

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet SEKMAN

GAZIANTEP
AĞUSTOS 2019

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet SEKMAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

GAZIANTEP
AĞUSTOS 2019

ONAY SAYFASI

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**Türkiye’de Tasarruf Açığının Karşlanması Bireysel Emeklilik Sistemi**

Mehmet SEKMAN

Tez Savunma Tarihi: 06.08.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

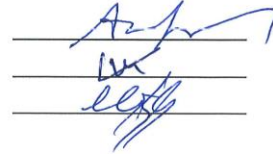
Jüri Üyeleri:

İmzası

Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi M. Vahit EREN

ÖZET

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

SEKMAN, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

Ağustos 2019, 104 sayfa

Türkiye'nin son yıllarda değişen demografik özellikleri, tıpta yaşanan gelişmelerle birlikte uzun yaşam beklentileri, emeklilikte daha kaliteli hayat isteği ve sosyal güvenlik sisteminin hem ekonomik hem de sosyal beklentileri karşılayamaması gibi pek çok neden yeni bir emeklilik sistemi arayışına neden olmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye'de hayata geçen bireysel emeklilik sistemi ile insanlar, aktif

çalıştıkları dönemde tasarruf yaparak çalışma dönemi sonunda emeklilik gelirlerine ek bir gelir elde ederek hayat kalitelerini devam ettirmeyi hedeflemektedirler. Bireysel emeklilik sistemi sayesinde yapılan tasarrufların biriktirdiği fonlar ile oluşan finansal denge, kalkınmasını tamamlamış ve gelişmiş ülkelerin makroekonomik göstergelerinde sağladığı iyileşmelerle birlikte birçok ülke bireysel emeklilik sistemlerini daha cazip hale getirmek için politikalar üreterek, reformlar gerçekleştirmektedir. Türkiye'de toplumun gösterdiği tasarruf eğilimleri içinde bireysel emeklilik sisteminin yerinin belirlenmesi ve yapılan yenilikler ve değişikliklerin bireysel emeklilik sistemine ve tasarruflara katkılarının ne olduğunun tespiti sistemin gelişmesi ve yapılacak yeni reformlar için kilit konumdadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin tasarruf açığının karşılanmasında etkisi ve öneminin bazı değişkenler ile açıklanmasını sağlamaktır. Çalışmada *Literatürsel Tarama Yöntemi* kullanılmış, 2003-2018 yılları arasındaki resmi veriler esas alınarak sistemin bireylerin tasarruflarına nasıl bir etkisinin olduğu ve bireysel emeklilik sisteminde yapılan reformların ulusal tasarruflara katılma üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Ayrıca seçilmiş bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tasarruf oranları ve bireysel emeklilik sistem performansları da incelenmiştir. Elde edilen istatistiksel bulgular, *İkincil analiz ve içerik analiz tekniği* kullanılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçları tablo, grafik, histogram vb. araçlarla betimsel olarak gösterilerek açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Çalışma sonucunda Bireysel Emeklilik Sistemi'nin güçlü ve zayıf yönleri ile sistemin büyümesi ve gelişmesi adına öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Bireysel Emeklilik Sistemi, Tasarruf Açığı.

ABSTRACT**THE INDIVIDUAL PENSION SYSTEM ON MEETING SAVING DEFICIT
IN TURKEY**

SEKMAN, Mehmet

M. A. Thesis, Department of Economics

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Arif ÖZAYDIN

August 2019, 104 pages

Changing demographics in Turkey in recent years, long life expectancy, together with developments in medicine, the retirement in better quality of life desire and the social security system has led to a new pension system seeking many reasons as to satisfy both the economic and social expectations. In this context, people with the pension system implemented in Turkey, at the end of the study period by making savings in the period they are working actively to obtain additional income for retirement income are aiming to maintain their quality of life. The financial balance created by the savings accumulated through the private pension system has completed its development, and with the improvements in the macroeconomic indicators of developed countries, many countries produce policies and make reforms to make private pension systems more attractive. Turkey in determining the location of the private pension system in saving trends shown by the community and the development of what is determined to be the contribution of applied innovations and changes to the pension system and the savings system and do are key to the new reforms.

The purpose of this study, the effect of the pension system to meet the deficit in Turkey and the importance of saving is to be explained by some variables. In this research, the literature review method was used and the effect of the system on individual savings and the effects of the reforms in the private pension system on participation in national savings were investigated based on the official data between 2003-2018. In addition, savings rates and individual pension system performances of some selected developed and developing countries were also examined. Statistical findings were evaluated using Empirical Research Techniques. The statistical results were evaluated by using secondary analysis and content analysis techniques. Evaluation results of tables, graphs, histograms and so on. and explained and interpreted by means of descriptive tools.

As a result of the study, suggestions were made for the strengths and weaknesses of the Private Pension System and for the growth and development of the system.

Key Words: Turkey, Private Pension System, Savings Gap.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
SİMGELER ve KISALTMALAR	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Alt Problemler.....	5
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.5. Araştırma ile ilgili Literatür Taraması	7
İKİNCİ BÖLÜM	11
DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	11
2.1. Bireysel Emeklilik Sistemi Kavramı ve Tanımı	11
2.2. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi	14
2.2.1. Dünyadaki Fon Yönetimi ve Yatırım Araçları Sistemi	14
2.2.2. Dünyadaki Bireysel Emeklilik Sistemi’nin Gelişimi.....	16
2.2.3. Dünyadaki Bireysel Emeklilik Sistemi’nin Uygulama Çeşitleri	18
2.2.4. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bireysel Emeklilik Sistemleri	21
2.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi	28
2.3.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	28
2.3.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi.....	30
2.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı	31
2.3.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Uygulanması	32
2.3.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Faydaları	34

2.3.6. Vergisel Teşviklerin Yapısı ve Gerçekleştirilen Reformlar	35
2.3.7. Tasarruf Teorileri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Yansıması	42
2.3.8. Bireysel Emeklilik Sistemi'nde Otomatik Katılım	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ	52
3.1. Araştırmanın Materyal ve Yöntemi	52
3.1.1. Araştırmanın Modeli	52
3.1.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	52
3.1.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi	53
3.2. Bulgular ve Tartışma	53
3.2.1. BES Katılımcı Sayısı ve Demografik Özelliklerinin İncelenmesi	54
3.2.1.2. BES fon büyüklüğü ve cinsiyet ilişkisi	55
3.2.1.3. BES katılımcılarının eğitim durumu	56
3.2.1.4. BES katılımcılarının yaş dağılımları	57
3.2.1.5. BES katılımcılarının ilk 10 il bazında dağılımı	60
3.3. Sosyoekonomik Faktörlerin Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisinin İncelenmesi.	61
3.4. Türkiye'deki Makroekonomik Verilerin Bireysel Emeklilik Sistemine Etkisiyle İlgili Bulgular	62
3.5. OECD ve Diğer Ülkelerdeki Bireysel/Özel Emeklilik Sistemlerine Ait Verilerinin İncelenmesi	63
3.6. Reformların Bireysel Emeklilik Sistemi Tasarruflarına Etkisinin İncelenmesi ..	67
3.7. Tasarruf Açığının Karşılanmasında Bireysel Emeklilik Sistemi	69
3.7.1. Türkiye'de Tasarruf Yatırım Dengesi ve Tasarruf Açığı	69
3.7.2. Tasarruf Açığı ve Bireysel Emeklilik Sistemi İlişkisi	73
3.7.3. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Tasarruf Oranlarının Türkiye İle Karşılaştırılması	74
3.7.4. Bireysel Emeklilik Fonlarının Tasarruflar İçerisindeki Yerinin İncelenmesi ..	79
3.8. Otomatik/Zorunlu Katılım Sistemi ile İlgili Bulgular	82
3.9. Finansal Okuryazarlık Eğitimi ve BES'E Dair Farkındalık Oluşturma	84
3.10. Türkiye'de BES'İN Güçlü Yönleri Zayıf Yönleri ve Öneriler	85
3.10.1. Güçlü Yönleri	86
3.10.2. Zayıf Yönleri ve Politika Önerileri	86
SONUÇ ve ÖNERİLER	90
KAYNAKÇA	96
ÖZGEÇMİŞ	105

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Emeklilik Fonlarının OECD Ülkelerinde Dağılımı	16
Tablo 2.2. OECD ülkelerinde Bireysel Emeklilik Katılım Durumu	18
Tablo 2.3. OECD Ülkelerindeki Genel Emeklilik Sistemleri İle Özel/Bireysel Emeklilik Sistemleri Oranları	20
Tablo 2.4. OECD Ülkelerinde Aktif Çalışan Sayısına Göre BES'e Katılım Oranları	22
Tablo 2.5. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Aktif Çalışan Sayısına Göre BES'e Katılım Oranları	22
Tablo 2.6. BES Eski ve Yeni Teşvik Sistemlerinin Karşılaştırılması.....	39
Tablo 2.7. Devlet Katkısı Hakediş Oranları.....	41
Tablo 2.8. Devlet Katkısı Getirisi Stopaj Kesintisi Oranları	41
Tablo 2.9. OKS- BES Karşılaştırılması	47
Tablo 3.1. BES Fon Büyüklüğünün Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı	55
Tablo 3.2. BES'e Eğitim Durumuna Göre Katılım Oranları	56
Tablo 3.3. BES Katılımcılarının Yaş Dağılımları	58
Tablo 3.4. Bireysel Emeklilik Sistemine En Fazla Katılımın Olduğu 10 İl'deki Katılımcı Sayıları	60
Tablo 3.5. Türkiye ve OECD Ortalamalarına Göre BES Fon Yatırımlarının GSYH İçindeki Oranları	65
Tablo 3.6. 2017 ve Son 10 Yıl Ortalamasına Göre OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde BES Büyüme Hızları.....	66
Tablo 3.7. Bireysel Emeklilik Sistemin Fon Tutarları ve Devlet Katkısı	68
Tablo 3.8. Yurtiçi Tasarrufların GSYH'daki Payı ve İç Denge.....	70
Tablo 3.9. Seçilmiş Ülkelerin Tasarruf/GSYH Oranları.....	75
Tablo 3.10. Gelişmiş Ülkelerde BES Reformu Öncesi ve Sonrası Tasarruf Oranları	76
Tablo 3.11. Gelişmekte Olan Ülkelerde BES Reformu Öncesi ve Sonrası Tasarruf Oranları	77
Tablo 3.12. Yatırım Portföy Miktarları.....	80
Tablo 3.13. Otomatik Katılım Sistemi Sertifikaları Oranları.....	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. OECD Ülkelerindeki Genel Emeklilik Sistemleri İle Özel/Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Mukayese Grafiği.....	21
Şekil 2.2. OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Aktif Çalışan Sayısına Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Grafiği	23
Şekil 3.1. Bireysel Emeklilik Sistemindeki Toplam Katılımcı Sayıları	54
Şekil 3.2. BES'e Katılanların Yaş Durumuna Göre Karşılaştırılması	59
Şekil 3.3. Yaş Faktörüne Göre BES'e Katılım Eğilimi	59
Şekil 3.4. BES'e En Fazla Katılımın Olduğu 10 İl'in Karşılaştırılması	61
Şekil 3.5. Türkiye'de Uygulanan Sosyal Yardım Faaliyet Alanları	62
Şekil 3.6. OECD Ülkeleri Yoksulluk Karşılaştırma Grafiği.....	63
Şekil 3.7. OECD ve Diğer Ülkelerdeki Emeklilik Fonlarının GSYH'ye Oranı	64
Şekil 3.8. Türkiye ve OECD Ortalamalarına Göre BES Fon Yatırımlarının GSYH İçindeki Oran Grafiği	65
Şekil 3.9. 2017 ve Son 10 Yıl Ortalamasına Göre OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde BES Büyüme Hızı Grafiği	67
Şekil 3.10. Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Tutarları	69
Şekil 3.11. Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Payı	70
Şekil 3.12. Türkiye'de Tasarruf - Yatırım Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi (%GSYİH)	72
Şekil 3.13. Cari Açığın Finansmanı ve Doğrudan Yatırımlar.....	72
Şekil 3.14. Tasarruf- Tasarruf Açığı ve Bireysel Emeklilik Nedensellik İlişkisi	73
Şekil 3.15. Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açığın GSYİH'daki Payı	74
Şekil 3.16. Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Tasarruf/GSYH Oranları	75
Şekil 3.17. Yatırım Portföy Değerleri Grafiği	81
Şekil 3.18. Hanehalkı Finansal Varlıkların Araç Dağılımı	82
Şekil 3. 19. Otomatik Katılım Sisteminde Gerçekleşme Oranları	84

SİMGELER ve KISALTMALAR

401k ve IRAs	: ABD Emeklilik Sistemleri
AFORE	: Meksika Emeklilik Sistemi
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
DB	: Defined Benefit (Değişken Oranlı Emeklilik)
DC	: Defined Contribution (Sabit Katkılı Emeklilik)
EET	: İstisna-İstisna-Vergi
EGM	: Emeklilik Gözetim Merkezi
ERISA	: ABD Çalışan Emekli Gelir Güvenliği Kanunu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKS	: Otomatik Katılım Sistemi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüz dünyasında yaşanan küresel ekonomik gelişmeler ülkelerin, sosyal güvenlik anlayışında, emeklilik sistemlerinde, ulusal tasarruf hedeflerinde ve gelecek kalkınma planlarında görüş ve davranış değişimine yönelmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de de sosyal güvenlik planının en önemli kısmını içeren emeklilik sistemi ile ilgili bireylerin ortalama yaşama sürelerinde artışın olacağı beklentisi ve yaşlılarda bağımlı olma oranlarının değişmesi gibi nedenler sosyal güvenlik sisteminde finansman açısından uzun vadeli politikalar üretilmesine ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Çünkü, Türkiye ve pek çok gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri masaya yatırıldığında, sistemin yüksek istekleri giderme yönünde eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, Türkiye dahil bir çok ülkede bireylerin emeklilik dönemlerinde gereksinimlerinin karşılanması ve yoksulluklarının giderilmesi, sosyal devlet politikası açısından önemli bulunmuş ve bu konuyla ilgili olarak, bireylerin katılımının zorunlu olduğu veya gönüllülük esaslı sosyal güvenlik kurumları hayata geçirilmiştir. Fakat, ülke nüfuslarının demografik özelliklerinde yaşanan farklılaşmalar ve bir takım nedenler, sosyal güvenlik kurumlarının insanların emeklilik ihtiyaçlarını gidermede istenilen boyutlara ulaşamamıştır. Tespit edilen birçok faktörden ötürü insanlar emekli oldukları dönemlerle ilgili tasarruf planları yapmaya yönelmişlerdir. Bu yönelimler, devlet mekanizmalarının zorunlu emeklilik sistemini tamamlayacak yeni bir emeklilik programı olan bireysel emeklilik sisteminin doğmasına olanak yaratmıştır.

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) bireylerin aktif olarak işgördükleri süre zarfında biriktirdikleri kazançların emeklilik zamanlarında kendileri için bir ek gelir sağlayıp, hayat kalitelerini artırarak refah düzeylerini artırmayı hedefleyen, ülke açısından ise insanlar tarafından yatırılan fonları uzun vadeli yatırımlara dönüştürerek ekonomiyi canlandırıp piyasalarda oluşabilecek enflasyonu minimum

seviyeye indirerek ve kamunun üstündeki sosyal güvenlik yükünü hafifletmeyi gaye edinen ve onu tamamlayarak gönüllülük veya zorunluluk esasları ile çalışan özel bir emeklilik sistemidir. Bireysel emeklilik sistemlerinin, Türkiye ve dünyada bireylerin zorunlu sigortalılık oranlarındaki açıklık düşünüldüğünde, bazı ülkelerde sosyal güvenliğe alternatif; bazı ülkelerde ise, sosyal güvenlik programlarının tamamlayıcısı niteliğinde oluşturulduğu görülmekte ve bu nedenle sistemin uygulama şekli bazı ülkelerde zorunluluk esasına; bazılarında ise, gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminin insanların emekli oldukları dönemlerde yaşam kalitelerinin düşmemesi için ek gelir sağlaması, tasarruflarla finansman sistemini rahatlatması, özel sektöre uzun dönemde kaynak oluşturması, hem halk hem de ülke menfaatleri açısından önemli görülmektedir.

Bireysel emeklilik programları, tasarruf yapmaya yönlendirdiğinden bireylere ek emeklilik geliri sağlayarak yaşam standartlarını yükseltmesi, toplam yatırımlara kaynak oluşturularak istihdam ve işgücü oranlarını artırmasına, sosyal güvenliğin kapsamının genişlemesine ve devletin sosyal güvenlik yükünün hafifletilmesine, uzun dönemli fonların artarak mali sektörün rahatlamasına, enflasyon değerlerinin iyileşmesine, kalkınma ve büyüme rakamlarında pozitif etkiye, kurumsal yatırım yapma yolları ile piyasaların güçlenmesine, sermaye piyasasında derinliğe neden olacak özel emeklilik sistemidir.

Bireysel Emeklilik sisteminin yukarıda sayılan faydaları yanında, insanların toplam tasarruf yönelimlerinin artmasını ve emeklilik programlarında alternatifler sunulmasını sağlayan BES, yatırım ve tasarrufla denge sağlanması yolu ile insanların ileride fayda elde etmesine ve tasarruf tercihlerini ileride elde edecekleri kazançlar yönünde değerlendirmesine yardım etmektedir. Ayrıca, toplanan fonların güvenilir şirketler ve uzmanlar aracılığı ile değerlendirilmesi ile kamusal emeklilik sistemlerine göre daha fazla kazanç sağlanmasına, katılımcıların daha uzun zaman sistemde kalıp, katkılarını artırmaya yöneltmektedir.

Bireysel emeklilik sistemleri sayesinde uzun zamanlı yurtiçi ve hanehalkı tasarruflarının oluşması ve bu kaynakların verimli yerlerde değerlendirilmesiyle, piyasa ekonomisinde rekabet ortamının canlanmasına, halka arzların iyi bir seyir izlemesine ve sermaye piyasasının artmasına yol açacak kuruluşların doğması gibi birçok faktör birlikte oluşmaktadır. Çalışma hayatından sonraki zamanlar için

tasarruf yapan kişinin, özel emeklilik için sağladığı katkı payları ile oluşan fonlar ile mikro düzende, kendi ekonomik kazancını sağlamış ve geleceği için adım atmış; makroekonomik düzeyde ise, özel ve ulusal tasarrufların artması ile kalkınmanın ve büyümenin sağlanması ve bu şekilde cari giderler dengesinin oluşmasına yardımcı bulunacaktır. Hanehalkı tasarrufları ile yapılan sosyal hedefin yanında toplanan fonlar ile gelişecek sermaye kazancı ve bu kazançla birlikte sağlanacak yatırımlarla da ulusal ekonomik hedefler gerçekleştirilmiş olacaktır.

Bireysel Emeklilik Sistemi uzun yıllardır gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için refah düzeyini belirleme, tasarruf, yatırımlar ve cari işlemler için kilit önem taşımaktadır. Türkiye’de emeklilik sistemi kendi finansman çevirimini yapamayarak açıklar oluşturmakta, devletin yönettiği emeklilik sisteminin özel emeklilik programları ile destek yapılarak bütçe üstündeki fazlalığın hafifletilmesi adına gerekli bir stratejik adım olarak görülmektedir. Son yıllarda Bireysel Emeklilik Sistemi’nde yapılan sürekli ve yeni düzenlemelerin, hem vatandaşlar hem de ülke menfaatleri adına önemli olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu ve Dünya Bankası verilerine göre, günümüzde Türkiye’nin yurtiçi tasarruf oranlarının düşmesi ve fon oranlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’ya oranında diğer ülkelere nazaran gerilerde yer alması, vergisel teşviklerin Bireysel Emeklilik Sistemi’ne katılım tabanını genişletmesine rağmen, sistemin tasarruf eğiliminde tercih edilmemesi ve istenilen hedeflere ulaşamadığı fotoğrafını ortaya koymaktadır. Özel Emeklilik sistemlerinde gerçekleştirilen yeni reformlar ve otomatik katılım sistemi gibi yeni politikalar, son zamanlarda makroekonomik göstergeler açısından risk olarak görülen yurtiçi toplam tasarruflardaki düşmenin azaltılması veya durması ve tasarruf açığının azalması açısından önem arz etmektedir.

Aslında iç tasarruf yetersizliği, sadece Türkiye gibi gelişmekte olan ve tasarruf açığı problemi ile karşılaşan ülkelerde değil, gelişimini tamamlamış ekonomilerde de sorunlara neden olmaktadır. Dünya’da özellikle gelişmiş ekonomilerde genç nüfus miktarı düşmekte, işgörmeyen nüfusun işgören nüfusa oranını gösteren bağımlılık oranı artmaktadır. Bağımlılık oranı fazla olan ekonomilerde, iç tasarruf oranları azalmakta ve devletin sağladığı emeklilik sistemi artık yeterli olamamaktadır. Dış tasarrufa bağımlı olma ve nüfusun bağımlılık oranlarının artması gibi sebepler, dünya ülkelerini emeklilik sistemlerinde düzenlemeler yapmaya zorunlu kılmıştır. Emeklilik sistemlerinde gerçekleştirilen bu

düzenleme ile devletin sağladığı emeklilik sistemine ilave olarak farklı emeklilik sistemleri devreye sokulmuş ve sürekli gelişmeye açık hale getirilmiştir.

Türkiye ve dünyada özellikle son dönemlerde çokça gündeme gelen bireysel emeklilik sistemi gibi tekniklerle iç tasarrufları artırma gayreti, cari açığı düşürme eyleminin bir parçası olmaya başlamıştır. Zira bireysel emeklilik sistemi tasarlanırken yalnızca sosyal güvenlik işlevi dikkate alınmayıp, aynı zamanda ülkenin gereksinimi olan uzun vadeli yatırımlar için gerekli fon arzının ve devletin uzun vadeli borçlanma imkanlarının sağlanmasıyla beraber toplam yurtiçi tasarrufların yükseltilmesi gibi amaçlar da dikkate alınmaktadır. BES'in dünyadaki bazı ülkelerde tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar önemli olduğu uzun yıllardır bilinse de, Türkiye'de uygulanan bireysel emeklilik sisteminin tasarruf açığını karşılamada etkisinin ne kadar olduğu sürekli merak edilen konular arasındadır.

Türkiye'de tasarruf açığı ile ilgili literatür incelendiğinde, bireylerin tasarruf yönelimleri ile demografik özelliklerinin, gelir miktarları ile büyüme rakamları ilişkisinin yüksek derecede anlamlı olduğunu göstermektedir. Türkiye nüfusunun demografik özelliklerine bakıldığında genç istihdamı sorunu ve bağımlılık oranının fazla olmasının hanehalkı tasarruflarını olumsuz etkilemektedir. Türkiye, çalışabilir nüfusun istihdam oranı yönünden diğer OECD ülkeleri arasında geride kalmakla birlikte, son zamanlarda kadınların çalışma hayatına girmesiyle çalışabilir durumdaki bireylerin ekonomik bağımlılıklarında biraz düşme görülmüştür.

Ancak Türkiye ekonomik göstergeleri incelendiğinde yurtiçi tasarruflarında düşmenin demografik özellikler dışındaki etmenlerden kaynaklı olduğu düşüncesi daha ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle; yurtiçi tasarruf miktarlarının artmasında, işgücüne katılma oranının ve elde edilen gelirlerin artmasının yanında bireysel emeklilik sisteminin hanehalkı tasarruf yönelimlerini ve planlarını değiştirecek ve geliştirecek biçimde yeniden organize edilmesine gereksinim vardır.

Bu nedenle, Bireysel Emeklilik Sistemi'nin daha iyi anlaşılması ve sistemdeki boşlukların tespit edilmesiyle, tasarruf ve teşvik açısından ortaya çıkan eksikliklerin veya zayıf yönlerin ortaya konularak, sorunların çözülmesine yönelik politika önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda; araştırmanın problem cümlesi “Türkiye’deki tasarruf açığının karşılanmasında bireysel emeklilik sisteminin etkisi ve önemi nedir?” şeklinde ifade edilebilir.

1.1. ALT PROBLEMLER

1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik sistemi katılımcılarının demografik özelliklerine göre dağılımı nasıldır?
2. Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sistemine katılımı sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi nedir?
3. Türkiye’deki makroekonomik verilerin Bireysel Emeklilik Sistemine etkisi nedir?
4. Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sistemine katılımı vergisel teşviklerin etkisi nedir?
5. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin tasarruflara etkisi nedir?
6. Türkiye’deki tasarruf açığının karşılanmasında Bireysel Emeklilik Sisteminin etkisi nedir?
7. Türkiye’deki otomatik katılım sisteminin gerçekleşme oranı nasıldır?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma; bireysel emeklilik sistemini ve gelişimini daha iyi tanımlayabilmek ve değerlendirmek, sistemin tasarruf açığını karşılamada etkisini inceleyerek bazı gelişmiş ülkelerle karşılaştırmasını yapmak, sistem içinde olanların demografik özelliklerini analiz etmek, tasarruf eğilimi konusunda bireylerin bireysel emeklilik sistemini tercih etme/etmeme nedenlerini incelemek, vergisel teşviklerin bireysel emeklilik sistemine sağladığı faydaları resmi veriler ve literatür taraması eşliğinde açıklamak amacıyla yapılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünyada bireysel emeklilik sisteminin mikro düzeydeki amacı, bireylerin çalışma zamanlarında tasarruf seviyelerini artırmak ve bu tasarrufların emeklilik

zamanında ek gelir olarak kullanılmasına yardımcı olmaktır. Bu sistemin makro düzeydeki amacı ise ekonomilere uzun süreli kaynak temini sağlayarak tasarruf açıklarını azaltmaktır. Bu doğrultuda BES ile bireyler gelir elde ettikleri dönemlerde tasarrufta bulunarak ileride elde edecekleri gelir sayesinde, yaşlılık dönemlerinde de kaliteli yaşam standartlarını devam ettirmelerini sağlayacak ve uzun vadede biriken fonların değerlendirilmesi ülkenin ekonomik göstergelerinde de iyileşmeye neden olabilecektir.

Bireysel emeklilik sisteminin mikro ve makro amaçları düşünüldüğünde, tasarruf açığını karşılamadaki etkisinin tespit edilmesi, bireylerin tasarruf eğilimlerini etkileyen etmenlerin belirlenmesi ve tasarruf teorilerinin yorumlanarak stratejiler ve politikalar üretilmesinin, bireysel emeklilik sisteminin geliştirilmesi ve sisteme katılımın artırılması için önemli görülmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak; ülkemizde bireysel emeklilik sistemine katılan bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim ve illere göre dağılımların istatistiksel grafiklerle yorumlanması, bu dağılımları etkileyen etkenler üzerinde bilgilerin sunulması ve Türkiye’de eski ve şu an yürürlükte olan yeni sistemin resmi veriler ışığında incelenmesi oldukça önemlidir. Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin tasarruf eğilimlerine olan etkisinin ve tasarruf açığını karşılamasının irdelenmesinin ve durumun bazı ülkelerle kıyaslanarak yorumlanmasının sistem ve sistemin geliştirilmesi açısından da önemli görülmektedir.

Bu çalışma, literatürde yer alan araştırmalardan geniş yelpazede elde edilen bilgiler ve Bireysel Emeklilik Sistemi için tutulan istatistiksel resmi veriler sentezlenerek ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, Bireysel Emeklilik Sisteminin etkinliğinin artırılmasına yönelik bir politika önerileri sunulmasının, uzmanlara rehberlik etmesi ve alanyazına katkı sağlaması açısından önemli görülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, Bireysel emeklilik sisteminin ulaşılabilen en son güncel verileri ve sistemin tasarruf eğilimine ve tasarruf açığının karşılanmasındaki etkisi ile ilgili tüm literatürel çalışmalardan ve dijital ortamlardan toplanacak resmi verilerin

kullanımı ile elde edilecek analiz, histogram, grafik ve bunların yorumlanarak tartışılması ile sınırlıdır.

1.5. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Bireysel emeklilik sisteminin kendisi, bu kapsamdaki uygulamaların, yenilik ve reformların incelenmesi, BES'te vergisel teşviklerin önemi, BES ve tasarrufa etkisi gibi konularda yerli ve yabancı literatür incelemesi yapılmış ve araştırma konusu için faydalı olacağı düşünülen bazı çalışmalar hakkında aşağıda kısaca bilgiler sunulmuştur.

Ippolito (1986), emeklilik, ekonomi ve politikaların araştırıldığı çalışmalarında etkili bir bireysel emeklilik sisteminin, kurumsal vergi teşvikleri ile emeklilik vergilerinin muhafazası gerekliliği ve sosyal güvenlik programlarında katkıların, emeklilik sistemine uygun hale getirilmesi gerekliliği sonucuna ulaşmışlardır.

Gutafsson ve Klevmarken (1989), sosyal güvende ekonomi politikaları konusundaki araştırmaların yayınlandığı kitapta, sosyal güvenlik sisteminin maliyetlerinin, yavaş büyüme kaydeden ve nüfus yoğunluğu yaşayan ülkelerde endişelere yol açmasını ve emeklilik sistemleri ile ekonomi arasındaki ilişkiyi anlatmışlardır. Bireysel emeklilik sistemi maliyetleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi teorik, ampirik ve çeşitli hesaplamalarla analiz etmişlerdir.

Engen, Gale ve Scholz (1994), çalışmalarında kullandıkları ampirik ve çeşitli analizler ile Amerika birleşik Devletinde bireysel emeklilik sisteminde kullanılan 401k ve IRAs programlarında uygulanan tasarruf teşviklerinin toplam tasarruflar üstündeki etkilerini incelemişlerdir. Uzun vadede tasarruf için yapılan teşvikler ulusal tasarrufları olumlu etkilese de bu programlardan özellikle IRAs' nın az miktarda tasarruf oluşturduğu fakat vergi kaybı nedeniyle ulusal kazanç sağlama oranının çok küçük olduğunu gözlemlemişlerdir.

Guariglia ve Markose (2000), 1992'den sonra altı yıllık bir süreçte İngiltere'de hanehalkı tasarrufları ile bireysel emeklilik durumlarını incelemiştir. Çalışan kesimin neredeyse %73' ünün bireysel emeklilik sistemine emekli olmak ve

başka masraflarda hazırlıklı olmak için katıldığını tespit etmişlerdir. Bu katılımların yaş arttıkça arttığı sonucu da araştırmada elde edilmiştir.

Demir ve Yavuz (2004), çalışmasında Türkiye’de bireysel emeklilik sistemlerindeki reformları, toplanan fonların piyasalar ve finansal alandaki önemi ve vergisel teşviklerin sistem üzerindeki etkisini gelişmiş ülkelerdeki örnekler eşliğinde incelemiş ve çeşitli önerilerde bulunmuştur.

Börsc-Supan, Reil-Held ve Schunk (2007), Almanya’da Riester emekliliği programının tasarruflar üzerinde etkisinin nasıl olduğunu tespit etmek için yaptıkları çalışmalarında, sosyo-ekonomik durumun, eğitim durumunun ve çocuk sayısının özel emekliliğe katılımı etkilediği sonucu bulunmuştur. Orta ve üst sınıf gelir sahiplerinin alt gelirli gruba göre daha çok katılım gösterdiği ve finansal desteklerin az gelirli insanlar üzerinde sisteme katılmada daha etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Saylı (2013), bireysel emeklilik sistemine yeni katılan ve sistemde daha önceden bulunanların teşvik değişimine katkı paylarını değiştirip değiştirmediklerinin tespitinin yapıldığı çalışmalarında, teşvik değişiminin vergi ödemeyen emekli ve ev hanımlarının dikkatini çektiği, farklı gelir gruplarında herhangi bir farklılaşmaya neden olmadığı ve farklı eğitim düzeylerindeki bireylerin değişime farklı cevaplar verdiği ortaya çıkmıştır.

Altay (2013), araştırmasında bireysel emeklilik sisteminin Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemindeki yeri ve uygulama şekli bahsedilmiş ve BES’in etkinliği ampirik yolla gösterilmiştir. Genç ve orta yaşlı grubun emekliliğinde maddi sıkıntı yaşamamak için BES’i seçtiklerini, katılımcıların katkı paylarının tasarruf güçlerine, tasarruf durumlarının ise medeni hallerine, çocuk sayılarını, maaş dışı gelirlerine bağlı olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Babat (2013), Bireysel emeklilik sisteminin gelişimini ve fırsat eşitliğini değerlendirdiği çalışmasında 124.890 katılımcı verisini incelemiştir. Katılımcıların sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerine bağlı olarak ayrı tasarruf planları yaptıkları, katılımcıların yaş, gelir, eğitim seviyelerindeki artışın tasarruf oranlarını artırdığını tespit etmişlerdir. Ayrıca, kadın ve evli katılımcıların en fazla katkı payı ödemesi yaptıkları da diğer bir çalışma sonucudur.

Özel ve Yalçın (2013), Yurtiçi tasarrufları ve bireysel emeklilik sistemini araştırdığı çalışmalarında Türkiye’de uygulanan BES’te fon işletim ücretlerinin çok fazla olması nedeniyle hanehalkının tasarruflarını başka alanlarda değerlendirdiği riskinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bu nedenle çalışmalarının sonucunda, fon işletme giderlerinin düşürülerek katılımcı sayısının artırılması ve sistem için hayati değerinin olduğu önerisinde bulunmuşlardır.

Anton, Bustillo ve Fernandez-Macias (2014), bireysel emeklilik sisteminde kullanılan vergisel teşviklerin tasarrufa olan etkisini İspanya ülkesinde incelemiştir. 1988 yılında İspanya’da emeklilik fonlarına katılan katkıların vergilerden ayrılması ile 20 yıl içerisinde emeklilik sistemine katkı yapanların artmasına fakat bu artmanın vergi indirimi sebebiyle olmasından dolayı, tüketimin azalmadığı ve ulusal tasarrufu olumlu etkilemediği anlaşılmıştır. Özel tasarrufların artıp, kamu tasarrufunun azalması ile dengelendiği tespit edilmiştir.

Sezgin, Sevim ve Kalyoncu (2015), Türkiye ekonomisindeki cari açıkları, tasarrufların önemini ve bireysel emeklilik sistemini incelediği çalışmada, ülkedeki cari açık sebebinin tasarruf ve yatırım arasındaki dengesizlikten ileri geldiğini, tasarruf düşüklüğünün bu dengesizliğe neden olduğu, cari açığın yok edilmesinde tasarrufların artırılması, tasarruf artışı için de gelir seviyesinin artırılması, gelir dağılımında eşitlik ve sanayide ithalat sorunun çözülerek üretim kaleminin artırılması seçenekleri sunulmuştur. Ekonomide tasarruf oranlarını artıracığı düşüncesiyle BES’in öneminin büyük olduğu da çalışma sonucunda vurgulanmıştır.

Yazıcı (2015), Bireysel emeklilik sistemini analiz edip emeklilik sistemine katılımı olan 1014 kişi üzerinde yaptığı anket çalışması yapmıştır. 2003 yılından beri Türkiye’deki bireysel emeklilik sisteminin iyi bir ilerleme kaydettiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, BES’in yatırım performansının uzun vadede TÜFE ve Dolara göre daha iyi olduğu hesaplaması yapılmıştır. Ancak mevduat, kısa vadede bono ve altına göre performansı daha düşük bulunmuştur. Anket sonuçlarında ise BES katılımcılarının %23,3’ü fon getirilerinden tatmin olmazlarsa sistemden çıkabileceklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca sistemin, yaş, cinsiyet, çalışma konumu, eğitim seviyesi, birikim düzeyi ve sistemde kalma süresine duyarlı olduğu da yapılan tespitlerden biridir.

Özmen (2016), makroekonomik değerlerin ve devlet katkısının BES'e katılma ve tasarruf miktarlarındaki etkisinin araştırdığı çalışmasında yaptığı analizler sonucunda, devlet vergi teşviğinden sonra katılımcı miktarı, katkı payı ve fon tutarlarında anlamlı bir artmanın olduğuna ulaşılmıştır.

Ünlüer (2016), Bireysel emeklilik sisteminde uygulanan katkı payının gelir vergisinden indirimi devlet teşviğinin olumlu sonuçlarının olduğu, % 25 devlet katkısının ise daha büyük bir katkısının olduğu ve sisteme katılmayı pozitif yönde etkilediği sonucunu tespit etmişlerdir.

Onay (2016), Devlet katkısından önce ve sonrasında BES'e katılımı katılımcı sayısı ve katkı payı tutarı ile karşılaştırma yapılarak anlamlı bir farkın olup olmadığı Emeklilik Gözetim Merkezi'nden 2004'ten sonraki 10 yıllık veriler alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, devlet katkısının katılımcı sayısı ve katkı payı miktarında emeklilik sistemini etkilediği bulunmuştur.

Altun (2017), Bireysel emeklilik sistemine sağlanan kamusal teşviklerin hanehalkı tasarrufunu artırabilirliği üzerinde teorik yaklaşımları incelemiş ve politik düzenlemelerin sistem için geliştirilen teorilerin ve deneyimlerin ışığında yeniden yapılandırılarak sistem hedeflerine ulaşılabilme şansını yükselttiği durumunu öneri olarak sunmuştur.

Erdemci (2018), öğretmenlerin BES'e tutumlarının incelendiği çalışmalarında, katılımcıların birikim yapma amaçlarının, sistemle ilgili temel bilgilerinin seviyesine ve BES'e dair düşüncelerinin emeklilik için davranışsal finans yönelimleri üstünde etki oluşturduğunu bulmuşlardır.

Karakoç (2018), Bireysel emeklilikte devlet katkısına bireylerin bakış açısını öğrenmek için 215 kişiyle yapılan anket sonuçlarında, devlet teşviğinin sisteme girişte olumlu etki oluşturduğu ancak vergi teşviğine ek yeni uygulamaların yapılmasının sistemin devamı açısından gerekli olduğu, insanların kendi tasarruflarını kendi yapmak istedikleri düşüncesi BES'e katılımı olumsuz etkilediği sonucu bulunmuştur. Ayrıca sisteme girme kararında, bilinçlilik, yaş, eğitim durumu, ek gelirlerin etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiş diğer sonuçlarındandır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bu bölümde konu ile ilgili hazırlayıcı bilgilerden oluşan bireysel emeklilik sisteminin tanımı, dünyada bireysel emeklilik sistemi, gelişimi ve uygulama örnekleri; Türkiye'deki bireysel emeklilik sistemi, gelişimi, amaçları, faydaları, sistemin uygulanması, sistemde gerçekleşen reformlar hakkında kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. Ayrıca bu bölümde tasarruf teorilerinin bireysel emeklilik sistemine yansımaları ve bireysel emeklilik sisteminde otomatik katılım ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ KAVRAMI VE TANIMI

Bireysel emekliliğinin geçmişi çok eskilere dayanmakla beraber miladını 1881 yılında Otto Van Bismark isimli Şansölye'nin halkın zengin tabakasından fakir tabakasına maddi kaynak transferini sağlamak adına ortaya attığı bir çalışmadan ilham almıştır. Bu nedenle sisteme Bismarkyan ismi de verilmiştir (Erdem, 2013). 1900'lü yıllarda geniş çaplı olarak kullanılan bu sistem, ilerleyen zamanlarda bireylerin demografik özelliklerinin değişmesiyle emeklilikte finansman sağlamada zorluklar yaşanmaya başlamasıyla emekli olma yaşı ve ödenen primlerinin artmasına neden olmuştur (Ergenekon, 2000a: 7). Bu duruma emekli maaşlarının azaltılması da eklenince hedeflenen refah artırma planlarını gölgelemiş ve tepki çekmeye başlamıştır. Bu yöntemin en temel özelliği ise sosyal güvenlik kuramlarından farklı olarak tasarruf hedefinin olması ve bu nedenle özel emeklilik uygulamaları pek çok ülkede bireysel emeklilik olarak adlandırılmaktadır. Bireysel emeklilik uygulamalarında ana tema, yatırım şirketlerinin, insanların tasarruflarını sermaye piyasalarında fon olarak depolamaları ve emekli zamanlarında ise bu fonların nakite dönüştürülerek gelir sağlama şeklinde düzenlenmiştir (Erdem, 2013).

Bireysel emeklilik sistemi ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde; Murphy ve Musalem (2004) BES'i insanların satın alma gücünü emekli olduğu zamana transfer etmek itibariyle tasarruf yapmalarını sağlayan sistem olarak ifade ederken, Gülcan (2017) kişilerin gelir kazandıkları dönemde biriktirdikleri tasarrufları uzun vadede yatırıma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde insanların hayat standartlarını muhafaza etmeyi sağlayan bir sistem olarak tanımlamıştır. Bu noktada BES temelde, emeklilikteki harcamalar için çalışma zamanı boyunca düzenli olarak tasarrufla bulunup yaşlılık dönemlerine bir gelir ayırmak ve bu dönemleri finansal açıdan güvenli ve verimli bir biçimde geçirmek için önemli bir sistem olarak göze çarpmaktadır (Apak ve Taşçıyan, 2010: 123).

Bireysel emeklilik sistemi tanımları her ülkede birbirine benzerlik gösterse de uygulama olarak her toplumun sosyal, kültürel ve finansal şartları ile bağlantılı olarak çok farklılık gösterebilmektedir. BES'i emeklilik programlarını, fonların kurum içinde ya da dışında fon yöneticilerine emanet edilerek değerlendirilmesi, katılımcıların ayrıca sigortalanıp sigortalanmaması, emeklilik gelirinin satın alma gücüne göre endekslenip endekslenmemesi, katkı payının kim tarafından ödendiği, bireysel emeklilik hesabı sayısı ya da fon varlıklarının seviyesi itibariyle sınıflandırmak mümkün olabilmektedir (Yıldırım, 2011: 37).

Son dönemlerde, dünyada yaşlanmanın artması ve yaşlılara uygulanan sosyal korumalar konusunda yetersiz kalınması nedeniyle mevcut emeklilik uygulamalarının yeniden gözden geçirilmesine ve yeniden yapılanması adına ülkeleri politika üretme seçeneklerine ve alternatifler üzerinde düşünmeye yöneltmiştir. Bu seçeneklerden olan ilk emeklilik reformu sosyal güvenliğin özelleşmesiyle 1981 senesinde Şili'de gerçekleştirilmiş ve birçok ülkeye model sistem olmuştur. Bu model kişisel hesaplarda biriken özel emeklilik fonları ile tasarlanmış olup zorunluluk esası ile yürütülmeye başlanmıştır. Finansman sıkıntısı yaşamayan gelişmiş ülkeler bireylerin gönüllü katılmaları esasını sağlarken; ekonomik sıkıntıları olan gelişmekte olan toplumlarda sistemin kendini çevirecek finans sorunları nedeniyle katılıma zorunluluk getirmişlerdir (İstanbul Ticaret Odası, 2007). Son yıllarda emeklilik sistemlerinde yenilenmeye ihtiyaç duyan ülkelerden, Peru 1993 senesinde, bir yıl sonra Arjantin ve Kolombiya ve 1997 senesinde ise Meksika reformlarını gerçekleştirerek özel emeklilik uygulamasını hayata geçirmiştir (Şener ve Akın, 2010: 292).

Günümüzde ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de emekliliğe dönük çalışmalarda sosyal güvenlik alanında genel olarak çok basamaklı sistemler kullanılmaktadır (Demir ve Yavuz, 2004: 286).

Çok basamaklı sistemler temelde 3 basamaktan ibarettir;

1. Basamak: Devletin yönettiği, sosyal devlet anlayışının hakim olması nedeniyle emekliye belirli bir maaş sağlamak amaçlı geliştirilen zorunlu katılım gerektiren ilk basamaktır (Korkmaz ve ark., 2007: 62). Dünyada sosyal güvenlik sistemlerinde “Pay as you go” adıyla bilinen bir model tercih edilmektedir. Bu sistemde katılımcılardan alınan katkılar, emeklilere transferde kullanılmaktadır (Şener ve Akın, 2010: 292).

2. Basamak: Daha çok işi veren işletmecilerin sağladığı, ilk basamağı tamamlayan ve emeklilik döneminde ek gelir getiren zorunlu veya gönüllü olunabilen tanımlanmış fayda (DB-Defined Benefit) olarak görülen bir basamaktır (Korkmaz ve ark., 2007: 62).

3. Basamak: Katılımda gönüllük esasının olduğu ve bireylerin emekli oldukları zamanda hayat kalitelerinin önceki gibi sürdürülebilmesini amaçlayan ve emeklilikte ek gelir getiren son basamaktır. Tanımlanmış Katkı (DC-Defined Contribution) olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz ve ark., 2007: 63).

Bireysel emeklilik sistemlerinde dağıtım esaslı olanlar; aktif çalışanların ödemeleri ile emekli olan yaşlılara maaş verilirken, fon esaslı olanlarda ise katılımcının ödediği primler çeşitli fonlarda tasarruf edilerek, aynı kişi emekli olunca maaş şeklinde ödemelerde bulunularak kişiye ek gelir sağlanmaktadır (Demir ve Yavuz, 2004: 286). Bireysel emeklilik sisteminde yatırıma yönlendirilen tasarrufların getirisi ile risk, sistemde bulunanlar tarafından üstlenilmektedir. Tamamı ile özel olarak idare edilen BES programlarında, mesleki emeklilik programlarında olduğu gibi devlet tarafından denetleme ve düzenleme fonksiyonu da vardır. Bunun yanında devlet, sisteme katılımı teşvik etmek ve özendirici bir durum oluşturmak amacıyla teşvik edici programlar ve reformlar da hazırlayabilmektedir.

Uygulama şekli olarak, BES başlıca üç temel sınıfa ayrılabilir:

- Gönüllülük Esasına Dayalı BES (GED-BES),
- Zorunluluk Esasına Dayalı BES (ZED-BES)

- Otomatik Katılım Sistemine Dayalı BES (OKS-BES).

Dünyada uygulanan bireysel emeklilik sisteminde, GED-BES ve ZED-BES; her ikisi birlikte veya her biri tek olarak uygulanabilmektedir. Son uygulama olan OKS ise dünyada; İngiltere, Yeni Zellanda, Avustralya ve İtalya gibi ülkelerde alınan başarılı sonuçlar sebebi ile Türkiye’de 01.01.2017 tarihi itibarı ile tüm ülke kapsamında hayata geçirilmiştir.

2.2. DÜNYADA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Dünyada genel olarak tercih edilen üç basamaklı emeklilik sistemlerinde mesleki ve bireysel emeklilik programlarının, özellikle de bireysel emeklilik programlarının, sistemin birinci basamağını oluşturan kamu emeklilik programlarının genellikle tamamlayıcısı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bununla beraber, dağıtım modeline dayalı kamu emeklilik programlarının yerini, fonlama esasına dayalı bireysel emeklilik sisteminin aldığı ülke uygulamaları da karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda ilgili başlıklar altında dünyada bireysel emeklilik sisteminin uygulanışı kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

2.2.1. Dünyadaki Fon Yönetimi ve Yatırım Araçları Sistemi

Bireysel emeklilik fonlarının toplam performansını üç temel kola ayırarak tespit yapılabilir. Bunlar (Emeklilik Yatırım Fonları Performans Raporu, 2017: 14);

- 1- Piyasa hareketliliğinden kaynaklanan getiriler
- 2- Varlık dağılım politikalarının sonucunda sağlanan getiriler
- 3- Aktif yönetim getirileri

Getiriler bu şekilde sınıflandırıldığında portföy yönetimlerinde makroekonomik ve mikro ekonomik kararların ne şekilde bir sonuç oluşturduğu görülmektedir. Fonların portföyündeki varlıkların genel, uzun vadeli ve stratejik alınan kararların sonucu ve varlık dağılım politikalarının sonucu elde edilen getiridir. Menkul yatırımlar ve piyasa zamanlaması gibi kısa zamanlı hesaplar sonucunda ise aktif yönetim getirileri elde edilmektedir. ABD ve Kanada gibi gelişmiş ve fon kaynakları çok büyük ülkelerde yapılan bazı araştırmalarda fonların performansını belirleyen en büyük etkenin piyasa hareketinden elde edilen getiriler olduğu tespit

edilmiştir (Xiong, 2010; Li, 2014; akt: Emeklilik Yatırım Fonları Performans Raporu, 2017: 14).

Bireysel emeklilik yöntemi ile oluşturulan fonlar, yatırım şirketlerini koruma amacı ile piyasa şartlarından çok etkilenmemesi için farklı türde ürünler kullanılabilir. Düzenlemelerde zayıflık gösteren gelişmekte olan ülkelerde, fon oluşturmanın uzun zamanda faydası, yeni aracı kurumların oluşması, yatırım şirketlerinin hacimce artması ve finans yapısının rekabet ortamına taşınması gibi durumların var edilmesidir. Kurumsal yatırım olan emeklilik fonları, ekonomik gelişmelerin dolaylı ve dolaysız biçimde en önemli destekleyicisi konumundadır. Yatırımcıların bu şekilde gelişmesi yatırımcı bankalar arasında rekabetin artmasına ve sermaye piyasasının güçlenmesi adına gereklidir (Gürbüz ve Ekinci, 2003: 217).

Katılımcıların fon tasarruflarını belli koşullar dahilinde emeklilik şirketleri arasında aktarabilmesi, yatırım şirketlerinin doğru finansal yerleri kullanmak için araştırma geliştirme çalışmaları içinde sürekli projeler üretmesi fonlar için ve fon ihtiyacı olan gruplar içinde yarar sağlamaktadır (Ergenekon, 2000a: 7). Bireysel Emeklilik uygulamalarında biriken fonların yönetilmesinde portföy sınırlaması modeli kullanılmaktadır.

Ancak dünya ülkelerine bakıldığında, bireysel emeklilik sisteminde yenilikleri zamanında gerçekleştirip emekli fonlarını halkın finansal sisteminde iyi bir duruma taşıyan ülkelerin sınırlı sayıda olduğu resmi rakamlarda görülmektedir. Bireysel Emeklilik sisteminde uygulanan devletin vergisel teşvik planları sisteme katılma ve sistemde kalma açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim OECD ülkelerinin pek çoğunda özel bireysel emeklilikte kamunun teşvik verdiği görülmektedir (Altun, 2017: 313).

OECD (2007) verilerine göre, emeklilik fonlarının dünya ülkelerindeki dağılımı incelendiğinde, %61.6'sının ABD'de, %12.7'si İngiltere'de, %6.2'si Hollanda'da, %5.4'ü Avustralya'da, %4.6'sı Kanada'da ve %2.9'u İsviçre'de biriktiği görülmektedir. Son çalışmalar incelendiğinde ise 35 OECD ülkesinin finans sistemlerindeki emeklilik yatırım miktarının toplamı 2016 senesinin sonunda 25.420.592 dolar ve 27 OECD dışında kalan ülkede ise 683.904 ABD dolara ulaşılmıştır (Gülcan, 2017: 371).

OECD ülkelerinden bazıları hem grubunun hem de dünyanın en büyük emeklilik fonlarına sahip olmakla birlikte, her geçen yıl bu fonlarının sürekli artarak çok büyüdüğü gözlenmektedir. Aşağıdaki Tablo 2.1’de 2017 yılı itibariyle OECD ülkelerindeki fon dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Emeklilik Fonlarının OECD Ülkelerinde Dağılımı (Pension Markets in Focus, 2018)

OECD Ülkeleri	Emeklilik Fon Oranı (%)
ABD	64,9
Birleşik Krallık	6,7
Kanada	6,1
Avusturalya	4,1
Hollanda	3,7
Japonya	3,2
İsviçre	2,3
Türkiye	0,4
Diğer OECD Ülkeleri	9,0

Bireysel emeklilik fonlarının gelişim aşamaları izlenecek olursa üç dönem olarak gruplamak gerekmektedir (Altay, 2013: 26);

- 1900-1920 arası durgunluk döneminde sosyal sigorta anlayışının etkisinde geçen dönemdir.
- 1920-1950 arası dönem katılımcı sayısı ve kapsam olarak gelişme başlangıcı dönemdir.
- 1950 ve sonrası dönemde ise emeklilik fonlarının miktarında, katılımcı sayısında hızlı bir büyümenin olduğu dönemdir.

2.2.2. Dünyadaki Bireysel Emeklilik Sistemi'nin Gelişimi

Dünya nüfusunun değişen demografik özellikleri ve kamuya ait sosyal güvenlik kuruluşlarının sorunları ve emeklilere verdikleri hakların zayıf olması gibi bazı nedenlerden ötürü ülkeler özel bireysel emeklilik sistemlerinde gönüllülük esasına dayalı veya zorunlu katılımlı yenilikler geliştirmektedirler (OECD, 1997).

Bireysel emeklilik sistemleri yalnızca bireyleri sosyal ve ekonomik anlamda desteklediğinin yanında (Alper, 2002) ülkelerin gelişmişliğine de önemli katkıları bulunmaktadır. Hatta gelişmiş birçok ülkede biriken özel emeklilik fonları çok ciddi miktarlara ulaşmış ve makroekonomik göstergelerine katkıları çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Aslında ülkelerin gelişmiş veya gelişmekte olması özel emeklilik sistemi fon programlarının başlatılma şeklini ve katılım durumunu doğrudan etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde çalışanların girişimleri ile başlatılan fon sistemi, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yapılan emeklilik reformlarında zorunlu katılım ve kamu girişimli olarak hazırlanmaktadır (Ergenekon, 2000a; Gülcan, 2017).

Özel emeklilik sistemlerinin başlangıcı araştırıldığında, 19. asrın sonuncu çeyreğine kadar dayandığı gözlenmektedir. Amerika ve Kanada’da 1929 yılına kadar toplamda 421 özel emeklilik kuruluşun hayata geçtiği görülmektedir. İngiltere’de ise ilk özel emeklilik fonu, esnaf ve işletmeler için 1875 yılında kurulan “ Of St. James at Garlekhithe of London” isimli emeklilik fonudur (Derelioğlu, 2000: 18). İngiltere’de 1902 senesinde Equitable Life Assurance Society girişimi ile hazırlanan emeklilik aylık planı, hayat sigortası poliçesi şeklinde yıllık ilk ürün olarak sunulmuştur (Ergenekon, 2001: 89).

Amerika Birleşik Devleti’nde Amerikan Demiryolu Şirketi girişimi ile 1875 yılında ilk özel emeklilik şirketi oluşturulmuştur. 1929 yılında “Büyük Bunalım” adı ile bilinen büyük finansal krizin yaşandığı, bu krizin tasarrufları erittiği ve gelecek adına güven sorunlarının arttığı dönemle özel emeklilik fonları için büyük bir hareketlenmeye start verildiği görülmüştür (Şen ve ark., 2000: 29).

Bireysel emeklilik sistemlerinin Avrupa’da yaygınlaşması 1940’lı yılları bulmuştur. Avrupa’da özel emeklilik sistemlerinin geç başlayıp uzun sürede yaygınlaşmasından ötürü köklü hale gelmiş emeklilik fonları genellikle büyük şirketlerde varlıklarını korumuşlardır. ABD’de 1929 yılındaki ekonomik krizin halkın üstündeki zararını azaltmak ve dayanışmayı geliştirmek için 1931 senesinde oluşturulan emeklilik fonu, Türkiye’deki Sosyal Sigortalar Kurumunun işleyişine benzer yapıda bir işleyişe sahip olduğu görülmektedir. Avustralya’da kurulan ilk bireysel emeklilik fonu ise 1862 tarihinde Bank of New South Wales girişimciliği ile hayat bulmuş ve onu, 1875 senesinde Amerikan firması olan American Express Co. izlemiştir (Buzlupınar, 1996: 6). Bu gelişmelerin ardından günümüze kadar artan

emeklilik fon oranları dünya ölçeğinde son çeyrek içinde gayri safi milli hasıla (GSMH) artışının ikiye katlamaları ile bazı ülkelerin dikkatlerini üzerine toplamıştır (Al, 2002: 37). 2016 yılında emeklilik yatırım fonlarının GSYİH'ye oranlarına bakıldığında % 44 ile Danimarka en yüksek değerle ilk sırada, %21 ile İsrail, % 17 ile Amerika, %14,5 ile Estonya, %14 ile İzlanda 5. büyük orana sahip olmaktadır (Emeklilik Yatırım Fonları Performans Raporu, 2017).

2.2.3. Dünyadaki Bireysel Emeklilik Sistemi'nin Uygulama Çeşitleri

Dünyada özel emeklilik sistemleri incelendiğinde, gelişmiş ülkelerde geçmişte oldukça eskiye dayanırken gelişmekte olan ülkelerde ise yeni uygulamalar olarak yerini almaktadır. Bu tecrübe farklılığı uygulamalarda ve reformlarda da büyük farklılıklara neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde zorunlu ve devlet girişiminin önemsendiği emeklilik sistemleri, gelişmiş ülkelerde gönüllü ve kişisel katılımın yerini almaktadır.

OECD ülkelerinde özel emeklilik durumlarını gösteren Tablo 2.2. incelendiğinde bazı ülkelerde gönüllülük esaslı bazılarında zorunlu katılım, bazı ülkelerde de her iki şekilde de düzenlemelerin olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2. OECD ülkelerinde Bireysel Emeklilik Katılım Durumu (<https://www.pwc.com.tr/tr.html>)

Ülke	Uygulanma Şekli
ABD	Gönüllülük esaslı
İngiltere	Gönüllülük esaslı
Avustralya	İşverenler için zorunlu, işgörenler için gönüllülük esaslı
Avusturya	Gönüllülük esaslı
Danimarka	Gönüllülük esaslı
Finlandiya	Hem zorunlu katılım hem gönüllü katılım esaslı programlar vardır.
Fransa	Zorunluluk esaslı
Almanya	Gönüllülük esaslı
Yunanistan	Gönüllülük esaslı
İtalya	İşverenler için sözleşmeye göre, işgörenler için gönüllülük esaslı

Tablo 2.2. (Devam)

Hollanda	İş sözleşmesinde ilgili madde varsa işveren ve işgören için zorunlu
İspanya	Gönüllülük esaslı
İsviçre	Mesleki emeklilik dışında gönüllülük esaslı
Türkiye	İlk başlangıç zorunlu belirli bir süre sonra isteğe bağlı çıkış.
Şili	Hem zorunlu katılım hem gönüllü katılım esaslı programlar vardır.
Çek C.	Gönüllülük esaslı
Macaristan	Hem zorunlu katılım hem gönüllü katılım esaslı programlar vardır.

Uluslararası finansman önerileri ve gelişmiş ülkelerin model olmasıyla gelişmekte olan ülkelere bazılarının 1990'lı senelerde geniş bir sosyal güvenlik değişimleri kapsamında zorunluluk arz eden bireysel emeklilik sistemlerine yönelmişlerdir. Dünya Bankası (1994) insanların demografik özellikleri ve yaşam süreleri düşünüldüğünde, yalnızca devlet tarafından verilen sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal muhafazaların ve tasarrufların çok iyi bir noktada olmadığını iddia etmiştir. Bu nedenle sosyal güvenlik konusunda üç basamağında doğru işleme önemli görülmektedir. Çünkü devletin sağladığı sosyal güvenlik kapsamında emeklilik sistemleri yeniden dağıtma, tasarruf oluşturma ve güvenlik oluşturmada eksik olabilmektedir. Mesela, yüksek bir emeklilik maaşını alacağını düşünen kişiler ekstra tasarruf yapma eğilimi göstermeyebilirler. Bu nedenle, Dünya Bankası (1994) tasarruf oluşturma ve dağıtım faaliyetlerini ayrı kuruluşlarca yürütülmesi için kamu emekliliğinin tamamlayıcısı şeklinde özel emeklilik programlarını ileri sürmüştür.

Ülkeler özel emeklilik sistemlerini daha cazip hale getirebilmek için farklı reformlar yaparak ilgi çekmeye ve katılımları artırıp fon miktarlarını artırmayı hedeflemiştir. Özel emeklilik sistemlerinde çok eski bir geçmişi olan İngiltere uzun zamandır çok kapsamlı reformları uygulamaya dönüştürerek vergi indirimi planıyla birçok ülkeye model olmuştur. Aynı açıdan ABD'nde özel emeklilik programlarının tecrübesi çok eskiye dayanması nedeniyle, gelişmiş ve kompleks bir yapı göstermektedir. Amerika'da kamu tarafından sunulan teşviklerin özel emeklilik sistemleri (IRAs) çok yaygın olmuştur. Kanada'da mesleki bireysel emeklilik için uygulanan vergi teşviği 1917 senesinden sonra uygulanmış, 1957 senesinden sonra

da gönüllülük esaslı özel emeklilik sistemleri başlatılmıştır. Ayrıca, Avusturalya, İsveç ve Japonya gibi bazı ülkelerde bireysel emeklilik sistemleri için geliştirilen destekler yeni uygulanmaya konmuştur (Özel ve Yalçın, 2013: 5).

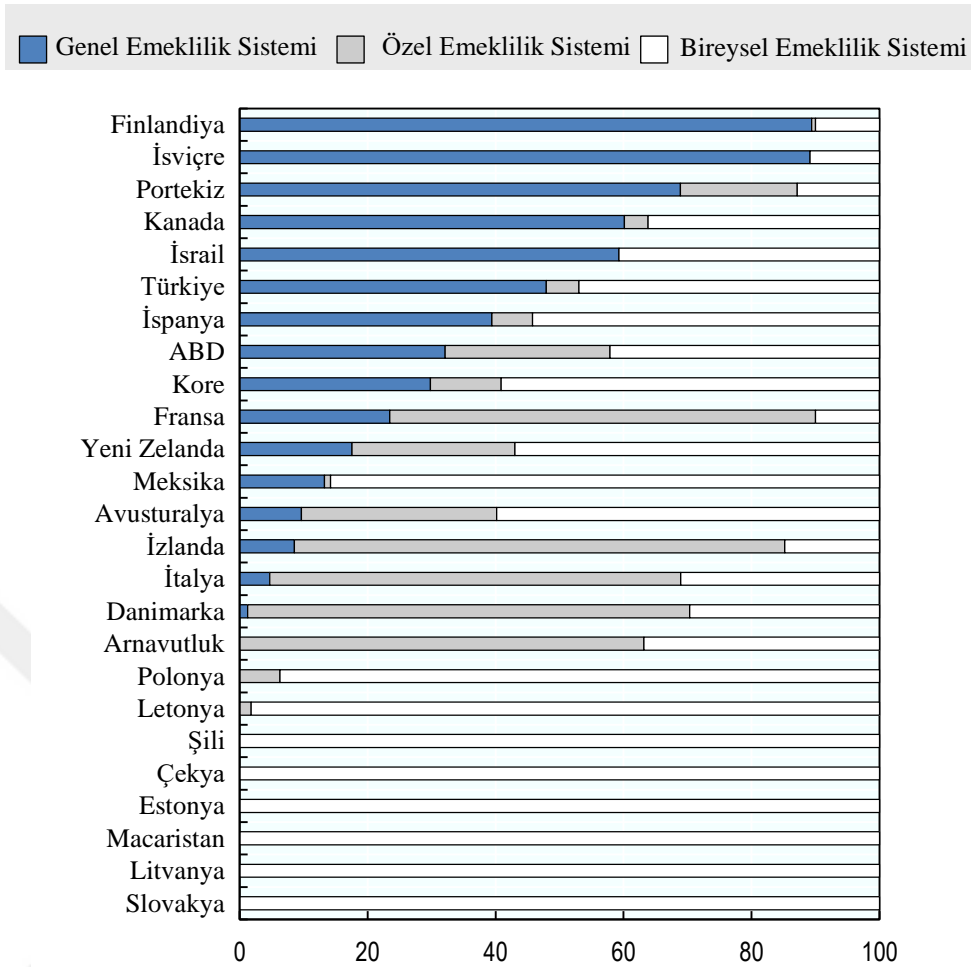
İngiltere düşük ve orta gelir seviyesine sahip insanları özel emeklilik sistemine çekmek amacıyla 2001 senesinde vergi indirimi ile katkıya dayalı katılımcılara desteklemeler yapmak için geniş bir değişim süreci başlatmıştır. Ancak literatür incelendiğinde bu yapılan yeniliklerin yurtiçi tasarruf oranında çok da önemli bir etken olmadığı tespit edilmiştir (Pitt-Watson (2011).

Aşağıdaki Tablo 2.3. ve Şekil 2.1. OECD ülkelerindeki genel ve özel/bireysel emeklilik sistemleri oranlarını göstermektedir.

Tablo 2.3. OECD Ülkelerindeki Genel Emeklilik Sistemleri İle Özel/Bireysel Emeklilik Sistemleri Oranları (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

	Genel Emeklilik Sistemi	Özel Emeklilik Sistemi	Bireysel Emeklilik Sistemi
Finlandiya	89,4	0,6	10,0
İsviçre	89,1	-	10,9
Portekiz	68,9	18,2	12,9
Kanada	60,1	3,7	36,2
İsrail	59,3	-	40,7
Türkiye	47,9	5,1	47,0
İspanya	39,4	6,4	54,2
ABD	32,1	25,7	42,1
Kore	29,8	11,1	59,1
Fransa	23,5	66,5	10,0
Yeni Zelanda	17,6	25,5	57,0
Meksika	13,3	0,9	85,8
Avusturalya	9,6	30,5	59,8
İzlanda	8,6	76,6	14,8
İtalya	4,7	64,2	31,1
Danimarka	1,3	69,1	29,7
Arnavutluk	-	63,2	36,8
Polonya	-	6,3	93,7
Letonya	-	1,8	98,2
Şili	-	-	100,0
Çekya	-	-	100,0
Estonya	-	-	100,0
Macaristan	-	-	100,0
Litvanya	-	-	100,0
Slovakya	-	-	100,0

*Bazı OECD ülkeleri seçilmiştir

Şekil 2.1. OECD Ülkelerindeki Genel Emeklilik Sistemleri İle Özel/Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Mukayese Grafiği (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

2.2.4. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bireysel Emeklilik Sistemleri

Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin bireysel emeklilik sistemlerinden bahsetmeden önce OECD ve seçilmiş bazı ülkelerinin aktif çalışan sayısına göre BES'e katılım oranlarını incelemekte fayda görülmektedir. Tablo 2.4. ve Tablo 2.5. ile Şekil 2.2. birlikte incelendiğinde, katılımın gönüllü, zorunlu veya otomatik olması ülkelerin emeklilik sistemine ve sistemin gelişmesi için alınan tedbirlere göre değişmektedir. Zorunlu katılımın olduğu ülkelerde katılım oranları oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Otomatik katılım sistemini yeni uygulamaya başlayan Türkiye'de katılım oranı %16,6 olarak görülmektedir.

Tablo 2.4. OECD Ülkelerinde Aktif Çalışan Sayısına Göre BES'e Katılım Oranları (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

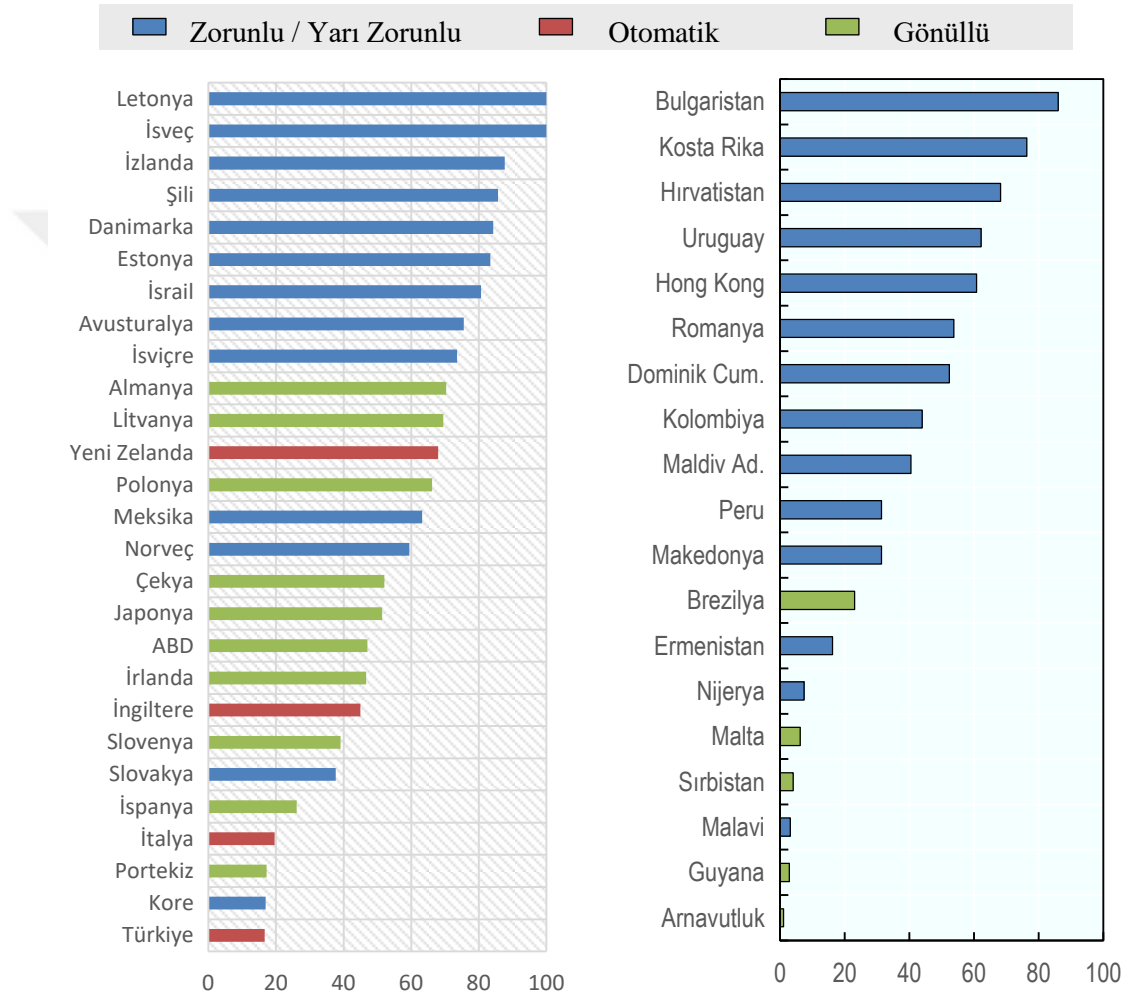
	Zorunlu / Yarı Zorunlu Katılım	Otomatik Katılım	Gönüllü Katılım
Letonya	100,0		
İsveç	100,0		
Finlandiya	89,8		
İzlanda	87,7		
Şili	85,7		
Danimarka	84,3		
Estonya	83,4		
İsrail	80,7		
Avustralya	75,5		
İsviçre	73,6		
Almanya			70,4
Litvanya			69,5
Yeni Zelanda		68,0	
Polonya			66,2
Meksika	63,3		
Norveç	59,4		
Çekya			52,1
Japonya			51,4
ABD			47,1
İrlanda			46,7
İngiltere		45,0	
Slovenya			39,1
Slovakya	37,7		
İspanya			26,1
İtalya		19,6	
Portekiz			17,2
Kore	16,9		
Türkiye		16,6	

Tablo 2.5. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Aktif Çalışan Sayısına Göre BES'e Katılım Oranları (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

	Zorunlu / Yarı Zorunlu Katılım	Otomatik Katılım	Gönüllü Katılım
Bulgaristan	86,0		
Kosta Rika	76,3		
Hırvatistan	68,2		
Uruguay	62,2		
Hong Kong	60,8		
Romanya	53,8		
Dominik Cum.	52,4		
Kolombiya	43,9		
Maldiv Ad.	40,5		
Peru	31,4		
Makedonya	31,3		

Tablo 2.5. (devam)

Brezilya			23,1
Ermenistan	16,2		
Nijerya	7,4		
Malta			6,2
Sırbistan			4,0
Malavi	3,1		
Guyana			2,9
Arnavutluk			1,1

Şekil 2.2. OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Aktif Çalışan Sayısına Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Grafiği (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

2.2.4.1. Gelişmiş ülkelerde emeklilik sistemi

ABD'de Emeklilik Sistemi: ABD'de sosyal güvenlik planları sağlık ve bunun ile ilgili problemlere çözüm bulmak için verilen hizmetleri kapsamaktadır. 2 Eylül 1974'te kabul gören sosyal güvenlik yasası ile işgörenlerin emekli olunca gelir elde

etmesini sağlayan bir güvence (ERISA) oluşturulmuştur (Ergenekon, 2000b: 118). Sosyal sigortacılık sistemleri ABD’de fayda veya katkı paylı program olarak iki bölüme ayrılmış işleyişe sahiptir. Aylık gibi fayda esaslı olan sistemde formülle hesaplanmış faydalar emeklilikte yıllık ödemeler olarak verilmektedir. Katkı paylı planlarda ise katılanlar için bireysel bir hesap oluşturulmakta ve emeklilik için fayda hesapta biriken sermayenin miktarı ile orantılı olarak hesap yapılmaktadır. İşgörenlerin haklarını koruma altına almak nedeniyle tasarrufların düzeni, etkinlikleri ve varlık korumasına dair ERISA’da hazırlanan düzenlemeler aşağıda bulunan maddeleri içine almaktadır (Ergenekon, 2000b: 172):

- Katılımcıların bilgilendirildiği emeklilik programının verileri, gerçekleşmesi ve emekli ödemelerinin planları,
- İşgörenlerin oluşturulan programa göre ödeyeceği katkılar ve sonuçta alacağı emeklilik maaşı seviyesi,
- İşveren şirketin yapacağı azami fon standardı,
- Planda bulunan katılımcıların kazançları ile ilgili yapılan itirazların çözüldüğü süreç,
- Elde edilen fonlar ile yapılacak yatırımlar,
- Programın sonlanması durumunda varlıkların paylaşılma durumu,
- Programa katılım şartları,
- Sonlandırılan programlarda kaynakların federal güvence altındaki kısmı
- Emeklilik maaşının işgörenlere verilme biçimleri,
- Emeklilik programlarının yönetilmesi etkinliklerinde ve fonların performansında görevli kişilere yönelik yeterlilik seviyesi (Altay, 2013:51).

İngiltere’de Emeklilik Sistemi: İngiltere’de emeklilik programları hem kamu hem de özel emeklilik planlarından oluşmaktadır. Emeklilik sistemi üç kısımdan oluşturulmuştur. İlk ayakta, devlet girişimli emeklilik sistemi yer almaktadır. İkinci ayakta, işveren önderliğinde mesleki emeklilik sistemi, üçüncü ayakta ise, bireysel emeklilik sistemi yer almaktadır (Ergenekon, 2000: 152). İngiltere’de kamu tarafından ödenen emeklilik ücretlerinin zayıf olması nedeniyle insanlar özel emeklilik arayışına girmektedirler. Bu nedenle özel sigorta şirketlerine katılımı artırmak için vergi avantajlarının sağlandığı mesleki emeklilik programları oluşturulmuştur. İşletmecilerin önderliğinde işgörenlere teklifte bulunulan mesleki

emeklilik sistemine katılım yapan kişilere gelirlerine göre ödemeler verilmektedir (Altay, 2013: 52).

Fransa'da Emeklilik Sistemi: 1997 senesinde ülkede kabul olan yasa ile emeklilik tasarruf plan ve fon sistemi kurulmuştur. Ancak dağıtım modelinin yerleşikliği, fon birikimlerine tanınan alanların yetersizliği, özel hayat sigortasının güncelliğini koruması nedenleri ile işçi sendikalarının da eleştirilerinin eklenmesiyle devlet kararları çıkartmamış ve yasa yürürlüğe girememiştir (Güzel ve ark., 2000: 613).

Fransa'daki emeklilik sistemi sorunlarından birisi de sistem için yapılan harcamaların bir takım ülkelere göre çok olmasıdır. Örneğin OECD verilerine göre, Euro bölgesinde oluşturulan GSYİH'nın %11,1'i emeklilik planlarına ayrılırken, Fransa'da bu oran %12,4 olmaktadır. Bu nedenle, Fransa devleti bazı değişikliklerle bu harcamaları düşürmeye çalışmaktadır. 60 olan emeklilik yaşının artırılması, emekli olabilmek için çalışma sürelerinin uzatılması gibi bazı reformlar uygulanmaya çalışılmaktadır (Altay, 2013: 53).

Almanya'da Emeklilik Sistemi: Bu ülkede sosyal sigortalar kurumu sosyal güvenliğin odağında bulunmaktadır. Sosyal sigortalar, işçilerden emeklilere geniş bir katılımın olduğu ülke nüfusunun %90'lık kısmını kapsayan bir sistemdir. Sistem emeklilere hayatlarını garanti altına alabilecekleri bir nafaka planı sağlamaktadır. Emeklilerin maaşları, nesillerin birbirlerini desteklemesi görüşüne göre, işgörenler tarafından sağlanmaktadır (Sözer, 2000: 639).

Devlet tarafından sağlanan sigortacılık ve emeklilik niteliğinin yüksek olması nedeniyle, Almanya'da özel emeklilik programlarından işgören kesimin sadece bir kısmı faydalanabilmektedir. 1974 yılından önce özel emeklilik sisteminde maaş elde edebilmek için bireylerin sistemde aktif olarak kalması, emeklilik programının önemli bir şartı olmaktadır (Altay, 2013: 54).

Hollanda'da Emeklilik Sistemi: Hollanda sosyal emeklilik sistemlerinde "Pay as you go" sisteminde Avrupa ülkelerinin yaşadıkları problemleri tespit etmesi sebebiyle 1996 senesinde reform yapmıştır. Ülkede yapılan değişimde oluşturulan sistem üç bölümden oluşmaktadır (Pinera, 2000: 13). Birinci bölümde, tüm işgörelere dağıtım temalı elde edilen birikimlerin emeklilik sunmasıdır. Bu bölüm klasik bir devlet sosyal sigorta sistemi olmakla beraber yaşlılık ihtimali nedeniyle

tüm bireyleri sağlık ve maaş olarak sigortalama mantığında işlemektedir. Bireylerin emekli olabilmesi yaşını doldurması ve birikiminin % 70'ini hak kazanabilmesi için sisteme 40 sene katkıda bulunması lazımdır. İkinci bölümde, emeklilik fonu adı altında geliştirilen ve özel sektörlerin fonları değerlendirdiği üyelere ait kişisel hesapların olduğu bir sistemdir. Bu bölümdeki emeklilik sistemi özel bir düzende oluşturulmuştur. Bu sistemde devletin görevi ekonomik politikalar üretmek ve emeklilik sözleşmesi yapanlar için koruma mevzuatını işletmektir. Bu sistemde 15 yılını doldurmak emeklilik gelirini almaya yeterli görülmektedir (Erol ve ark., 2004: 199). Üçüncü bölümde ise, gönüllülüğe bağlı emeklilik fonu oluşturmadır. Bu sistem genelde hayat sigortası poliçesi veya ticari olarak düzenlenen tasarruf sigortacılığı olarak değerlendirilmektedir. Devlet bu sistemin primlerinde belirli bir seviye kadar indirim hakkına sahiptir (Vinken, 2001: 256).

2.2.4.2. Gelişmekte olan ülkelerde bireysel emeklilik sistemi

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal sigorta sistemlerinde büyük sorunlar yaşansa da bireysel emeklilik sistemlerinin oluşması, teşvik edilmesi, yaygınlaşması konusunda çok yakın bir geçmişe sahip olmalarından ötürü, birçok ülkenin hala biriktirilen ve değerlendirilen fon tutarlarında hedeflenen seviyeye ulaşamadıkları görülmektedir.

Macaristan'da Emeklilik Sistemi: 2004 tarihinde Avrupa Birliğine girmesiyle serbest piyasa sistemini uygulayan bu ülke, sosyal güvenlik sisteminde üç aşamalı bir plan geliştirmiştir. Bu programlar (Tuncay, 2004: 198);

- Devlet garantisi altında olan ve yaşlanan insanlara çalışmalarının bitiminde emeklilik maaşı sağlayan bir sistemdir,
- İşgörenler ve işverenlerin ödeme yapmasıyla finansmanın sağlandığı zorunlu ve birinci programın tamamlayıcısı olan emeklilik sistemidir,
- Katılımın gönüllü olduğu özel emeklilik sistemidir.

Macaristan nüfusunun demografik özelliklerinde yaşanacak değişimlerin uzun süreli etkisini dengelemek için sosyal güvenlik katkı paylarının bireylere katıldığı bir reform gereksinimi olmuştur. Böylece 1993 senesinde gönüllü katılımın benimsendiği bir bireysel emeklilik fon programı hayata geçmiştir (Altay, 2013: 55).

Polonya'da Emeklilik Sistemi: Polonya'da bireysel emeklilik sistemi 1997 yılında bir yasayı yürürlüğe koymuştur. 1999'da uygulanmaya başlayan bu sistem, 1949 yılının başlangıcından sonra hayata gelenler için eski sistemin yerine geçmiştir. Doğu Avrupa ülkelerindeki finansman şartların öngördüğü değişimlerle uygulamaya giren belli fayda esaslı plandan, belli katkı esaslı plana geçilmesi şeklinde bir işleyiş kazanmıştır. Bu yeni sistem kompleks bir yapı içerdiğinden sık kullanılan dağıtım esaslı devlet sigorta sistemine tamamlayıcısı şeklinde zorunlu katılımın olduğu fonların toplanıp değerlendirildiği yeni bir bölüm geliştirilmiştir. Bu bölümde, katılımcıların iş ve gelir esasına göre bir katkı programı oluşturulmakta ve katılımcılardan toplanan fonlar aracı firmalarla değerlendirilmektedir. Emekli olma hakkını kazananlara, hesaplarında toplanan miktarlarına göre bir yaşam yillığı sunulmaktadır (Erol vd., 2004: 199).

Şili'de Emeklilik Sistemi: Ülkede klasik devlet sigorta sisteminden bireysel emeklilik sistemine belli bir miktar ödeme yapılarak geçiş yapılabilmektedir. Ancak bireysel emeklilik sistemleri devlet tarafından teşvik edilmekte bu nedenle geçişlerde ödenecek tutarın devlet tarafından karşılanması sağlanmıştır. Şili devletleri emekli maaşların karşılamayı muhafazası altına alarak maaş ödemelerine devam etmiştir. Kamuya ve özel teşebbüslerde işgören 45 yaş altı bireylerin eski planda kalması veya yeni plana geçmesi tercih meselesi olarak bireylere bırakılmıştır (Pinera, 2000: 26).

Meksika'da Emeklilik Sistemi: Meksika tanımlanmış fayda esaslı programdan tanımlanmış katkı esaslı programa geçerek dağıtım esaslı sistemi terketmiş ve önemli bir değişim sürecine girmiştir. (Tantan, 2001: 42). Yapılan değişimlerle günümüzde Meksika sosyal güvenlik anlayışında iki kuruluş işlem yapmaktadır. Bu kuruluşlar özel şirketlerde ve kamuda çalışanlar için farklılık göstermektedir. Özel için Meksika Sosyal Güvenlik Enstitüsü, kamuda işgörenler için ise Meksika Sosyal Güvenlik Hizmetler Enstitüsü kuruluşunun hazırladığı planlar yönünde hizmet sunulmaktadır. Ancak ekonomik sorunlar, kredilerin değerlendirilmesinde yapılan hatalar, emeklilik imkanlarının beklenen kalitede olmaması gibi bir çok nedenden ötürü Meksika sosyal sigorta programında önemli bir değişime girmiştir. Bu değişimle birlikte 14,5 milyon işgören hesaplarında önceden birikmiş kaynaklarını "AFORE (Administradoras de Fondos de Ahorro para el Retiro)" isimindeki özel emeklilik kuruluşuna teslim etmiştir. Bu kuruluş kamunun

denetiminde ve birkaç fon seçeneği ile çalışmaktadır. AFORE'nun yönetiminden sorumlu "Emeklilik Tasarruf Sistemleri Ulusal Komisyonu" fonların yurtdışında değerlendirilmesinin yönetilmesi ve sigorta fonlarının uygun bir şekilde yönetildiğinin denetlemesini yapmaktadır (Ekin ve ark., 1999: 77-79).

2.3. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Hem bireylerin sosyal güvenlik işlevlerini yerine getiren hem de ülkenin gereksinimi olan uzun vadeli yatırımlar için gerekli fon arzının ve devletin uzun vadeli borçlanma imkanlarının sağlanması ile beraber toplam yurtiçi tasarrufların artırılmasını amaçlayan bireysel emeklilik sisteminin Türkiye'de ortaya çıkışı, gelişimi, amaçları, uygulanma şekli, faydaları, vergisel teşvikler ve gerçekleştirilen reformlar ve sisteme otomatik katılımı aşağıda ilgili başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

2.3.1. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Ortaya Çıkışı

İlk sosyal güvenlik sistemiyle Cumhuriyet yıllarında tanışan Türkiye, bu sistemin sürekli gelişmesi için çalışmış; ancak, 20. yüzyılın sonlarına doğru değişen demografik faktörler, beklenen insan yaşama süresinin uzaması ve üyelerin daha nitelikli sosyal güvenlik anlayışı geliştirmesi gibi nedenlerden dolayı birçok ülkede yaşanan emeklilik kısmındaki finansal sıkıntılar Türkiye'de de ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik sıkıntılardan kurtulmak adına geliştirilen refah seviyesini daraltacak öneriler, bireylerin ek bir emeklilik gelir sistemine yönelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda birçok kalkınmış ülkedeki bireysel emeklilik modelleri, ulusal ve kişisel fayda sağlama teorileri de işin içine girmesi ile Türkiye'nin ihtiyacı haline gelen özel emeklilik sistemleri tasarıları doğma aşamasına gelmiştir (Gümüş, 2010: 19).

Türkiye'de özel emeklilik programlarının oluşturulmasındaki en önemli sebep Sosyal Güvenlik Sisteminin bir darboğaza girmiş olmasıdır. Erken emeklilik yaşları ile çalışma durumunda olan kişilerin emekli maaşına bağlanması, kuruma üye olup ödeme yapamayanlara sağlanan prim afları gibi pek çok neden sistemin sürekli açık vermesine ve kendini idare edemeyip devlet tarafından bu açığın kapatılması için transferler yapılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda üyelerden toplanan

aidatların nitelikli değerlendirilememesi ve yönetsel sorunlar sosyal güvenlik sisteminin problemlerini daha çok derinleştirmiştir. Ancak eski zamanlarda biriken kaynaklardan dolayı 1990'lı senelere kadar herhangi bir net denge sorunu ortaya çıkmamıştır. Bu dönemlerde tıpta yaşanan gelişmeler, yaşam sürelerinin uzamasının etkisinin uzun vadede görülmeye başlanması ile sigortalılıkta aktif ve pasif olma durumu dengesinde bozulmalar görülmeye başlanmıştır. Bu dengesizlikler, biriken fon kaynaklarının iyi bir performans gösterememesi ve verilen açıkların ülkenin makroekonomik göstergelerini etkilemeye başlamıştır (Özer ve Gürel, 2014: 163).

Türkiye'nin tasarruf, cari açığı, emeklilik fonları, büyüme rakamları gibi makroekonomik göstergelerin de ışığında, sosyal güvenlik reformunun hayata geçirilmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple, ülkede geliştirilen sosyal güvenlik reformu çerçevesinde, 28.03.2001 senesinde "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" çıkmış ve kanunun yürürlüğe girmesinin ardından, Bireysel Emeklilik Sistemi 27 Ekim 2003'de ilk emeklilik programlarının onaylanmasıyla birlikte faaliyetlerine başlamıştır (Asiltürk, 2018: 63).

Türkiye'de faaliyet hayatına başlayan bireysel emeklilik planının ilk amacı, sosyal güvenlik sisteminin ekonomik sıkıntılarının giderilmesidir. Uzun süreli yatırımsal fonların birikmesi, kamuya ait uzun süreli borçlanma yolları ve kamu tasarruflarının fazlaştırılması, spekülasyon finansman hareketliliğinin azaltılması, sermaye ortamının derinliğinin oluşturulması sistemin diğer hedefleridir. Türkiye'deki bireysel emeklilik planı ile ilgili (otomatik katılım sistemi reformuna kadar) söylenmesi gereken ilk özellik, katılımı gönüllük esasının olmasıdır. Sisteme katılanların bilgilendirilmesi ile sistemde durmak cazipleşmiş ve uzun vadeli bir tasarruf imkanı bulmalarının yolu açılmıştır (Can, 2010: 140).

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), bireylerin aktif çalıştıkları zamanlarda oluşturdukları tasarrufları uzun vadede yatırımsal olarak değerlendirerek emekli oldukları dönemde hayat standartlarını muhafaza edebilecekleri ek bir gelir elde etmelerine neden olan özel emeklilik planıdır. Bireyler bu sisteme gönüllü olarak katılıp, sosyal güvenlik kurumlarından hak ettikleri emekli maaşlarının yanına ek bir kazanç sağlamış olmaktadır. Türkiye'de, Emeklilik Gözetim Merkezinin Temmuz 2019 verilerine göre BES toplam fon büyüklüğünün 103,3 milyar TL olduğu ve katılımcı sayısının 6.793.488 kişi olduğu gözlenmektedir. Otomatik katılım

sisteminde toplam fon büyüklüğünün ise 6,7 milyar TL ve çalışan sayısının 5.120.160 kişi olduğu tespit edilmiştir (EGM, 2019).

2.3.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi

Bireysel emeklilik sistemi, sanayileşmenin de etkisi ile gelişmiş ülkelerde bireylerin en çok tasarruf yönelim araçlarından biri konumundadır. Çünkü sistemin kartopu gibi büyüme eğilimine sahip olması, uzun vadeli fon işletim seçeneği ile yüksek karlılık, tasarrufun iyi bir şekilde teşvik görmesine neden olmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisi bu önemli tasarruf kaleminden büyük oranda nasiplenememektedir. Bireysel emeklilikte yaşanacak gelişmeler toplam tasarrufun artmasında en temel etken olarak görülmektedir (Sezgin ve ark., 2015).

Ekonomik politikalar bu düşüncelerden hareketle şekillenmiş ve bireysel emeklilik sistemlerinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de devlet katkısı öngören “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 29 Haziran 2012 tarih ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Yeni değişimle harcanabilir kazancı artıran eski vergi iadesi planını farklı hale dönüştürmüştür. Eski sistemde vergi mükellefine sisteme verdiği miktarın belirli bir bölümü geri verilmiştir. Ancak bu durum harcanabilir gelirin fazlaşmasına ve tüketimin çoğalmasına neden olmaktadır. Yeni planda ise sisteme verilen katkının belli bir bölümünün devlet aracılığı ile katılımcının kişisel hesabına aktarılması esasını içermektedir. Devlet katkısı katılımcının sistemde bulunduğu sürenin uzamasıyla daha çok çoğalmaktadır. Devlet katkısının yıllık asgari ücretin % 25 ile sınırının çizilmesi, harcama isteklerinin çok olduğu orta ve alt sınıflarda etkin bir teşvik olmasına neden olmaktadır. Zira tüketim yönelimi gelirle ters orantılıdır. Bu şekilde halkın en çok tüketme meyili olan bölümünün tasarruf yapmaya teşvik edilmesi ile tüketim yapma oranlarının düşürülmesi sağlanacaktır. İşgörenler için bireysel emeklilik payları ödeyen işverenler için yaptıkları tüm ödemeler gider olarak hesaplanmaktadır (EGM, 2012; akt: Sezgin ve ark., 2015:236)

2.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı

Emeklilik Gözetim Merkezi BES’in amaçlarını kısaca şu şekilde sıralamıştır (EGM, 2019);

- İnsanların çalışırken yaptıkları tasarruflarını yatırımlarla değerlendirmesi ile emeklilikte azalan gelirini yükselterek refah seviyesini yükseltmek,
- Ulusal uzun dönemli finansal kaynak oluşturmak,
- İstihdamı genişletmek,
- Ekonomik büyüme ve kalkınmaya yardım etmek.

Türkiye’de bireysel emeklilik planının işlevini anlatan esaslar, 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile ve bu kapsamda yürürlüğe giren yönetmelikler ile sağlanmıştır (Demirbilek, 2012: 140).

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Kanunu’nda sistemin amacı 1. Madde’de aşağıda açıklandığı gibi belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2001):

“Bu kanunun amacı, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir. Bu kanunun kapsamı, emeklilik şirketlerinin kuruluş çalışma, yönetim ve denetimine, kişilerin sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşullarına, emeklilik yatırım fonlarının kuruluşuna, katkıların bu fonlarda toplanmasına ve değerlendirilmesine, aracılık hizmetlerine, kamuya açıklanacak bilgilerin kapsamına ve bireysel emeklilikle ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.”

Kanunda yazan bu amaç doğrultusunda bireysel emeklilik sisteminin hedefini ekonomik ve sosyal amaçlar olarak ikiye ayırarak analiz edilebilir.

2.3.3.1. Sosyal amaçlar

İnsanları ilgilendiren BES’in sosyal amaçları şunlardır (Alper, 2002: 17):

- Devlet sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak ek bir sosyal muhafaza sağlayarak kurumsallaşma,
- İnsanların tasarruf yapmalarına olanak sağlayarak, tasarrufların ileriki zamanlarda hayat kalitelerinin düşmesine ve yoksulluk yaşamalarını engellemek adına ek gelir sağlamak,
- Emeklilik zamanları için tasarrufta bulunmak isteyenlere yatırım fırsatı ve değişik yöntemler sunmak.

2.3.3.2. Ekonomik amaçlar

BES'in ana amaçlarından bazılarını gösteren ekonomik amaçları aşağıdaki gibidir (Alper, 2002: 18):

- Ülkeye uzun süreli finansman sağlayarak istihdamı geliştirmek,
- Tasarruf eksikliği sorununu çözerek kalkınmayı desteklemektir.

Bireysel emeklilik sistemi kaynakları ülkenin makroekonomik göstergelerini iyileştirmek ve cari açığın azaltılması adına önemli bir noktada olup ulusal olarak ekonomik amaçları sosyal amaçların önüne geçmektedir.

2.3.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Uygulanması

Türkiye’de bireysel emeklilik yapısının kurumsal şekline bakıldığında; piramidin en üst kısmında Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu yer almaktadır. Sistemin merkezinde ise emeklilik şirketleri ve katılım yapan bireyler yer almaktadır. Emeklilik programının temelini üyelerle şirketler arasında tahakkuk edilen emeklilik sözleşmeleridir. Toplanan fonların saklandığı kurum ise Sermaye Piyasası Kurulu önderliğinde vazifelendirilen Takasbank’tır. Takasbank, emeklilik yatırım fonlarını, emeklilik şirketlerinin kaynaklarından ayrılarak saklanmasını yaparak üyelerin tüm varlıkları güven altına alınmış olmaktadır. Bireysel emeklilik programının kilit kısmını ise Emeklilik Gözetim Merkezi oluşturmaktadır (Demirbilek, 2012:140).

BES’e katılım yapanlar, mevcut kazançlarını ve emeklilik zamanları ile ilgili isteklerini düşünerek, sisteme verecekleri katkı payı miktarlarını belirleyip, emeklilik sözleşmesini imza altına alarak gönüllülük esasıyla sisteme giriş yaparlar (Işık ve ark., 2011:27). Katılım yapanlar, birikimlerinin nasıl bir fonda performans

göstereceğini kendi tercihinine göre belirler. Sisteme katılanlar sürekli düzenle yatırdıkları katkıları, emeklilik şirketlerinin oluşturdukları emeklilik yatırım fonlarında gerekli donanımına sahip portföy yönetimindeki uzmanlarca değerlendirilir. Fakat programda üyelere kesin bir finansman miktarı verilememektedir (Can, 2010:140).

Bireysel emeklilik planına giriş yapan bireylerden birtakım kesintiler yapılmaktadır. Bunun nedeni, her katılım yapanın sistem için bir masraf oluşturmasıdır. 4632 sayılı kanunda Madde 7’de bu maliyetleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

Giriş Aidatı: Sisteme katılım yaparken bireylere kişisel hesap açılırken bir seferlik giriş ücreti alınır. Bu ücret bir yıllık taksit olarak aylara bölünebilmektedir. Katılım yapanların kendi hesaplarını farklı bir şirkete transfer etmesi durumunda yeniden giriş ücreti istenmez (Korkmaz ve ark., 2007).

Yönetim Gider Kesintisi: Bireysel emeklilik firmaları, üyelerine hizmet sunarken yaptıkları harcamaları üyelerin hesaplarına aktardıkları katkı ödemelerinden belli bir miktarını keserek kullanmaktadırlar (Korkmaz ve ark., 2007). Kesinti miktarı üye tarafından ödenen katkının %8’ini geçmemesi şartı ile emeklilik şirketleri tarafından ayarlanmaktadır. Kesinti yapılacak oran ödenen katkı payının %8’ini geçmemek üzere şirketler tarafından belirlenebilmektedir. Sisteme verilen katkı payı ise yönetim gideri kesintisi olduktan sonra fonlara aktarılmaktadır (Özel ve Yalçın, 2013: 16). 01 Ocak 2016’dan sonra sisteme giriş ücreti, ara verme ve yönetim gider kesintisinde bir değişim yaşanmıştır. Bu yeni uygulamada sözleşmelerin ilk beş yılında giriş aidatı, ara verme kesintisi ve yönetim gider kesintisi yapılabilecektir. Bu miktar her yıl adına, aylık asgari ücret miktarının %8.5’idir.

Fon İşletim Gideri Kesintisi: Değerlendirilen portföylerin yönetme masraflarını ödemek için olan kesintileri oluşturmaktadır.

BES bir sigortacılık sistemi yerine bir tasarruf programıdır. Katkı payı ödemelerine bağlı bir fon planıdır. Katılım yapanlar emekliliği elde ettiklerinde, alacakları miktar katkı payları hesaplarında biriktirdikleri miktarları ve bunların fonlar aracılığıyla getirdiği miktarları oluşturmaktadır (Korkmaz, 2006:161).

2.3.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin Faydaları

Türkiye’de faaliyet gösteren bireysel emeklilik planlarının bireye, ekonomiye, devlete, işverene ve sektöre olmak şeklinde çok farklı yararları olmaktadır (Demirbilek, 2013:140; Gümüş ve Tütüncü, 2012: 30-32).

2.3.5.1. Birey açısından faydaları

BES’in birey açısından yararları aşağıda sıralanmıştır:

- Ek bir emeklilik geliri ile refah durumları artacaktır.
- Devletin önderliğinde tasarruf imkanları gelişecektir.
- Tasarruflarının yatırımına kişiler tercihte bulunmaktadır.
- Emekli olma yaşı ve çalışılmayan zamanlarda esnek bir yapı oluşturur.

2.3.5.2. İşveren açısından faydaları

Bireysel emeklilik sisteminin işverenler açısından yararları aşağıdaki gibidir:

- Örgüt kültürünü benimsetmek ve işgörenleri örgüte adapte edebilmek adına vergilerden düşülebilen bir kazanç sağlar.
- İşgörene tercihi içinde bir çalışma yeri sunulma imkanı verir.
- Kriz zamanlarında ödemeye ara verilerek rahat bir esneme yapar.

2.3.5.3. Ekonomik açıdan faydaları

Sistemin ekonomik açıdan yararları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Birikimlerin değerlendirilmesi ile istihdam ortamı oluşacaktır.
- Ulusal tasarrufların miktarı artacaktır.
- Uzun süreli fon miktarının çoğalması ile mali sektör daha rahatlayacaktır.
- Enflasyon değerleri düzelecek ve büyüme değerleri artacaktır.
- Sermaye piyasası büyüyecek ve piyasa hareketlenmeleri düzelecektir.
- Toplumun tasarrufları sonucunda sermayenin tabana yayılım yapmasına neden olacaktır.

- Devletin sosyal güvenlik yükü hafifleyecektir.

2.3.5.4. Sektör açısından faydaları

Sistemin sektör adına yararları aşağıda sıralanmıştır:

- Şirketlerin emeklilik fonlarını yöneten organizasyonlar arasında bulunmasını sağlar.
- Fonların rekabet ortamında olması dinamizm, hareket ve verim sağlar.
- Büyük fonlar değerlendirilerek, daha iyi bir ekonomik kuruluş kimliği oluşturur.

2.3.5.5. Devlet açısından faydaları

BES'in devlet açısından yararları aşağıda sıralanmıştır:

- Vergi harcamaları olmadan, iyi performans getiren fonlar zamanla daha büyük kazançlar getirerek uzun sürede devlet bütçesinde bir artış oluşturur.
- Emeklilikte yoksulluk azaltılarak ve giderilerek, devletin başka muhtaç ve yoksullara daha iyi sosyal yardım yapmasını sağlar.
- İnsanlar, işveren, ekonomi, sektör ve devlet açısından çok farklı faydaları olan BES, yaşlısı-genci, devleti-özel sektörü, bireysel ve kurumsal yatırımcısı, yani halkın her tarafı açısından son şekilde faydalı ve güvenli bir yapıdır.

2.3.6. Vergisel Teşviklerin Yapısı ve Gerçekleştirilen Reformlar

Bireysel emeklilik sistemlerin her türlü faydası düşünüldüğünde, sistemin yaygınlaştırılması ve zamanla daha çok büyüebilmesi için devletin bir takım vergisel teşvikler sağlaması sistem açısından büyük bir gereksinimdir. Özellikle gönüllülük esaslı üçüncü basamak sistemler adına bu teşvikler daha önemli görülmektedir. Bu nedenle, 4632 sayılı kanun kapsamında planlar uygulanmadan önce, bir takım vergisel düzenler oluşturulmuş ve katılan üyelere diğer faydaları yanında ödemelerini gelir vergisi matrahından düşme imkanı sağlamıştır (Yazıcı, 2015: 94-103).

Dünyada bireysel emeklilik programlarında yapılan vergisel teşvikler genelde üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar, katkı payı ödeme bölümü, yatırıma yönlenme bölümü ve sistemden çıkma bölümüdür. Türkiye’de Bireysel emeklilik sisteminin başlamasından 2012 senesinin sonuna kadar olan yöntemde, Bu üçlü bölüme göre EET (istisna-istisna-vergi) sistemine göre yapılmıştır. Bu durumda her üç bölümde sağlanan teşvikler aşağıda anlatıldığı gibi yapılmıştır (Yazıcı, 2015: 94-103).

Katkı payı ödeme aşaması: Sistemde biriktirilen ödemeler, yıllık brüt asgari ücreti aşmamak şartı ile işgörenlerden brüt ücretin ve yıllık sözleşmede yazan gelirin % 10’una kadarlık gelir vergisi matrahından indirim şekli yapılmıştır.

- Yatırıma yönlendirme aşaması: Fonların değerlendirilmesi vergiden ayrı görülmektedir.
- Birikimlerin geri ödenmesi (çıkış) aşaması: Planda kalma zamanına göre, bir limit seviyesi olmadan tüm toplam tutar üzerinden azalan oranda gelir vergisi kesimi yapılmaktadır. Bu durumda;
 - 1- On yıldan önce çıkışlarda: %15,
 - 2- On yıl kalmalı 56 yaş öncesi çıkışlarda % 10,
 - 3- Emekliliğin elde edilmesi halinde (10 yıl + 56 yaş) çıkışlarda: %3,75
 (net) gelir vergisi stopajı yapılmaktadır.

Vergi matrahından indirim gerekli bir teşvik olması yanında, sistemden erken ayrılmaları engellemesi nedeniyle, ödenen payların daha önceden vergi indirimi uygulamasına bakılmadan toplanan birikimler üstünden stopaj yapılması, bu teşvikten faydalanmayan üyelerin sistemden ayrılırken gereksiz bir vergi ödemelerine neden olmaktadır.

Bu uygulama ciddi eleştiri ve şikayet durumuna neden olmuş ve uygulamalardan sonra toplanan bilgilerden, teşviklerin pek çok sebepten ötürü, beklenen hedefin tutturulmaması ortamını geliştirmiştir. Emeklilik Gözetim Merkezinin 2009 senesinde 4.910 katılım yapan üye ile yapılmış bir anketin sonuçlarında, üyelerin %80’inin ücretli veya serbest bir işinin olması nedeniyle vergi mükellefi olmasına rağmen, vergi teşviği konusunda bilgisi olanlar %58 seviyesinde, yararlanma oranı ise %36 seviyesinde kalmıştır. Hazine Müsteşarlığı tarafından

2010-2012 yıllarında olan değerlendirmelerde, vergi teşviğinin etkisini azaltan bazı faktörler şöyledir (Yazıcı, 2015: 94-103):

- Sistem üyelerinin her ay yaptıkları katkı belgelerini her ödeme döneminde muhasebeye verilme şartı ve bu konu ile ilgilenen birimlerin teşviklerle ilgili yetersizliği ve üyelere bu alanda yardım etmemeleri vergi indiriminin kullanımını azaltmaktadır.

- Vergi konusunda mükellefiyeti olmayan bireyler bu teşvikten faydalanamamaktadır.

- Teşvikler sisteme giriş konusunda belli miktarda etkili olmasına rağmen sistemde kalma konusunda yeterli miktarda teşvik yapmamaktadır.

- Teşvikler peşin ödendiği için genellikle tüketime harcanmakta, tasarruf olarak değerlendirilememektedir.

- Yüksek gelirli kişilere verilen vergi teşviki düşük gelirliye verilen teşvikten daha yüksektir. Yani katılımcıların vergi dilimi mükelleflğine göre teşvik oranı değişmektedir. Bu nedenle verilen teşviklerin eşit olmaması üyelere adaletsizliğe neden olmaktadır.

- Teşviklerin değerinin üyeler tarafından net bir şekilde anlaşılamadığı görülmektedir. Teşviklerin üyeler açısından, genellikle daha az vergilendirme yapıldığı yönünde düşünülmektedir.

- Sisteme verilen katkı payları sağlık ve hayat sigortası poliçesi ücretleri ile beraber brüt ücretin %10'u ile sınırlı kalması nedeniyle, bu poliçeleri almış olanların verdiği sistem katkı paylarının belli bir miktarı vergiden düşürülebilmektedir.

- BES'e katılırken yalnızca senelik asgari ücret miktarı kadar olan bölümü teşvik yapılırken, bu miktarın üstünde katkı payı ödeyenlerden çıkışta toplam birikimleri üstünden stopaj yapılmaktadır. Bu sebeple katılımcılar yüksek ödeme yapmayı reddetmektedirler.

Emeklilik Gözetim Merkezinin 2012 senesinde 2.931 sistem üyesi ile yaptığı ankette, vergi teşviğini bilenlerin oranı %66 iken bu teşvikten faydalananların oranının %35 olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca üyelerin %82'si vergi teşvik yapısının değişmesi gerektiğini onun yerine devlet katkısı şeklinde bireysel hesaplara

bu miktarın tanımlanması gerektiğine olumlu bakmışlardır (Hazine Müsteşarlığı, akt: Yazıcı, 2015: 94-103).

BES’inde vergisel teşviğin avantaj/dezavantajları ve sistemle ilgili verilerin incelenmesi, bu planla ilgili bazı değişikliklerin yapılması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 2013 senesinde “katkıya katkı ” yöntemine, yani “devlet katkısı yapısına” geçilmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, 29.6.2012’de Resmi Gazetede çıkarılan 6327 sayılı Kanun ile 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda ve bazı vergi yapısında değişimlere gidilmiştir (Yazıcı, 2015: 94-103).

Yeni teşvik yapısında, katkı payı verme zamanında ödenen miktarların gelir vergisi matrahından indirim yapılması 2012 yılının sonu itibari ile kaldırılarak üyeler açısından 2013 yılının ilk gününden itibaren ödeme yapılan katkı paylarının %25’i kadarlık kısmı devlet katkısı, üyelerin bireysel emeklilik hesaplarına tanınmaya başlamıştır. Devlet katkısı miktarının hesabı ile ilgili esasında katkı paylarının üst sınırı ise brüt asgari ücretin yıllık miktarı ile limitlendirilmiştir. Ayrıca, sistemden ayrılmalarda, ilk para ve kazançların toplam tutarı üstünden yapılan gelir vergisi stopajı yok sayılarak onun yerine, yalnızca kazanç miktarlarının vergiye tabi olması durumu değiştirilmiştir (Yazıcı, 2015: 94-103).

Bu yeni devlet katkısı sistemi, bir takım OECD ülkelerinde uygulanan bir yapı olup, sisteme katılanların yaptığı ödemelere karşılık, bu payların belirli bir oranda teşvik miktarının devlet tarafından bireysel hesaplara aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu yeni devlet katkısı planının faydaları aşağıda maddelendirilmiştir (Yazıcı, 2015: 94-103):

- Katılımcıların gelirlerine bakılmadan, aynı miktardaki tasarrufa aynı katkı yapılması nedeniyle önceki sisteme göre daha adildir.
- Vergi mükellefiyetliği istemediğinden her bireyin tasarrufta bulunmasının önü açılmakta ve bu teşvikler katılımı etkili olmaktadır.
- Önceki teşvik yapısına göre anlaşılabilirliği daha kolaydır.
- Katkı payları hesaba tanındığı için tüketilmesi yerine tasarruf yapılmasını sağlamaktadır.

- Devletin katılımcılara sağladığı katkı ölçülebilir ve somut hal almıştır.

Yeni devlet katkısı teşvik yapısı çerçevesinde, üyelerin yaptığı katkı payı ödemelerinin %25'lik devlet katkısı, her ay hesabı yapılarak, bireysel hesapların alt hesabı şeklinde oluşturulan devlet katkısı hesabına ay sonuna kadar sistemli bir biçimde tanınmaktadır. Katkı paylarının yıllık olması durumunda ise devlet katkısı, ödemeyi takip eden ayın sonunda üyenin hesabına yapılmaktadır. Ancak her şekilde teşvik yapılan ödemelerin yıllık tutarı, brüt asgari ücretin yıllık tutarı kadar limitlendirilmiştir. Bu durumda, 2015 yılında her bir üyenin, toplam 14.850 TL şeklinde düşünülen yıllık brüt asgari ücret miktarında katkı payı verilmesi halinde, bunun %25'i olan 3.712,5 TL kişinin bireysel hesabına hazine tarafından yapılmaktadır. Yıllık brüt asgari ücret miktarını geçen katkı payları için herhangi bir devlet katkısı bulunmamaktadır. Tablo 2.6.'da eski vergi indirimi yapısı ile yeni devlet katkısı sistemi karşılaştırılarak birbirine göre avantaj dezavantajları irdelenmiştir (Yazıcı, 2015: 94-103).

Tablo 2.6. BES Eski ve Yeni Teşvik Sistemlerinin Karşılaştırılması (Yazıcı, 2015: 94-103)

	Vergi İndirimi	Devlet Katkısı
Kapsam	% 80 sadece vergi mükellefi olan katılımcılar	% 100 Tüm bireysel katılımcılar
Fiili Yararlanma	% 36	% 100
Gelir Düzeyine Göre Adil mi?	Hayır. Eşit değil. Yüksek vergi diliminde olanlar daha yüksek oranda teşvik ediliyor	Evet, herkes % 25 oranında devlet teşviği alıyor
Sisteme Girişe Etkisi	Normal seviyede	Yüksek seviyede
Sistemden Çıkışa Etkisi	Sistemden ayrılmayı azaltmıyor.	Devlet katkısı alınan yıla göre hak edildiğinden sistemden ayrılmayı azaltıyor
Fon Büyümesine Etkisi	Normal Vergi teşviği tüketilmesine neden oluyor.	Yüksek Vergi teşviği tasarrufa ekleniyor

Tablo 2.6. (Devam)

Devlete Maliyeti	Normal	Kısa vadede yüksek Ancak orta vadede hak kazanılmayan devlet katkısı iadelerinden dolayı eski sisteme benziyor.
------------------	--------	---

Tablo 2.6. incelendiğinde, eski vergi indirimi teşviğinin sistemden ayrılmaları engellemeye herhangi bir etkisi bulunmazken yeni devlet katkısı planında katkıyı ve getirilerini hakedişin sistemde kalınan süre ile yakından ilişkili olması nedeniyle sistemde kalmayı cazip hale getirip, ayrılmaları engellemeye çalışması da yeni uygulamanın olumlu özelliklerinden biridir. Ayrıca tabloya göre eski ve yeni sistemin fonların büyümesine etkisinin de farklı olduğu görülmektedir. Eski sistemde verilen teşviğin tüketime neden olduğu eleştirisi yeni katkı planında değişime uğramış, yapılan uygulama ile hesapta biriktirilerek tasarruf olarak geri dönmekte ve fona katılarak hem sosyal hem de ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır.

Devlet katkısı, bireysel veya toplu yapılan sözleşmelerin hepsinde ödenen katkı tutarının % 25 kadarının devletin ödemesi olduğu için, işverenin işgörenin hesabı için yaptığı katkı payı harcamaları için devlet herhangi bir ödeme yapmamaktadır. Devlet katkısı hesabını yapan merkez olan Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), emeklilik şirketlerin gönderdiği verileri kullanarak tutarı belirler. Devlet katkısı üst sınırı 2019 senesi için 7.675.20 TL olarak belirlenmiştir. Düzenli ek veya başlama katkı payı şeklinde ödenen tüm tutarlar için belli bir sınırdaki devlet katkısı alınmaktadır. Ancak vakıflardan, farklı bir emeklilik şirketinden, işveren grup emeklilik sözleşmesinde halk olan birikim aktarımı olarak gönderilen meblağlar devlet katkısı hesaplanırken ciddiye alınmazlar (EGM, 2019).

Devlet katkısına hak ediş uygulaması gereği, 1 Ocak 2013 tarihinden sonrası sistemde geçirilen süreye göre aşağıdaki Tablo 2.7.'de gösterilen oranlarda devlet katkısı hesaptaki tutarın bir kısmı veya hepsi ödenecektir. Emeklilik koşulu sistemde en az 10 yıl kalarak 56 yaşını tamamlamak şartını içermektedir.

Tablo 2.7. Devlet Katkısı Hakediş Oranları
(https://www.egm.org.tr/Sites/1/upload/files/DevletKatkisiRehberi_012019-917.pdf)

1 Ocak 2013'ten sonra Sistemde Geçirilen Süre	Devlet Katkısı Hakediş Oranı %
3 yıldan 6 yıla kadar	15
6 yıldan 10 yıla kadar	35
10 yıl ve daha fazlası	60
Emeklilik, vefat, maluliyet	100

Yukarıdaki Tablo 2.7.'ye göre yeni katkı sisteminde sistemde kalma devlet katkısının hakediş oranlarındaki değişimlerinden dolayı teşvik edilmektedir. 3 yıldan 6 yıla kadar sistemde kalan üyeler için katkı hakediş oranı %15 iken bu kalma miktarı 6 yıl ile 10 yıl arası olursa %35, 10 yıl ve üstü durumlarda ise %60 gibi bir miktara ulaşmaktadır. Tüm katkının alınabilmesi için ise emekli olma, ölüm veya malul olma şartı getirilmektedir.

Devlet katkısının hak kazanılan kısmına ilişkin getirisi üzerinden; aşağıdaki Tablo 2.8.'de gösterilen oranlar kadar stopaj kesintisi yapılmaktadır.

Tablo 2.8. Devlet Katkısı Getirisi Stopaj Kesintisi Oranları (EGM, 2019)

Bireysel Emeklilik Sisteminde Ayrılma Durumu	Hak Kazanılan Devlet Katkısı Getirisi Üzerinden Alınacak Stopaj Oranı
10 yıldan az süreyle katkı payı ödeyerek ayrılanlar	% 15
10 yıl süreyle katkı payı ödemekle birlikte emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar	% 10
Emeklilik, vefat, maluliyet nedeniyle ayrılanlar	% 5

Stopaj kesintilerinin oranlarının sistemde kalış süresiyle ters orantılı olması da sistemde kalmayı teşvik etmektedir. Sistemde az kalanlar için yüksek stopaj

uygulamaları yapılırken sistemde çok kalanlar için az bir oranda katkı getirisi üzerinden stopaj kesintisi yapılmaktadır.

2.3.7. Tasarruf Teorileri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Yansıması

Türkiye'nin de içinde olduğu pek çok ülkede bireysel emeklilik uygulamaları ile sağlanan tasarrufları artırmak adına hem halka bilgi verme programları uygulanmakta hem de farklı teşvik politikaları geliştirilmektedir. Bireyleri tasarruf yapmaya iten davranışları açıklayan teoriler literatürden faydalanılarak üç bölümde ele alınabilir. Bunlar, neo-klasik, davranışsal ve kurumsal teorilerdir. Neo-klasik teorisi, toplu tasarrufların fazlalaştırılması adına kamunun eksik olan bilgilerinin değiştirilmesi ve tasarrufun bireylere getireceği faydaları artırmak için teşvik planlarının sunulması önerisi yapılmaktadır. Fakat literatürel çalışmalar ve analizler incelendiğinde neo-klasik teori kapsamında uygulanan bu bilgilendirme çalışmaları ve bu çalışmalara kamunun müdahil olmasının tasarruflar üzerinde çok da fazla etkili olmadığı görülmektedir. Hatta teşvik programlarının, kamuya ekstra maliyetlere neden olduğu görülmektedir. Davranışsal ve kurumsal teoriler neo-klasik teorilerin insanların tasarruf yapma nedenlerini çok iyi açıklayamadığını ifade etmekte ve bu nedenle tasarruf için yeni stratejiler açıklamaktadır (Altun, 2017: 305-306).

Neo-klasik teori, insanların yaşamları boyunca farklı dönemlerde farklı tasarruf eğilimi gösterdiğini anlatmaktadır. Bu durum ters U modeli ile açıklanabilir. Bu modelde insanlar hayatlarının ilk dönemlerinde tasarruf eğilimleri negatifken, gelir elde etmeye başladıkları dönemlerde pozitif bir tasarruf eğilimi göstermeye başlarlar. Hatta orta yaş dönemlerinde bu eğilim gelirlerindeki artıştan dolayı maksimum seviyeye ulaşır ve bu şekilde emeklilikte azalan gelirden korunmaya çalışırlar (Altun, 2017: 305-306). Sürekli gelir varsayımlarında ise gelecek planları insanların tasarrufları üzerinde etkili olduğu üzerinedir. Eğer insanlar ileride kazançlarında bir azalma seziyorlarsa tasarruf yapacaklar ancak artma bekliyorlarsa tasarruflarını azaltma yöntemini seçeceklerdir. Bu sebeple ekonomik büyümelerde toplumun ortalama tasarruflarının artması, kriz dönemlerinde ise tasarruflarda azalma yönelimlerinde bulunmaları beklenmektedir (Çolak ve Öztürkler, 2012). Ekonomik beklentiler ve gelir durumlarına göre etkilenen tasarruf eğilimleri emeklilik zamanın

uzunluğu, emeklilik yaşı, ortalama beklenen yaşama süresi, bireylerin alışkanlıkları, kadınların çalışma hayatlarına katılım oranları, kamusal veya özel sigortalılık, konut veya diğer harcamaların varlığı, çocuklar için yapılan eğitimsel harcamalar gibi farklı faktörler tarafından da etkilenmektedir (Modigliani, 1990).

Davranışsal teori, neo-klasik teorinin sadece ekonomik durumla ilişkilendirdiği tasarruf eğilimlerine psikolojik faktörlerin de eklenmesi ve incelenmesi gerekliliğini savunmaktadır. İnsanlar gelecekle için çeşitli planlarda bulunurken bir yandan da yaptıkları planın dışına taşabilmektedirler (Shefrin ve Thaler, 1988). Bu nedenle planlamada psikolojik etken olan irade çok önemlidir. Çünkü iradesi güçlü bireylerin planlarına uyması ile planlarını uygulayan bireyler arasında sosyal ve ekonomik durumları veya dönemlerinde bir farklılık olabilmektedir. İnsanlar gelecek adına planlar yaparken hatalar yapabilmekte ve tasarruf konusunda tercih yanlısımları yaşayabilmektedirler. Bu nedenle devlet politikaları tasarruf yönelimlerinde bireylerin davranışlarının anlamlandırılarak geliştirilmesi gerekmektedir. (Bernheim ve Rangel, 2005). Aşağıda bireylerin tasarruf eğilimlerini güçlendirmek adına uygulanacak devlet politikalarında kullanılacak bazı davranışsal durumlar açıklanmıştır (Bernheim ve Rangel, 2005);

- Profesyonellerin Etkisi: Profesyonel yardımlarla bireylere gelecekle için plan yapma ve tasarruf etme bilinci oluşturulabilir.
- Sosyal Etki: Çalıştığı ortamda tasarruf yapan birilerini görmek kişide model almaya neden olabilmektedir. Bu nedenle işyerlerinde tasarruf teşvikleri uygulamaları ile arkadaş etkisi oluşturulmalıdır.
- Yol Haritası Çizimi: İnsanların yaptıkları tasarrufların ne kadar yeterli olup olmadığı yönünden örneklemeler ve ölçümler gösterilmelidir.
- İçsel Motivasyon: İnsanlara tasarrufun erdem oluşturan bir davranış olduğu bilinci uyandırılarak bazı kitleler etkilenmelidir.
- Vergiden Kaçınma Davranışının Yaptığı Memnun Olma Durumu: İnsanlar vergi yerine tasarruf yapma planı kurarak vergi teşvikinden faydalanmak isteyebilmektedir.
- Zihinsel Hesaplamalar: BES'ten erken çekilme cezalarının varlığı sistemde kalma iradelerini artırabilir.

- Eğitim ve Tanıtma: Devletin sağladığı emeklilik tasarruf teşvikleri sigorta firmalarının tanıtım etkinliklerini artırabilmektedir.

Kurumsal teori davranışsal teorinin varsayımlarından faydalanılarak genellikle düşük geliri olan insanlar için tasarruf teşvikleri programlarını temel almaktadır. Gelirleri düşük olan kesimin tasarruflarının olmaması veya az olmasının nedeninin sadece gelirlerinden dolayı değil kurumsal tasarruf fırsatlarının yeterli olmamasından kaynaklandığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Beverly ve Sherraden (1999), kurumsal teoride tasarruflara neden olan dört ana kurumsal faktör olduğunu ifade etmektedir. Bunlar:

- Kurumsallaşmış Tasarruf Sistemleri: Bu sistem bir fırsattır ve kurumlar tasarrufun faydasına ve gerekli olduğu yönünde teşvikte bulunurlar.
- Finans Eğitimi: İnsanlar tasarrufların ekonomik faydası üzerinde eğitilmeli ve motive edilmelidir.
- Cazip Tasarruf Teşvikleri: Vergi indirimleri ve katkılar gibi teşvikler düşük gelirlilerin tasarruf eğilimlerini artırabilmektedir.
- Kolaylık Sağlanması: İnsanların şu an mı harcama yapmalıyım ya da ileride mi sorusu herkesi aynı cevaba ulaştırmaz. Bu nedenle otomatik katılım ve otomatik kesinti insanlarda tasarruf yapma garantisi sağlayabilmektedir (Altun, 2017: 308-309).

2.3.8. Bireysel Emeklilik Sistemi'nde Otomatik Katılım

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun 1 Ocak 2017'de uygulamaya giren otomatik katılım maddeleri gereğince, işverenler işgörenlere Otomatik Katılım Sistemi'ne (OKS) katılımına yükümlü olmaktadır. Bu doğrultuda, işverenler işgörenlerin, özel kuruluşlar için prime esas kazançlarının, devlet için ise emeklilik kesilim miktarına esas olan maaşın minimum % 3'ünü sisteme transfer ederler. Bireylerin bu sistemde istediği kadar kalabilme hakkı bulunmaktadır. Otomatik Katılım Sistemi, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ya da mavi kart sahibi olan, 45 yaşını doldurmamış, kamuda veya özel sektörde bir işverene bağlı olarak ücretli çalışanları (5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4a ve 4c maddeleri kapsamındaki çalışanlar ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20'nci maddesi kapsamında kurulmuş olan

sandıkların iştirakçisi olan çalışanları) içermektedir". Bu plana otomatik şekilde giren bireyler sistemde kalmaları durumunda, sosyal güvenlik sisteminin verdiği emeklilik maaşına ek bir gelir elde ederler. Buna göre, Otomatik Katılım Sisteminin amaçları aşağıdaki gibi maddelendirilmiştir (EGM, 2019);

- İşgörenlerin emekliliğe dair tasarruflarının yatırım ile değerlendirilmesi ile çalışma sonrası zamanlarında ek gelir elde ederek refah seviyelerini artırmak,
- Ulusal ekonomiye uzun süreli kaynak sağlamak,
- İstihdamı geliştirmek,
- Ekonomik kalkınmışlığı artırmak.

4632 sayılı Kanun uyarınca uygulamaya OKS; gönüllülük esaslı BES'te olduğu gibi, tasarrufların birikmesi, değerlendirilmesi ve bireylere birikmiş kazanç ya da maaş sağlanması planına dayanmaktadır. Bu plan, Sosyal Güvenlik Kurumunun verdiği sağlık hizmeti sunumu ya da başka hizmetleri sağlamaz. OKS, zorunluluk esaslı sosyal güvenlik sisteminin alternatifi şeklinde olmayıp, tamamlayıcısı durumundadır.

Gönüllülük esaslı BES'in altyapı sistemini kullanan OKS için Bireysel emeklilik sistemine benzeyen şartlar bulunmaktadır. Bireylerin maaşlarından ödenen katkı paylarının %25'i oranındaki kısım, devlet katkısı şeklinde otomatik katılım bireysel hesaplarına tanınmaktadır. Sisteme katılanların bir çalışma yılında alınacak devlet katkısı miktarı, ilgili çalışma senesi için ayarlanan yıllık toplam brüt asgari ücret tutarının %25'ini aşamaz. Otomatik katılım sistemine ilk defa katılımlarda bir sefere mahsus olmak şartı ile devlet katkısı olarak 1.000 TL ekstra devlet katkısı bireylerin hesabına tanımlanmaktadır. Otomatik katılım sisteminde verilen devlet katkısı bireysel hesaplara aktarılarak biriktirilen bu tutarların (EGM, 2019);

- OKS'de minimum 3 sene kalınması halinde %15'ine,
- OKS'de minimum 6 sene kalınması halinde %35'ine,
- OKS'de minimum 10 sene kalınması halinde %60'ına,
- Emekli olmak, ölüm veya malul hale gelme durumunda %100'üne sahip olunmaktadır.

Otomatik katılım kapsamında bulunan işverenler, Hazine ve Maliye Bakanlığınca yetki verilmiş en az bir emeklilik firması ile anlaşma yapmak

mecburiyetindedir. İşveren emeklilik firmasını tercih etmede, hizmet kalitesini, işgörenlerin isteklerini, işgörene verdiği faydaları, fon işletim masrafı kesintisi ile emeklilik firmasının ve biriken fonların değerlendirme şeklini ve getirisini hesaba katar. OKS’de yapılan anlaşmada hesap sahibi için açılan sertifika ile sisteme katılmaktadır. Ödenen katkı paylarının yatırım olarak dönüştürüleceği fonları belirlemek katılımcının tercihidir. Sistemde hem faiz getiren hem faiz getirmeyen fon tercihleri bulunmaktadır. Tercih hakkı çalışan tarafından kullanılmadığı durumlarda işletme sahipleri katılımcı yerine bu seçimi yapma mecburiyetindedir. İşgörenlere sunulan bütün fonlar için senelik fon toplam gider kesintisi maksimum % 0,85 şeklinde işlem görmektedir. Bu kesinti dışında başka bir ödeme yapılmamaktadır (EGM, 2019).

İşveren önderliğinde kazançlardan kesilerek emekli firmalarındaki otomatik katılım hesaplarına transfer edilen ödemeler, bir kesintiye uğramadan fonlarda performans gösterimine tabi tutulur. Fonların yönetiminden uzman portföy yöneticiler sorumludur. Katılımcıların portföylerindeki birikimler Takasbank aracılığı ile üyeler adına muhafaza edilmektedir. Sahip olunan birikimlerin Takasbank’tan veya şirketlerden anında takip etme imkanı bulunmaktadır. Başlama döneminden sonra sistemde kalma yapıldığı sürede katkı payı vermeye 3 aya kadar mola verilebilir ve istenilen ödemeye tekrardan başlanabilir. Otomatik Katılım Sistemi’nden emekli olabilmek için, sisteme ilk katılım tarihinden sonra 10 sene süre ile kalmak ve 56 yaşını doldurmak zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kurallar sağlandıktan sonra sistemde durularak ödeme yapma işlemi devam edilerek yapılan birikimlerin daha çok artması sağlanabilmektedir. OKS’de emeklilik hakkı kazanılması durumunda ve bunun kullanılması halinde (EGM, 2019),

- Katılımcının BES hesabındaki birikimi ve devlet katkısı toplamının bir bölümünün ya da tümünün ödenmesi istenilebilir.
- Otomatik katılım sisteminde kalındığı zaman belirlenen geri ödeme şekline göre emeklilik firmasından taksit taksit alınması da mümkün olmaktadır.
- Katılımcıların birikimlerinin bir miktarı ya da bütünü senelik gelir sigortası alınarak, sürekli gelir kazanılması mümkün olmaktadır.

- Katılımcılar emeklilik haklarını kullanırlarken minimum 10 senelik gelir sigortası satın alınması durumunda, toplam birikimlerin %5 ek devlet katkısı kazanılmaktadır.

OKS'nden ne zaman istenilirse o zaman biriken toplam tutar alınarak çıkış yapılmaktadır. Sistemden çıkıldığı durumda, emeklilik firması tarafından alınacak birikimlerden stopaj uygulaması yapılmaktadır. OKS'nde yapılan stopaj (Gelir Vergisi) uygulama oranı aşağıdaki gibidir (EGM, 2019);

- OKS'nden emekli olma, ölüm, malul olma ve tasfiye edilme gibi mecburi hallerden dolayı çıkanlar için %5,
- 10 sene boyunca sistemde kalmak ve emekli olmadan ayrılmak isteyen üyeler için %10,
- OKS'nde 10 seneden daha az durarak çıkış yapan üyeler için ise %15 olmaktadır.

Otomatik Katılım Sisteminin şeffaf olması ve güvenilir görülmesi için önemli bir denetleme mekanizması kurulmuştur. Hazine ve Maliye Bakanlığınca yapılan denetlemeler, Sermaye Piyasası Kurulu'nun yaptığı denetlemeler, Emeklilik Gözetim Merkezince yapılan denetlemeler, Sermaye Piyasası Kurulu'nun yaptığı denetlemeler, Emeklilik Gözetim Merkezinin yaptığı günlük vb. sürekli denetleme ve gözetimler, Takasbank ve başka bağımsız iç ve dış denetim şirketlerinin kontrolü içindedir (EGM, 2019).

Tablo 2.9. OKS- BES Karşılaştırılması (<https://www.egm.org.tr/otomatik-katilim/oks--bes-karsilastirmasi>)

	BES	OKS
Sistemde Katılım	Gönüllülük esaslı	Zorunluluk esaslı
Emeklilik Şartı	Programa girildiği tarihinden sonra en az 10 yıl sistemde olma şartı	Programa giriş tarihinden sonra en az 10 yıl sistemde olunması ve 56 yaşın doldurulması
Hedef Kitle	İstihdam durumundan ve vergi açısından bağımsız olarak herkes sisteme girebilir.	45 yaşını doldurmamış işgörenler
Yabancı Uyrukluların Sisteme Katılımı	Katılım olabilir	Katılım olamaz

Tablo 2.9. (Devam)

Emeklilik Şirketini Belirleyen Taraf	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel veya gruba bağlı emeklilik sözleşmesi için katılım yapan kişi İşveren grup emeklilik sözleşmesi için işveren (katılımcılara sertifika gönderimi) 	İşveren (işgörenlere sertifika gönderimi)
Sözleşme Düzenlenmesi Aşamasında İmzalanacak/Onaylanacak Belgeler	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel ve gruba bağlı bireysel sözleşmeler alanında katılımcı teklif formu ve giriş bilgi formu İşveren grup emeklilik sözleşmeleri kapsamında işveren/işveren vekili teklif formu ve giriş bilgi formu 	İşveren/işveren vekili aracılığı ile otomatik katılım emeklilik sözleşmesi
Cayma Hakkı	Var (Teklif formunun imzalanıp onaylandıktan sonra 2 ay içinde vazgeçilebilir)	Var (Emeklilik şirketinin çalışana emeklilik sistemine girdiğini bildirdiği zamanı takip eden 2 ay içinde vazgeçilebilir)
Başlangıç Dönemi Süresince Birikimde Oluşabilecek Muhtemel Değer Kaybını Şirketlerin Karşılama Yükümlülükleri	Mümkün değil	Mümkün
Devlet Katkısı Tutarı	Ödenen katkı paylarının %25'i	<ul style="list-style-type: none"> Ödenen katkı paylarının %25'i Başlangıç dönemi bitiminde sistemde kalma durumunda, bir defalık başlangıç devlet katkısı 1.000 TL şeklindedir. Emeklilik hakkını en az 10 yıllık gelir sigortası şeklinde tercih edilmesi durumunda, birikimlerin %5'i.
Devlet Katkısı Üst Sınırı	2019 için 7.675,20 TL	2019 için 7.675,20 TL
Devlet Katkısı Ödenme Şekli	Hesaba nakdi ödeme	Hak kazanana kadar sözleşme bazında hesaplara yansıtılması, hak edilen tutarların hesaba hak kazanma oranına göre nakdi ödenmesi

Tablo 2.9. (Devam)

Devlet Katkısına Hak Kazanma Şartları	Devlet katkısı hesabındaki tutarların; <ul style="list-style-type: none"> • Sistemde en az 3 yıl kalmada %15, • Sistemde en az 6 yıl kalmada %35 • Sistemde en az 10 yıl kalmada %60 • Emekli olma, vefat ve malul olma hallerinde %100 kadarıdır. 	Devlet katkısı hesabındaki tutarların; <ul style="list-style-type: none"> • Sistemde en az 3 yıl kalmada %15'i, • Sistemde en az 6 yıl kalmada %35'i • Sistemde en az 10 yıl kalma durumunda %60'ı • Emekli olma, vefat ve malul olma hallerinde %100'ü
Devlet Katkısı Tutarının Değerlendirilmesi	Portföylerin Bakanlık tarafından ayarlanan devlet katkısı fonlarında yatırıma yönlendirilmesi	Her çalışma yılı başlangıcında söz verilen devlet katkısı miktarlarının TÜFE değişim miktarına göre nemalanması, sonraki yıllar hak kazanç miktarına göre nakdi ödenen değerlerin devlet katkısı fonlarında yatırıma yönlendirilmesi
Katkı Payı Tutarı	Programda gösterilen asgari tutar ya da üzerindeki herhangi bir tutar	Prime esas kazanılan miktarın %3'ü
Dilediği Zaman Dilediği Miktarda Ek Katkı Payı Ödeme İmkanı	Mümkün	Mümkün değil.
İşverenin Çalışanı Adına Yapabileceği Katkı	İşveren grup emeklilik sözleşmesi ile katkı sağlanması	Mümkün değil
Katkı Payı Ödemelerine İstenildiği Zaman Ara Verme Hakkı	Mümkündür.	Mümkün değil
Emeklilik Şirketinin Yapabileceği Kesintiler: Giriş Aidatı	Mümkün olabilir	Mümkün değil

Tablo 2.9. (Devam)

Emeklilik Şirketinin Yapabileceği Kesintiler: Yönetim Gider Kesintisi	Mümkün olabilir	Mümkün değil
Emeklilik Şirketinin Yapabileceği Kesintiler: Fon Toplam Gideri Kesintisi	Evet (fon net varlık değerinin yıllık asgari %1,09'i; azami %2,28'i)	Evet var. (fon net varlık değerinin yıllık en fazla %1,09'u)
Emeklilik Planı Değişikliğine Karar Veren Taraf	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel veya gruba bağlı emeklilik planı için katılımda bulunan birey İşveren grup emeklilik planı için işveren 	İşveren İşgörenin iş yerini değiştirmesi veya faiz durumuna göre fon değişikliğinde, plan değişikliği işgören tarafından yapılacaktır.
Emeklilik Şirketi Değişiklik Hakkını Kullanan Taraf	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel veya gruba bağlı emeklilik planı dahilinde katılımda bulunanlar İşveren grup emeklilik planı dahilinde işveren 	İşgören Hakkın kullanılmaması olduğunda, işveren tarafından tercih yapılabilir.
Fon Dağılımı Değişikliği Hak Sayısı	Yılda 6 kez	Yılda 6 kez olmak ile beraber sertifikanın programda geçirdiği zamana göre belirlenecek fonlarda değişiklik <ul style="list-style-type: none"> Başlangıç dönemi boyunca - başlangıç fonu Başlangıç döneminin bitmesinden sonra - başlangıç fonu, standart, diğer fonlar
Sistemden Ayrılma Durumunda Getiriler Üzerinden Uygulanacak Gelir Vergisi (Stopaj) Oranı	<ul style="list-style-type: none"> 10 yıldan az süreyle sistemde kalıp ayrılmak %15, 10 yıl süreyle sistemde kalmakla beraber emeklilik hakkını elde etmeden ayrılmak %10, Emekli olma, ölüm, malul olma sebebiyle ayrılmak %5 	<ul style="list-style-type: none"> 10 yıldan az süreyle sistemde kalıp ayrılmak %15, 10 yıl süreyle sistemde kalmakla beraber emeklilik hakkını elde etmeden ayrılmak %10, Emekli olma, ölüm, malul olma sebebiyle ayrılmak %5

Tablo 2.9. (Devam)

Emekli Olan Bireye Sunulabilecek Ödeme Seçenekleri	<ul style="list-style-type: none"> • Birikimlerin tamamının tek seferde ödenmesi • Birikimlerin tamamının veya bir kısmının belirli bir takvim içerisinde ödenmesi • Birikimlerin tamamının veya bir kısmının maaş olarak ödenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Planlı geri ödeme (Birikimlerin bütünü veya bir kısmının belirli bir takvim içerisinde ödenmesi) • Yıllık gelir sigortası (Birikimlerin bütünü veya bir kısmının yıllık gelir sigortası sözleşmesi kapsamında maaş olarak ödenmesi)
Sistemden Çekilme Hakkı	İstenildiğinde mümkün	İstenildiğinde mümkün
Emeklilik Şirketini Değiştirme Zamanlaması	Yapılan sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra 2 yıl, aktarımla kurulan sözleşmenin yürürlük tarihinden 1 yıl sonra istenilen vakitte emeklilik şirketi değiştirilebilir.	Yapılan sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra 2 yıl, aktarımla kurulan sözleşmenin yürürlük tarihinden 1 yıl sonra istenilen vakitte emeklilik şirketi değiştirilebilir.
Sunulan Fon Türleri	<ul style="list-style-type: none"> • Borçlanma Araçları Fonu • Katılım Fonu • Karma Fon • Para Piyasası Fonu • Kıymetli Madenler Fonu • Endeks Fon • Fon Sepeti Fonu • Değişken Fon • Standart Fon • Yaşam Döngüsü/Hedef Fon 	<ul style="list-style-type: none"> • Başlangıç Fon • Standart Fon • Diğer Fonlar • Muhafazakâr/ Temkinli • Dengeli • Atak/Dinamik/Büyüme • Agresif

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

3.1. ARAŞTIRMANIN MATERYAL VE YÖNTEMİ

Türkiye’de tasarruf açığının karşılanmasında bireysel emeklilik sisteminin etkisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi için araştırmada kullanılan materyal ve yöntem bu başlık altında sunulmuştur.

3.1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada “Karma Yöntem” kullanılmıştır. 2003-2018 yılları arasında gerçekleşen Bireysel Emeklilik Sistemi Literatürel Tarama Yöntemi kullanılarak araştırılmış, BES’in bireylerin tasarruf eğilimine nasıl bir etkisinin olduğu, BES’e sağlanan devlet teşviklerinin tasarruf eğilimine ve sisteme katılma üzerindeki etkisi ampirik yöntemler kullanılarak bulgular elde edilmeye çalışılmıştır.

Weis ve Steinzmetz (1995), ampirik araştırmayı American Marketing Association tanımına göre şu şekilde ifade etmişlerdir; verilerin toplanması, işlem için hazır hale getirilmesi, analizi veya problemi tanıma ve çözmede gerekli bilgilerin sistemli ve objektif biçimde elde edilerek analizlerde çeşitli yöntemlerle kullanılmasıdır.

3.1.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın örneklemi, dijital ortamlardan ve basılı yayınlardan oluşan evren içerisinden araştırma konusu ile alakalı olan ve erişilebilen literatürel kaynaklar, 2003-2018 yılları arası Emeklilik Gözetim Merkezi’nden alınan veriler,

konu ile alakalı Dünya Bankası ve Merkez Bankası verileri, TÜİK'ndan elde edilen veriler, yayınlanmış OECD raporları verileri ve Hazine Bakanlığından elde edilen resmi veriler oluşturmaktadır.

3.1.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Elde edilen istatiksels bulgular, araştırma yontemlerinden olan içerik analizi ve ikincil analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde değerlendirme sonuçları betimsel istatistik tekniği ile (şekil, tablo, grafik, Tablo, histogram vb.) dağılımlar incelenerek kapsamlı bir şekilde bulguların ortaya konulması ve açıklamaların yapılması sağlanmıştır.

Meffert (1998), İkincil analiz tekniğini, elde edilen verilerden hareket edilerek yeni enformasyonlar üretme tekniği olarak tanımlamaktadırlar. Bu tekniğin istatistiksel numunelerin oluşturulmasında etkili olduğu görülmektedir. İkincil analizin en büyük avantajı verilerin kesin olmasıdır ve bundan dolayı yapılan araştırma ile ilgili daha kolay ve hızlı bilgilere gidilebilir (Tufan, 2005). Fakat verilerin tetkiki uzun sürer ve dikkat gerektirir. Bu nedenle verilerin güncel olması bulunacak bulgular ve ulaşılacak sonuç açısından önemlidir (Weis ve Steinzmetz, 1995).

3.2. BULGULAR ve TARTIşMA

Tasarruf açığının karşılanmasında bireysel emeklilik sisteminin etkisinin incelenmesi için öncelikle Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi katılım durumu ve sistemi etkileyen olguların fotoğrafı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda; bireysel emeklilik sistemine katılım yapmış bireylerin sayısı ve demografik özelliklerinin (cinsiyet, eğitim, yaş) ve sisteme en çok katılımın olduğu ilk on il incelenip ardından sosyoekonomik faktörlerin bireysel emeklilik sistemine etkisi, makroekonomik verilerin sisteme etkisi incelenmiştir.

İkinci aşamada OECD ve diğer ülkelerdeki bireysel/özel emeklilik sistemi fon yatırımlarının GSYH içindeki oranlarının, Son 10 yıl içerisinde OECD ve bazı seçilmiş ülkelerde BES büyüme hızlarının, Türkiye'de BES fon büyüklüğünün

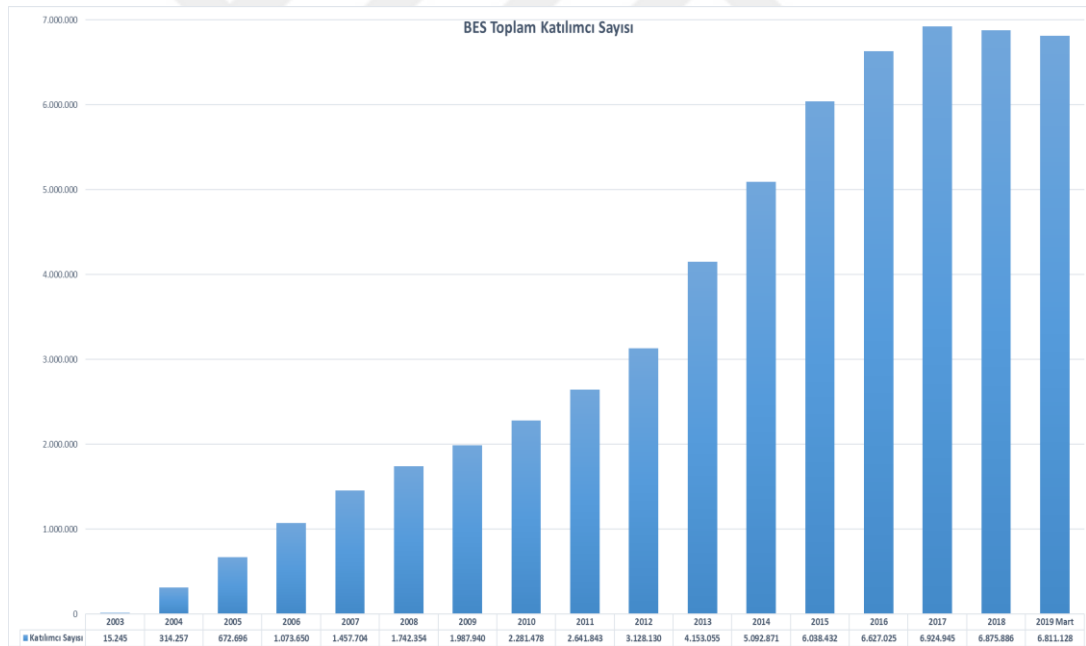
katılımcı sayısı ve fon tutarı boyutlarında incelenmesi yapılarak vergisel teşviklerin ve devlet katkısının sistemdeki tasarruflara etkisi değerlendirilmiştir.

Üçüncü aşamada ise, Türkiye’de yurtiçi tasarrufların GSYH’deki payları, bireylerin tasarruf amaçlı yaptıkları yatırımların türleri ve miktarları, hanehalkı tasarruflarının durumu, BES’in tasarruflar içindeki yeri incelendikten sonra yeni bir sistem olan otomatik katılım sistemi verilerine göz atılmıştır. Bölümün sonunda ise Türkiye’deki BES’in güçlü ve zayıf yanları ile sistemin büyümesi adına bazı önerilerde bulunulmuştur.

3.2.1. BES Katılımcı Sayısı ve Demografik Özelliklerinin İncelenmesi

3.2.1.1. BES katılımcı sayısı

Aşağıda bulunan Şekil 3.1.’de Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi toplam katılımcı sayısının yıllara göre dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 3.1. Bireysel Emeklilik Sistemindeki Toplam Katılımcı Sayıları (EGM, 2019)

2003 yılı sistemin başladığı yıl olup katılımcı sayısının 15.245 olduğu ve bir sonraki yıl %200 artışla 314.257’ye ulaştığı görülmektedir. 2012 yılına kadar katılımcı sayısının orantılı olarak arttığı ancak bu yıldan 2017 yılına kadar vergisel teşvik kapsamında uygulanan katkı payı nedeniyle artışta bir ivmelenme görülmeye başlanmıştır. 2012 yılında yaklaşık 3 milyon olan katılımcı sayısı 2013 yılında

yaklaşık bir milyon artış göstermiştir. 2014 ve 2015 yılında da aynı şekilde artışın olduğu görülmektedir. Ancak 2017 yılından sonra sistem doyuma ulaşmış ve çeşitli finansal krizlerin de etkisiyle katılımcı sayısı az bir miktar düşüş yaşamıştır. Bu kapsamda otomatik katılım sistemi reformu gerçekleştirilerek sisteme yeni katılımcıların eklenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada Otomatik katılım sistemi ile ilgili verileri aşağıda başka bir başlık altında sunulacaktır. EGM 2019 Mart ayı verilerine göre BES katılımcı sayısı 6.811.128 kişi olmuştur.

3.2.1.2. BES fon büyüklüğü ve cinsiyet ilişkisi

Aşağıdaki Tablo 3.1. EGM'nin gelişim raporlarından derlenen verilere göre BES'e katılan katılımcıların toplam fon tutarlarının cinsiyete göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 3.1. BES Fon Büyüklüğünün Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı (EGM, BES 2005-2017 Arası Gelişim Raporları)

Yıllar	Erkek %	Kadın %	Toplam %
2003-2004	Veri yok	Veri yok	Veri yok
2005	61,4	38,6	100
2006	61,0	39,0	100
2007	61,0	39,0	100
2008	61,0	39,0	100
2009	60,0	40,0	100
2010	60,0	40,0	100
2011	59,0	41,0	100
2012	59,0	41,0	100
2013	58,0	42,0	100
2014	57,0	43,0	100
2015	57,0	43,0	100
2016	56,0	44,0	100
2017	56,0	44,0	100

EGM'nin her yıl hazırladığı gelişim raporları kullanılarak hazırlanan Tablo 3.1. incelendiğinde “Cinsiyet” faktörüne göre katılımcıların sayısının ülke nüfusuna göre oranları 2005 yılında %61,4 erkek, %38,6 kadın olduğu görülmektedir. Her geçen yıl bu oran yavaş yavaş değişime uğrayarak erkek oranında düşme yaşanırken kadın oranında yükselme yaşanmıştır. 2017 yılında BES fon büyüklüğünün %56'sını erkek katılımcılar, %44'nü ise kadın katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Kadın katılımcı sayıları da fon büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artış göstermiştir. Kadınların istihdamının her yıl artması, ev hanımlarının emekli olabilmek için BES'i tercih etmesi, kadınların tasarruf yapma eğilimlerinin erkeklerden daha çok olması gibi pek çok neden bu artışa neden olmuştur.

3.2.1.3. BES katılımcılarının eğitim durumu

Aşağıdaki Tablo 3.2. BES'e katılımda bulunan üyelerin eğitim durumlarına göre yıl bazında dağılımını göstermektedir.

Tablo 3.2. BES'e Eğitim Durumuna Göre Katılım Oranları (EGM, BES 2005-2010 Arası Gelişim Raporları)

Yıllar	İlkokul diğer ve belirsiz %	Ortaokul %	Lise %	Ön lisans (Meslek Y.) %	Lisans (Üniversite) %	Yüksek Lisans %
2005	26	18	26	2	25	3
2006	18	16	35	1	27	3
2007	26	19	28	1	23	3
2008	28	17	25	1	27	2
2009	32,5	14	23,6	0,5	26,9	2,4
2010	38,4	13,4	23,4	0,6	21,7	2,4
2011- 2019	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok

Tablo 3.2. incelendiğinde BES'e katılmada bireylerin eğitim durumuna göre karşılaştırma verilerinin 2005-2010 yılları arasında raporlaştırıldığı ancak, daha sonraki yıllara ait eğitim durumu ile ilgili veriler tutulmadığından elde edilememiştir.

Mevcut veriler ışığında BES'teki katılımcıların 2005 yılında %3 Yüksek lisans, %25 Lisans, %2 ön lisans, %26 lise, %18 ortaokul seviyesinde eğitilmiş oldukları geride kalan %26'luk kesimin ise ilköğretim ve diğerlerinin oluşturduğu görülmektedir. 2009 yılında ise Yüksek lisans seviyesinde eğitilmiş olan %2,4, lisans %26,9 önlisans %0,5, lise %23,6, ortaokul %14,0 ve diğer ilköğretim ve belirsiz grup ise %32,5 oranında olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılında sisteme katılan üyelerin ise; %2,4'ü Yüksek Lisans seviyesinde, %21,7'si Lisans seviyesinde, %0,6'sı Meslek Yüksek Okulu-Önlisans seviyesinde, %23,4'ü Lise seviyesinde, %13,4'ü Ortaokul seviyesinde eğitim aldıkları ve diğer geride kalan %38,4 lük kısmının ise ilköğretim ve eğitim durumları konusunda veri elde edilemediği belirlenmiştir. Sistemde en çok lisans ve lise seviyesinde eğitim almış katılımcıların olduğu görülmektedir. Ve bu sonuç tüm yıllarda aşağı yukarı değişiklik göstermemiştir. Tablo 3.2.'e bakıldığında diğer yılların sonuçları da bu durum ile paralellik göstermektedir. Bu oranlara bakıldığında, eğitim seviyesi ile BES'e katılmada ilişki tam olarak istikrarlı değildir. Yani eğitim seviyesi arttıkça BES'e katılım artar şeklinde bir önerme diğer değişkenlerden bağımsız olarak ifade edilemez. Halbuki bu konuda yapılmış bazı çalışmalarda farklı bulgular elde edilmiş ve anlamlı ilişki olduğu sonuçları bulunmuştur (Tarlabaşı, 2018). Dünya Bankası (2012) konferans bildirisinde Türkiye'de eğitim seviyesi ile tasarruf eğilimi arasında korelasyon tespit etmiş ve bireylerin eğitim seviyeleri arttıkça tasarruf eğilimlerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Zira bu durum bireylerin tasarruflarını BES'te değil farklı tasarruf alanlarında değerlendirdiğini göstermektedir. Bireylerin eğitim seviyelerinden ziyade, finansal okuryazarlık bilgilerinin BES'e katılımı daha etkili olduğu düşünüldüğünde gelir seviyelerindeki farklılıklar ve bireylerdeki BES farkındalıkları BES'e katılımı etkilediği görülmektedir.

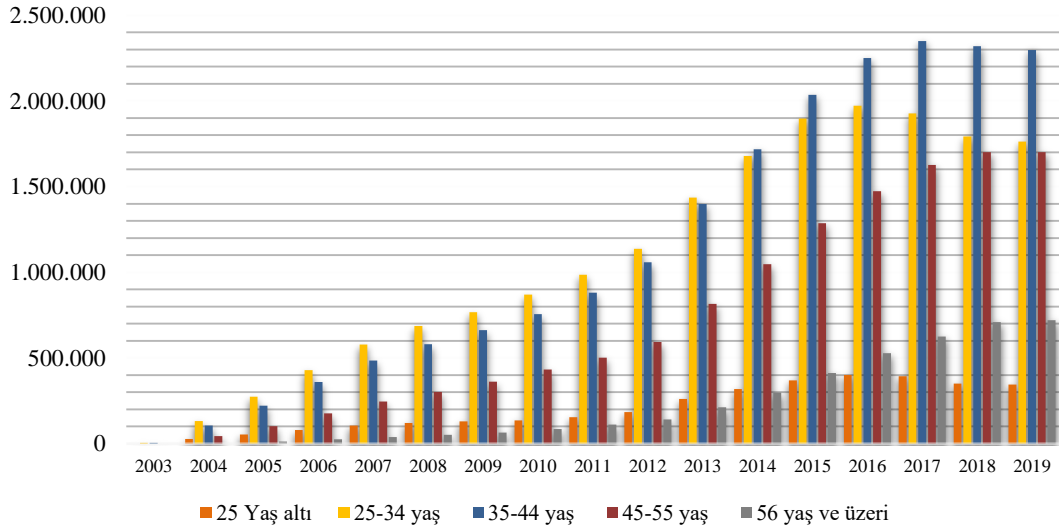
3.2.1.4. BES katılımcılarının yaş dağılımları

Tablo 3.3.'te EGM (2019) verilerine göre, BES'e katılanların yıllara ve yaşlarına göre dağılımı gösterilmektedir.

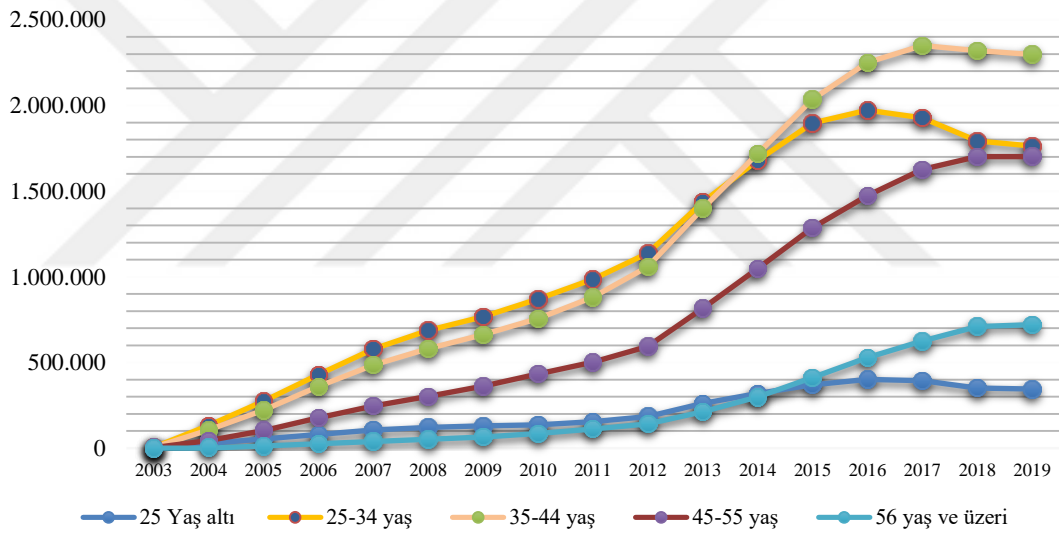
Tablo 3.3. BES Katılımcılarının Yaş Dağılımları (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2019)

Yıl	25 Yaş altı	25-34 yaş	35-44 yaş	45-55 yaş	56 yaş ve üzeri
2003	827	5.342	4.998	3.723	355
2004	27.323	132.011	106.193	44.593	4.137
2005	54.480	273.557	222.494	103.172	12.439
2006	80.185	428.632	360.283	177.769	26.781
2007	106.925	579.060	485.578	246.928	39.213
2008	122.129	687.539	581.450	302.390	51.846
2009	130.082	768.511	662.383	361.400	65.946
2010	136.970	869.568	755.898	433.448	85.594
2011	155.800	986.991	880.952	503.097	112.737
2012	185.576	1.137.892	1.058.646	594.389	142.530
2013	261.036	1.436.453	1.399.488	816.906	213.073
2014	318.912	1.678.583	1.718.002	1.048.712	298.450
2015	370.127	1.897.073	2.036.921	1.287.595	412.436
2016	401.934	1.971.717	2.250.824	1.473.121	528.163
2017	393.491	1.927.972	2.349.778	1.626.328	625.046
2018	351.532	1.792.975	2.319.899	1.701.181	710.299
2019 (MART)	340.734	1.746.831	2.282.069	1.710.881	730.613

Yukarıda bulunan Tablo 3.3.'de 2003 yılında en çok üye 5.342 ile 25-34 yaş aralığındaki üyelere oluşurken en az üye 355 ile 56 yaş ve üstü üyelere oluşmaktadır. 2019 yılında ise en çok üye 2.282.069 ile 35-44 yaş aralığındaki üyelere oluşurken, en az üye 340.734 ile 25 yaş ve altı üyelere oluşmaktadır. 2013 yılına kadar en çok üye 25-34 yaş aralığındaki üyelere oluşurken, bu durum 2014 yılında değişime uğrayarak daha sonraki yıllarda 35-44 yaş aralığına kaydığı görülmektedir. Yaş ile BES'e katılım arasında istikrarlı bir ilişki görülmemektedir. Bu durumun nedenleri arasında uzun eğitim dönemleri ve daha geç iş ve gelir sahibi olunması ile birlikte insanların tasarruf yapma eğilimlerinin yaş dönemlerine göre değişiklik göstermesi ile açıklanabilir.

Şekil 3.2. BES'e Katılanların Yaş Durumuna Göre Karşılaştırılması

Şekil 3.3. Yaş Faktörüne Göre BES'e Katılım Eğilimi

Yukarıda bulunan Şekil 3.2. ve Şekil 3.3. birlikte incelenecek olursa sistemde bulunan katılımcıların miktarlarının yaş durumuna göre farklı yıllarda farklı şekillerde değiştiği daha iyi gözlenmektedir. Şekil 3.2.'de 2012 yılı itibari ile katılımcı artışında yaşanan ivme hareketi her yaş aralığında net bir şekilde görülmektedir. Özellikle 45-55 yaş aralığı ve 56 yaş ve üstü katılımcı sayısında görülen artış değişimlerinin nedeni, uzayan emeklilik yaşları, insanların daha uzun süre yaşama beklentileri ile BES emeklilik yaşının 56 olması ve sistemde 10 yıl

kalınması şartından dolayı stopaj kesintisine uğramamak ve devlet katkısından tam faydalanmak için üyelerin stratejik bir katılım adımı olduğu düşünülebilir.

Yukarıda verilen rakamlar birçok önde gelen ülkelerin içerisinde BES açısından çok az bir oran olarak nitelendirilebilir. Aslında Türkiye hanehalkının demografik unsurları ülkenin oldukça lehine bir durumda olup, yapılacak yeni reformların bireylerin demografik özelliklerine göre şekillendirilip bazı kesimlerin sisteme çekilmesi sağlanabilecektir.

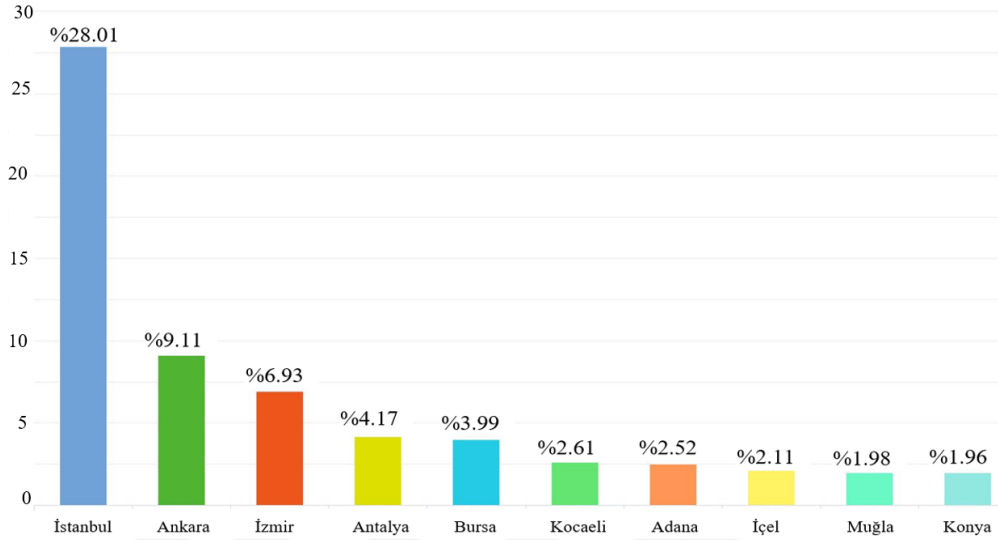
3.2.1.5. BES katılımcılarının ilk 10 il bazında dağılımı

Aşağıdaki Tablo 3.4. ve Şekil 3.4. incelendiğinde, BES'e en fazla katılımı bulunan ilk on ili göstermektedir. Buna göre Tablo 3.4. incelendiğinde ilk on ilin de büyükşehir olduğu ancak nüfuslarına göre katılımcı sayısında değişikliklerin olduğu görülmektedir. Örneğin Kocaeli ve Muğla Nüfus oranı olarak Şanlıurfa ve Gaziantep illerinin gerisinde kalmakta ve ilk on il arasına giremezken BES'te katılımcı sayısı arasında ilk onda bulunmaktadır. Bunun nedeni eğitim seviyesi ve ilin finansal gelişmişliği ile orantılı olarak istihdam oranlarının yüksek olması ile açıklanabilir.

Tablo 3.4. Bireysel Emeklilik Sistemine En Fazla Katılımın Olduğu 10 İl'deki Katılımcı Sayıları (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2019)

Yıl	İstanbul	Ankara	İzmir	Antalya	Bursa	Adana	Kocaeli	Muğla	İçel	Konya
2007	489.391	152.456	124.091	59.820	53.934	36.097	43.427	28.605	34.033	27.940
2008	576.038	174.678	143.534	73.908	64.719	43.840	50.203	35.387	40.531	30.846
2009	651.405	196.984	162.583	86.786	73.681	50.927	57.276	41.252	45.141	35.952
2010	747.255	221.135	186.985	100.301	85.219	59.285	65.765	48.008	50.145	42.344
2011	857.802	252.060	213.514	119.222	101.000	68.847	76.091	57.797	58.481	45.847
2012	987.072	290.816	248.425	142.202	121.729	84.099	90.393	68.177	68.598	47.944
2013	1.260.102	385.666	316.226	183.575	164.741	115.786	109.591	88.405	87.621	66.631
2014	1.487.542	471.908	376.915	223.616	202.266	138.086	133.140	106.196	105.816	90.076
2015	1.713.486	562.128	437.770	261.129	237.865	160.778	157.160	125.403	122.726	112.513
2016	1.869.447	611.975	471.355	280.425	260.348	175.709	172.784	139.711	134.072	126.486
2017	1.965.523	633.283	481.181	286.515	278.702	184.555	179.118	145.994	137.651	132.350
2018	1.922.453	629.083	476.443	286.657	276.034	180.772	174.870	145.592	137.194	135.619
2019 (Mart)	1.908.432	620.588	472.605	284.218	271.830	178.179	172.305	144.316	135.386	134.163

Ancak illerin katılımcı sayılarının nüfusla orantılı olacağı düşüncesi ile salt katılımcı sayısından ziyade katılımcı oranlarının illere göre incelenmesi daha doğru bilgiler verecektir.

Şekil 3.4. BES'e En Fazla Katılımın Olduğu 10 İl'in Karşılaştırılması

Buna göre yukarıdaki Şekil 3.4.'te BES'te bulunan üyelerin illere göre yüzdelik oranları gösterilmektedir. İstanbul %28,01 oranla ilk sırada, Ankara %9,11 oranla ikinci sırada, İzmir ise %6,93 oran ile üçüncü sıradadır. Burada Nüfus dağılımına göre Türkiye'de 7. sırada olan Konya, önüne İçel, Muğla ve Kocaeli'nin geçmesiyle onuncu sırada bulunmaktadır. Tablo 3.4. ve Şekil 3.4. birlikte incelendiğinde, tüm yıllar bazında Adana ilindeki katılımcı sayısı Kocaeli'ndekinden daha yüksek iken oranlarına bakıldığında Adana ilinin katılımcı sayısı oranının (%2,52), Kocaeli katılımcı sayısı oranından (%2,61) çok büyük fark olmasa da yine de daha düşük olduğu görülmektedir. Aynı durum İçel ve Muğla illeri için de aynı olduğu görülmektedir.

3.3. SOSYOEKONOMİK FAKTÖRLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Türkiye'de bireylerin ikinci bir emeklilik sistemine yatırım yapmak istemeleri ve bu şekilde tasarrufta bulunarak ek bir emeklilik ödeneği almak

istemeleri önünde pek çok engel olabilmektedir. Bu faktörlerden birisi ve hatta en önemlileri arasında sosyo-ekonomik faktörler yer almaktadır. Aşağıdaki Şekil 4.5. Türkiye’de devlet kanalıyla uygulanan sosyal yardımlar görülmektedir. Türkiye’de sosyal devlet anlayışının sürekli gelişmesi sosyal yardımlarda da çeşitlenmeye ve artışa neden olmuştur. Ancak aynı zamanda ülkede bu kadar çok oranda sosyal yardıma ihtiyaç olan bireylerin olması ve yoksulluk oranlarının yüksek olması (Bkz. Şekil 3.6.) bireylerin hem gelirlerinin azlığı hem de sürekli olarak sosyal açıdan devlet tarafından desteklenmeleri BES’e katılımı düşürmektedir.

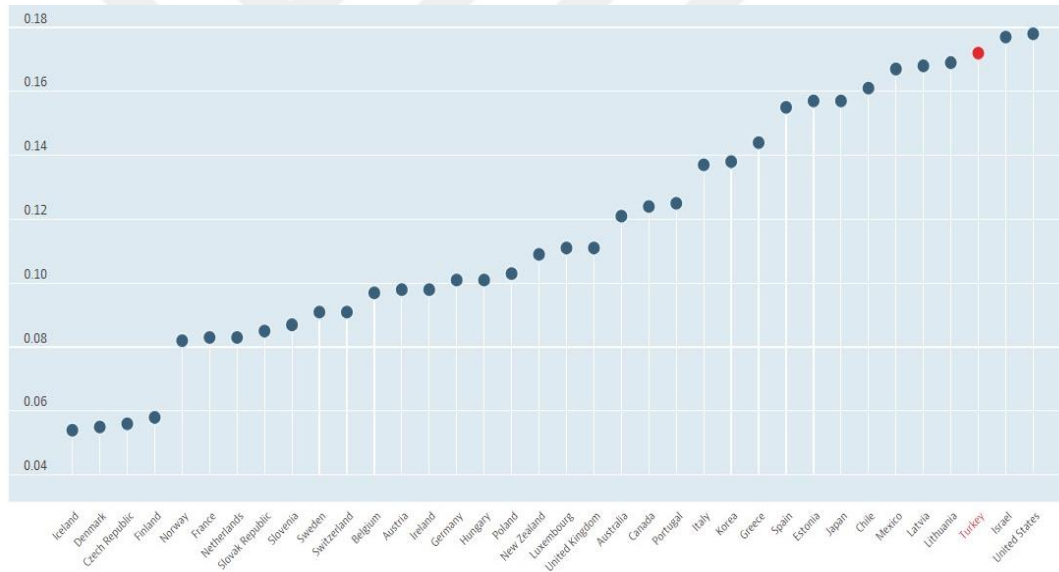

Şekil 3.5. Türkiye’de Uygulanan Sosyal Yardım Faaliyet Alanları (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu)

3.4. TÜRKİYE’DEKİ MAKROEKONOMİK VERİLERİN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE ETKİSİYLE İLGİLİ BULGULAR

BES’in katılımcı sayıları ve fon oranlarının ülkelerin makroekonomik verileri ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Şekil 3.6., Şekil 3.7. ve Şekil 3.9. birlikte incelendiğinde makroekonomik verilere bağlı olarak ülkelerin yoksulluk oranlarının

BES katılımcı sayısına etkisi görülmektedir. Türkiye, %17'lik yoksulluk oranıyla OECD ülkeleri arasında 34. sırada ve sondan üçüncü ülke konumundadır. Şekil 3.7.'de de BES fon yatırımlarının GSYH içindeki oranları açısından Türkiye'nin OECD ülkeleri ortalamasının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Şekil 3.7.'deki OECD ve bazı seçilmiş ülkelerde BES'e katılım sayıları yüksek olan ülkelerin genellikle Şekil 3.6.'daki yoksulluk oranları düşük olan ülkelere olduğu görülmektedir. Ancak bu ilişkide istisna ülkeler olduğu gibi özellikle Amerika istisna tutulabilir. Dünyanın en zengin ülkesi olan ABD'nin yoksulluk oranının da en yüksek olmasının (bkz. Şekil 3.6) çok farklı nedenleri bulunmaktadır. Her yıl kaçak yollarla yüzbinlerce göçmenin ülkeye giriş yapması ve bunların genelinen yoksul olması ve yoksulluk anlayışının ve hesaplamalarının ABD'de daha farklı yapılması ilk nedenler arasındadır.

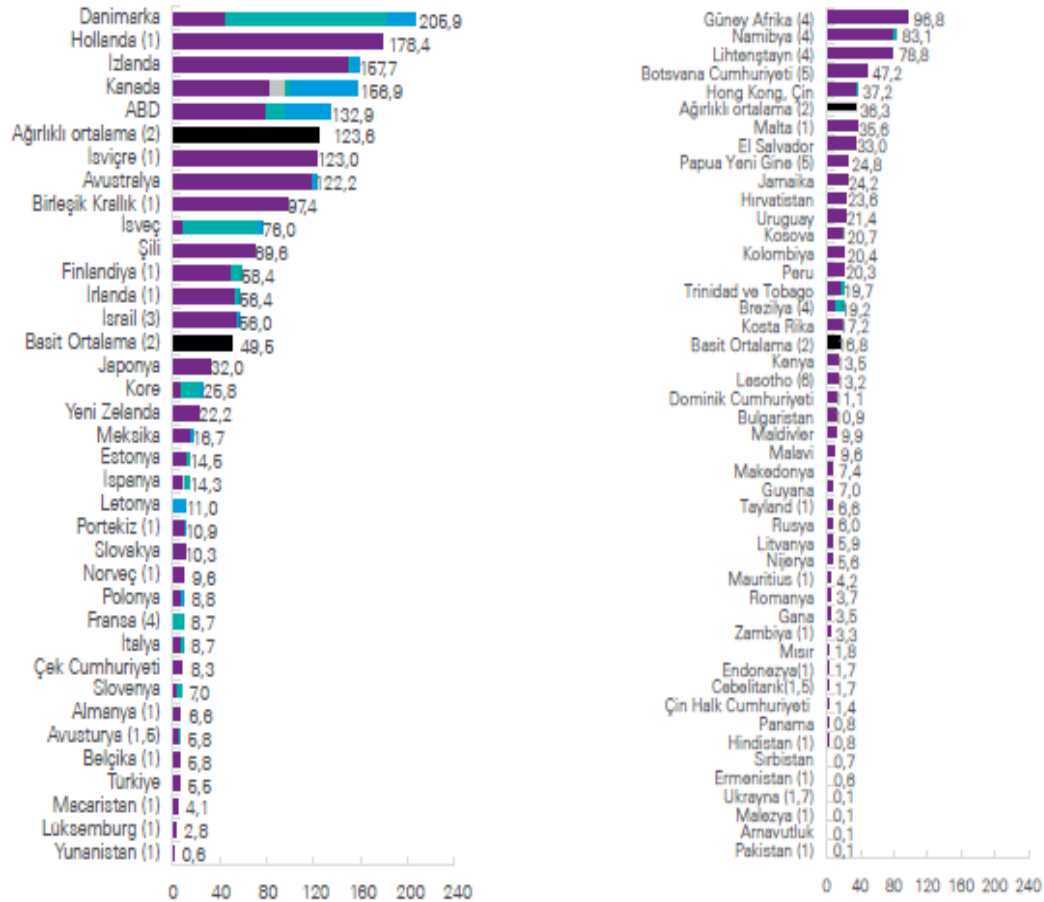

Şekil 3.6. OECD Ülkeleri Yoksulluk Karşılaştırma Grafiği
(<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, Erişim tarihi: 14.04.2019)

3.5. OECD VE DİĞER ÜLKELERDEKİ BİREYSEL/ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMLERİNE AİT VERİLERİNİN İNCELENMESİ

Dünyada OECD ülkelerinde ve OECD haricindeki bazı ülkelere emeklilik fonlarının Gayri Safi Yerli Hasıllarına göre oranları incelendiğinde ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu oran Türkiye'de 5,5 ile bulunduğu sınıftaki ülkelere göre oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Bu oran

özellikle Danimarka (205,9), Hollanda (178,4), İzlanda (167,7), Kanada (166,9), ABD (132,9), İsviçre (123,0), Avusturalya (122,2)'da çok büyük miktarlara ulaştığı gözlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerden Şili'de bu oran 69,6, Macaristan'da 4,1, Bulgaristan'da 0,9, Malezya'da 0,1, Meksika'da 16,7, Kolombiya'da 20,4'dür (bkz. Şekil 3.7.). Türkiye Bireysel emeklilik sistemi uygulamasına ve reformları gerçekleştirme konusunda diğer ülkelere göre daha geç kalmış olması BES fon tutarlarının GSYH'deki oranları istenilen seviyede olmamasına ve özellikle OECD ortalamasına göre oldukça geride kalmasına neden olmuştur. Ancak gelişmekte olan ülkeler arasında gerçekleştirdiği reformlar sayesinde hızlı bir ilerleme kaydetmeye başlamıştır.

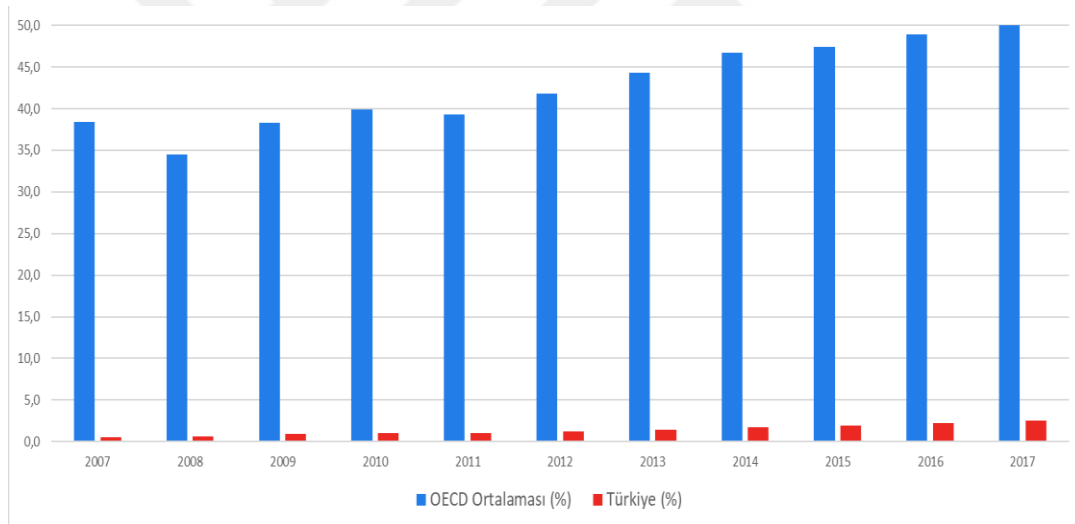
Şekil 3.7. OECD ve Diğer Ülkelerdeki Emeklilik Fonlarının GSYH'ye Oranı
(<https://assets.kpmg.com>; Akt. Asiltürk, 2018)

BES fon yatırımlarının GSYH'deki oranlarının Türkiye ve OECD ülke ortalamaları bazında karşılaştırıldığı Tablo 3.5. ve Şekil 3.8. 2007 yılında OECD

ortalaması %38,4 iken Türkiye ortalamasının %0,5 olduğu her geçen yıl her iki ortalama da yükselmeler yaşanmış ve 2017 yılında OECD ortalaması %50,7 iken Türkiye'nin ortalamasının %2,6'ya ulaştığı görülmektedir. Bu ortalamalar ile Türkiye'nin BES'i katılımlarında ve fon büyüklüklerinde ortalamanın oldukça altında seyrettiği ve BES'te yapılan düzenlemelerin bu noktada fayda vermediği görülmektedir.

Tablo 3.5. Türkiye ve OECD Ortalamalarına Göre BES Fon Yatırımlarının GSYH İçindeki Oranları (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
OECD Ortalaması (%)	38,4	34,5	38,3	39,3	39,3	41,9	44,3	46,7	47,4	48,9	50,7
Türkiye	0,5	0,6	0,9	1,0	1,0	1,2	1,4	1,8	2,0	2,2	2,6

Şekil 3.8. Türkiye ve OECD Ortalamalarına Göre BES Fon Yatırımlarının GSYH İçindeki Oran Grafiği (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

Tablo 3.6. OECD ve bazı seçilmiş ülkelerin BES büyüme hızlarını göstermektedir. Türkiye 2017 yılında %22'lik bir büyüme kaydederek on yıllık ortalama büyüme hızına ulaşmış ve OECD ülkeleri arasında BES büyüme hızı en yüksek ülke olmuştur. Diğer ülkeler ile kıyaslandığında da iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Bu büyüme hızı BES'te yapılan istikrarlı gelişmelerin bir sonuç

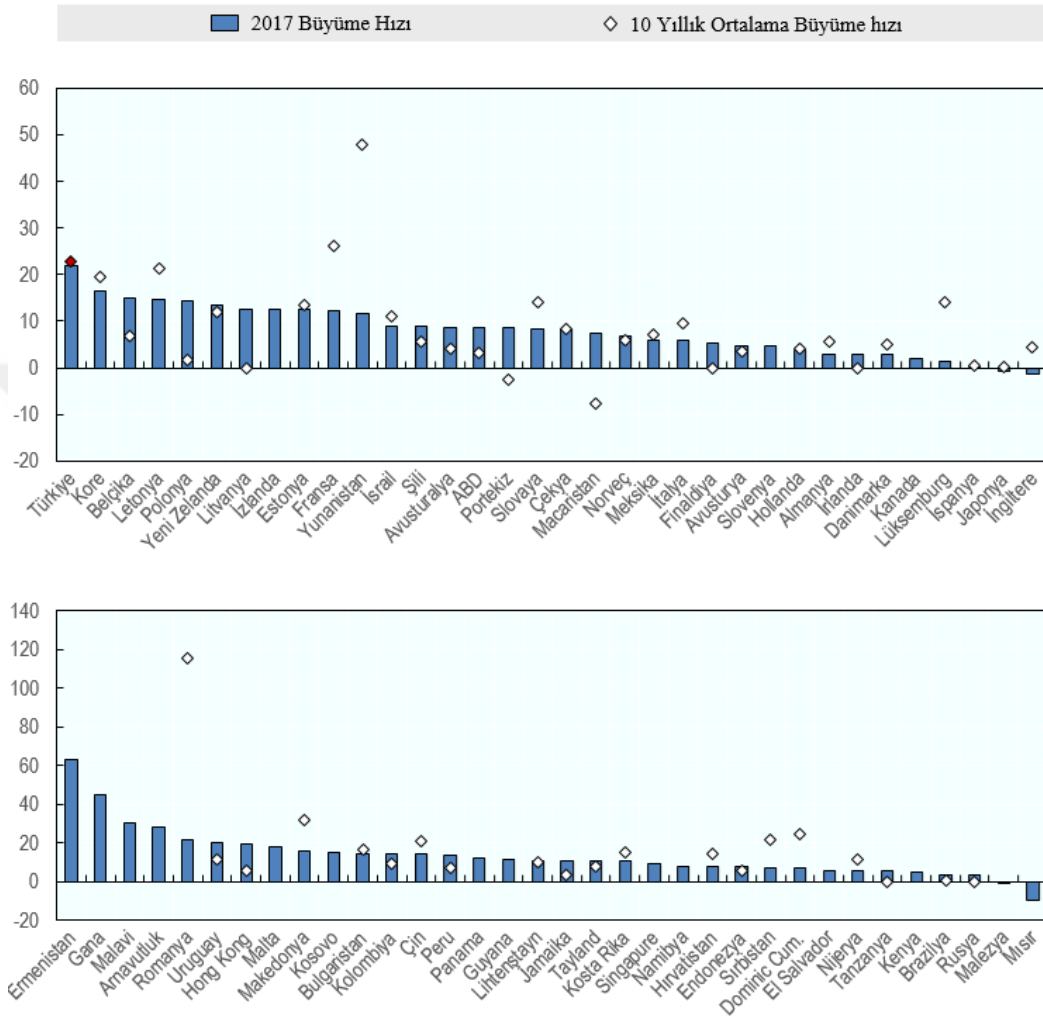
verdiğini ve yeni düzenlemeler yaparak bu büyümelerin artırılarak fon tutarlarını yükseltmesi beklenmektedir (bkz. Şekil. 3.9.).

Tablo 3.6. 2017 ve Son 10 Yıl Ortalamasına Göre OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde BES Büyüme Hızları (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

OECD Ülkeleri	2017 Yılı Büyüme Hızı	10 Yıllık Ortalama Büyüme Hızı	Seçilmiş Diğer Ülkeler	2017 Yılı Büyüme Hızı	10 Yıllık Ortalama Büyüme Hızı
Türkiye	22,0	22,8	Ermenistan	62,9	
Kore	16,4	19,4	Gana	45,1	
İsveç	15,6	7,9	Malavi	30,5	
Belçika	14,9	6,8	Arnavutluk	28,5	
Letonya	14,6	21,3	Romanya	21,9	115,7
Polonya	14,5	1,6	Uruguay	20,5	11,7
Yeni Zelanda	13,5	11,9	Hong Kong	19,3	5,5
Litvanya	12,6		Malta	18,1	
İzlanda	12,6	4,2	Makedonya	15,8	31,8
Estonya	12,5	13,5	Kosova	14,8	
Fransa	12,2	26,2	Bulgaristan	14,5	16,3
Yunanistan	11,8	47,8	Kolombiya	14,4	9,1
İsrail	8,9	11,1	Çin	14,2	21,0
Şili	8,8	5,7	Peru	13,6	6,7
Avusturalya	8,8	4,3	Panama	11,8	
ABD	8,6	3,1	Guyana	11,3	
Portekiz	8,5	-2,4	Lihtenştayn	10,8	10,3
Slovakya	8,4	14,1	Jamaika	10,5	3,6
Çekya	8,2	8,4	Tayland	10,5	7,6
İsviçre	7,6	4,0	Kosta Rika	10,4	15,3
Macaristan	7,5	-7,5	Singapur	8,9	
Norveç	6,9	5,9	Namibya	8,0	
Meksika	6,0	7,1	Hırvatistan	8,0	14,6
İtalya	5,9	9,5	Endonezya	7,7	5,6
Finlandiya	5,3		Sırbistan	7,1	21,5
Avusturya	4,8	3,6	Dominik Cum.	7,0	24,4
Slovenya	4,7	7,8	El Salvador	5,8	7,9
Hollanda	3,9	4,2	Nijerya	5,7	11,4
Almanya	3,0	5,6	Tanzanya	5,6	
İrlanda	2,8		Kenya	5,2	5,8
Danimarka	2,8	5,0	Brezilya	3,3	0,2
Kanada	2,0	3,9	Rusya	3,1	
Lüksemburg	1,5	14,0	Malezya	-0,2	

Tablo 3.6. (Devam)

İspanya	0,2	0,5	Mısır	-9,8
Japonya	-0,7	0,2		
İngiltere	-1,3	4,3		

Şekil 3.9. 2017 ve Son 10 Yıl Ortalamasına Göre OECD ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde BES Büyüme Hızı Grafiği (Pension Markets in Focus, OECD Global Pension Statistics, No.15, 2018)

3.6. REFORMLARIN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ TASARRUFLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

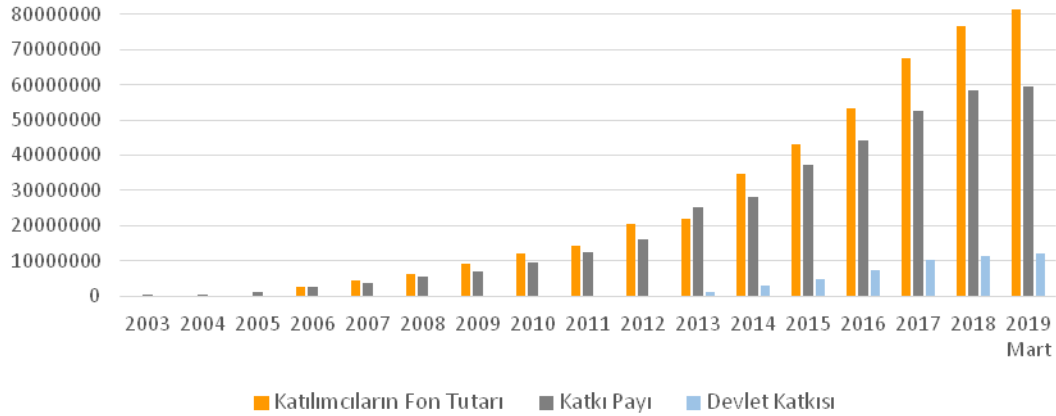
Vergisel teşvikler kapsamında 2012 yılında yürürlüğe girerek uygulanmaya başlayan devlet katkısı teşviğinin Tablo 3.7. ve Şekil 3.10. incelendiğinde katılımcı sayısını belirgin bir şekilde artırdığı görülmektedir. 2013 yılında verilen toplam devlet katkısı 1.151.765.932 TL olduğu görülmektedir. O tarihte üyelerin ödediği

katkı payının devlet katkısından yaklaşık 25 kat fazla olduğu, 2019 yılına kadar ise devlet katkısında katılımcı sayısı ve katkı payı ile orantılı olarak düzenli bir artışın olduğu gösterilmektedir.

Tablo 3.7. Bireysel Emeklilik Sistemin Fon Tutarları ve Devlet Katkısı (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2019)

Yıl	Katılımcı Sayısı	Fon Tutarı	Katkı Payı	Devlet Katkısı
2003	15.245	0	5.866.764	0
2004	314.257	0	288.325.706	0
2005	672.696	0	1.117.233.826	0
2006	1.073.650	2.814.938.925	2.592.508.977	0
2007	1.457.704	4.566.383.316	3.917.061.211	0
2008	1.742.354	6.372.756.623	5.467.695.761	0
2009	1.987.940	9.097.436.467	7.102.007.561	0
2010	2.281.478	12.011.986.651	9.515.230.234	0
2011	2.641.843	14.329.771.986	12.393.688.644	0
2012	3.128.130	20.346.290.278	16.177.757.755	0
2013	4.153.055	21.921.860.114	25.145.718.418	1.151.765.932
2014	5.092.871	34.793.077.808	28.346.503.495	3.019.076.239
2015	6.038.432	42.979.056.589	37.119.095.559	5.020.000.071
2016	6.627.025	53.409.391.715	44.363.955.590	7.438.179.620
2017	6.924.945	67.677.308.661	52.575.516.474	10.141.315.793
2018	6.875.886	76.560.293.571	58.290.203.127	11.318.856.455
2019 Mart	6.811.128	81.304.053.046	59.448.193.751	12.132.851.224

Devlet katkısı sistemi ile BES'e özel tasarrufların artırılması hedeflenirken devlet tarafından verilen katkı miktarları kamu harcaması olduğu için kamu tasarruflarını etkilemektedir. Bu nedenle istenilen fon ve sertifika miktarına ulaşamadığı sürece BES'te biriken tasarruflar ulusal tasarrufta istenilen artışı gerçekleştirememektedir.

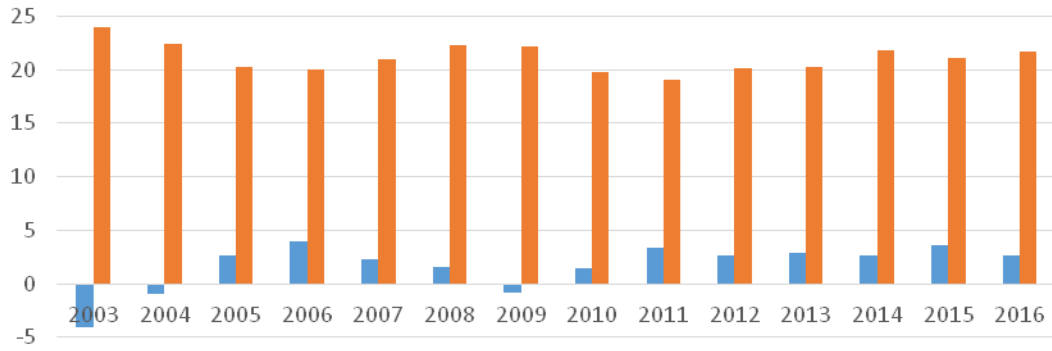
Şekil 3.10. Bireysel Emeklilik Sistemi Fon Tutarları (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2019)

3.7. TASARRUF AÇIĞININ KARŞILANMASINDA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bireysel emeklilik sistemi bir emeklilik programı olması yanında tasarruf ve yatırım sistemi şeklinde de planlanmıştır. Bireysel emeklilik sistemi kanununda bu amaç açıkça ifade edilmiş ve sistemin bireysel ve ulusal tasarrufları artırarak ekonomik kalkınmaya kaynak yaratması öngörülmüştür. Bu nedenle Türkiye’deki durumun fotoğrafını ortaya koymak için; yurtiçi tasarrufların, yatırımların, cari işlemler dengesinin, tasarruf açığı verilerinin incelenerek BES fonları ile ilişkisinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.7.1. Türkiye’de Tasarruf Yatırım Dengesi ve Tasarruf Açığı

Türkiye’de hanehalkı tasarruf eğilimlerini etkileyen faktörler incelendiğinde; evlenme, çocukların olması, genç bağımlılığı gibi yaşam döngüsü olayları, emeklilik, kadınların istihdam edilmesi, eğitim, miras ve ihtiyati tedbirler (gelir ve sağlık riski) olduğu görülmektedir (Dünya Bankası, 2012). Bireylerin tasarruf ve tüketim eğilim durumlarını belirlemek için, aşağıda bulunan Şekil 3.11. ve Tablo 3.8.’deki Türkiye’de kamusal ve özel tasarrufların GSYH’daki paylarını incelemek gerekmektedir.

Şekil 3.11. Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Payı (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2019)

Türkiye’de kamu ve özel tasarruflarının yıllara göre değişimine Tablo 3.8.’den bakıldığında, 2003 yılından itibaren kamu tasarruflarında bir artma görülürken özel tasarruflarda ise düşüş görülmektedir. Özel tasarruflardaki düşüşün pek çok nedeni olması ile birlikte en önemlileri, Türkiye’de bu yıllar arasında düzenli bir ekonomik büyümenin olması, kredi kartı kullanım oranlarının artması, borçlanarak tüketme olgusunun yaygınlaşması ve artan banka kredileri ile ev ve çeşitli harcamaların artması bireylerin tüketimini artırarak tasarruflara eğilimini azaltmış olabilmektedir (Karagöl ve Özcan, 2014). Bu durum, neo-klasik tasarruf teorisi varsayımları ile tutarlılık göstermektedir (Altun, 2017).

Tablo 3.8. Yurtiçi Tasarrufların GSYH’daki Payı (%) ve İç Denge (Kalkınma Bakanlığı, 2019)

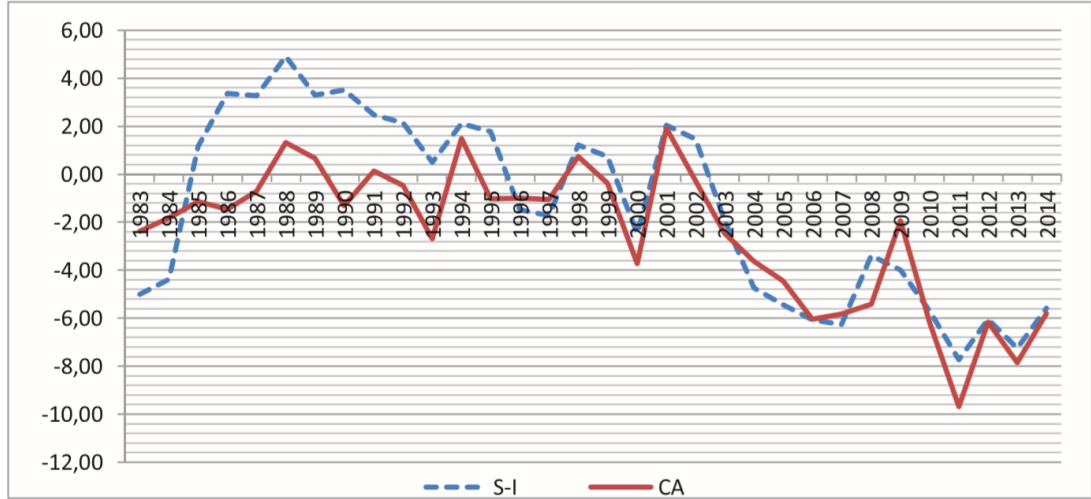
Yıl	Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruflar	Toplam Yurt İçi Tasarruflar	Kamu Yatırımı	Özel Yatırımlar	Toplam Yatırımlar	Tasarruf Açığı
2003	-4	24	19,9	3,7	17,2	20,8	-0,9
2004	-0,9	22,4	21,5	3,1	22,3	25,4	-3,9
2005	2,7	20,2	22,9	3,6	23	26,7	-3,8
2006	4	20	24	3,6	25,1	28,7	-4,7
2007	2,3	21	23,3	3,7	24,4	28,1	-4,8
2008	1,6	22,3	24	3,9	22,9	26,8	-2,8
2009	-0,8	22,2	21,4	3,9	18,5	22,4	-1
2010	1,5	19,8	21,3	4,1	20,8	24,9	-3,6
2011	3,4	19	22,5	3,8	24,2	28,1	-5,6
2012	2,6	20,1	22,8	3,8	23,5	27,3	-4,5
2013	2,9	20,2	23,2	4,3	24,2	28,5	-5,3
2014	2,7	21,8	24,4	3,9	25	28,9	-4,5

Tablo 3.8. (devam)

2015	3,6	21,1	24,8	4,1	25,6	29,7	-4,9
2016	2,7	21,7	24,5	4,1	25,3	29,3	-4,8

Tasarruf ve yatırımların dengesizliği tasarruf açığını meydana getirebilmektedir. Tablo 3.8’de yıllara göre net bir tasarruf açığı problemi olduğu görülmektedir. Bu problemin nedeni yüksek yatırım veya düşük tasarruf olabilmektedir. Ancak Türkiye’deki durumun her ikisiyle ilgisi yoktur. Aynı dönemlerde Türkiye’nin yatırım ve tasarrufları seçilmiş ekonomilerle karşılaştırıldığında yatırımların dünya ekonomisinin altında seyrettiği, tasarrufların ise daha çok düşük olduğu belirtilmektedir (Sezgin ve ark., 2015). Bu tasarruf açığı cari açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de tasarruf açığının ana sebebi, tasarruflardaki yetersizlik olması nedeniyle, bu konuda alınacak ilk tedbirin de tasarrufların artırılması yönünde atılacak adımlardır (Çoban ve Çoban, 2016: 2001). Ancak Türkiye, özellikle finansal sistemde serbestleşmeye geçtikten sonra tasarruf oranı düşen ülkeler arasına girmiştir. Tasarruf oranlarında gerçekleşen bu düşme, ulusal ekonomiyi yurtdışı tasarruflara, diğer bir söylemle sermaye hareketlerine muhtaç etmiştir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 16). Şekil 3.12. incelendiğinde cari işlemler dengesiyle benzer seyir izleyen tasarruf-yatırım açığı, 2001 krizi ile önemli bir miktarda yükselmiş ve ilerleyen on sene boyunca yüksek seviyedeki hareketine devam etmiştir. Türkiye’deki yurtiçi tasarruflardaki bu azalışın gerçek sebebi, özel tasarruflardan kaynaklanmaktadır. Hanehalkı tasarruflarındaki ciddi azalmalar ve özel yatırımlardaki yükseliş, özel kesim tasarruf-yatırım farkının 2012’den itibaren hızla düşmesine ve 2005’den itibaren ise negatife geçmesine sebep olmuştur (Özel ve Yalçın, 2013: 2).

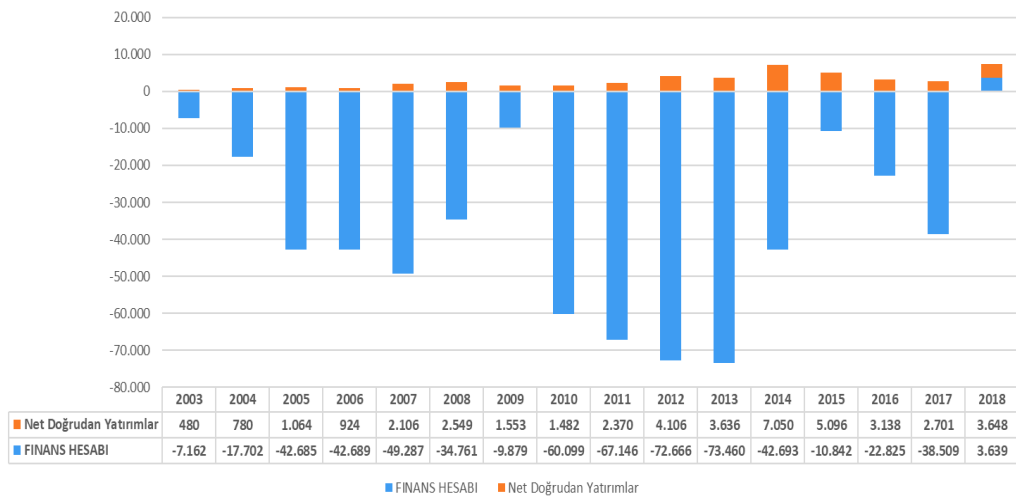

Şekil 3.12. Türkiye’de Tasarruf - Yatırım Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi (%GSYİH) (Kalkınma Bakanlığı; Akt. Çelik ve Erer, 2018)

* S-I: Tasarruf Yatırım Dengesi

* CA: Cari İşlemler Dengesi (%GSYİH)

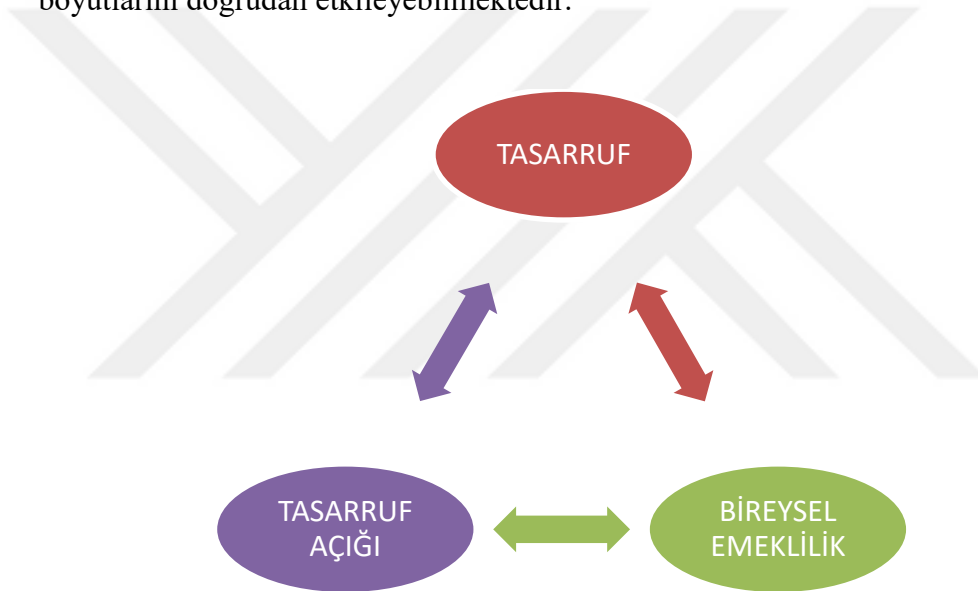
Aşağıdaki Şekil 3.13. incelenecek olursa, cari açığın finansmanını ve yatırımlar ile giderilebilme durumu oldukça kötü bir seyir izlemektedir. Cari açığı giderebilmenin en net yolu doğrudan yapılan yatırımlardır. Ancak Türkiye’de yapılan yatırımların oldukça düşük olduğu ve cari açığı gidermede etkili olmadığı görülmektedir. Finans hesaplarına bakıldığında bu yıllarda bireylerin ve kamunun borçlanma yoluna giderek harcamalarda bulunduğu bu da tasarruf oranlarını etkilediği tespit edilmektedir.

Şekil 3.13. Cari Açığın Finansmanı ve Doğrudan Yatırımlar (Milyon \$) (TCMB, 2019)

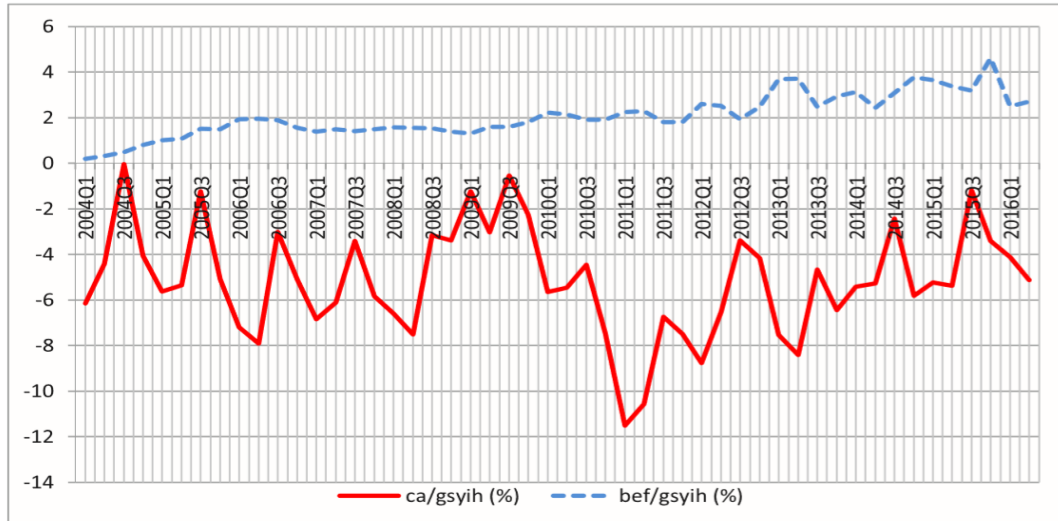
3.7.2. Tasarruf Açığı ve Bireysel Emeklilik Sistemi İlişkisi

Son yıllarda gündeme gelen bireysel emeklilik sistemi gibi uygulamalar ile iç tasarrufları artırma gayreti, birçok ülkede tasarruf açığını düşürme eyleminin bir parçası haline gelmiştir (Eğilmez, 2013). Bu noktada tasarruf, tasarruf açığı (cari açık) ve bireysel emeklilik sistemi arasındaki ilişki araştırmacılar tarafından çok eskiden beri üzerinde durulan konulardan birisi haline gelmiştir. Şekil 3.14. bu ilişkinin durumunun açıklanmasında kullanılan bir modeldir. Ancak bu modeldeki ilişkiler her ülkede ve her sistemde farklı şekilde kurulabilmektedir. Sistemin uygulama şekli, ülkedeki fon büyüklükleri, ülkenin ekonomik göstergeleri, ülkedeki tasarruf eğilimleri bir toplumun tasarruf, tasarruf açığı ve BES ilişkisinin yönünü ve boyutlarını doğrudan etkileyebilmektedir.

Şekil 3.14. Tasarruf- Tasarruf Açığı ve Bireysel Emeklilik Nedensellik İlişkisi (Başar, Eren ve Bozma, 2016)

Bireysel emeklilik fonlarının 2004-2016 yılları arasında GSYİH içindeki payı ve tasarruf açığı ile olan seyri şekil 3.15'te sunulmuştur. Bu noktada tasarruf açığının özellikle küresel krizden sonra daha çok derinleştiği görülmektedir. Ancak bu derinleşme bireysel emeklilik fonlarıyla benzer bir seyir izlememektedir. BES fonları tasarruf açığını karşılamada önemli bir etki oluşturamamıştır. Ancak yapılan analiz ve araştırmalar uzun vadede tasarruf açığının kapatılmasında ve cari dengenin oluşturulmasında bireysel emeklilik sisteminin etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 3.15. Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açığın GSYİH’deki Payı (Kalkınma Bakanlığı, akt; Çelik ve Erer, 2018)

Türkiye’de BES fonlarının ulusal tasarrufu artırmada ve tasarruf açığını azaltmada kısa vadede ciddi bir etkisinin olmayışı; BES fonlarının GSYİH içerisinde hala çok düşük seviyelerde olması, vergisel teşviklerin kamu için önemli bir harcamaya neden olması ve tasarruf etme oranı düşük alt gelir gruplarının hala sisteme çekilememesi, orta gelir gruplarının ise belirli sürelerden sonra sistemden çıkma eğilimi göstermesi ve üst gelir gruplarının tasarruflarını BES’te değil getirisi yüksek başka alanlarda değerlendirmeleri şeklinde açıklanabilir.

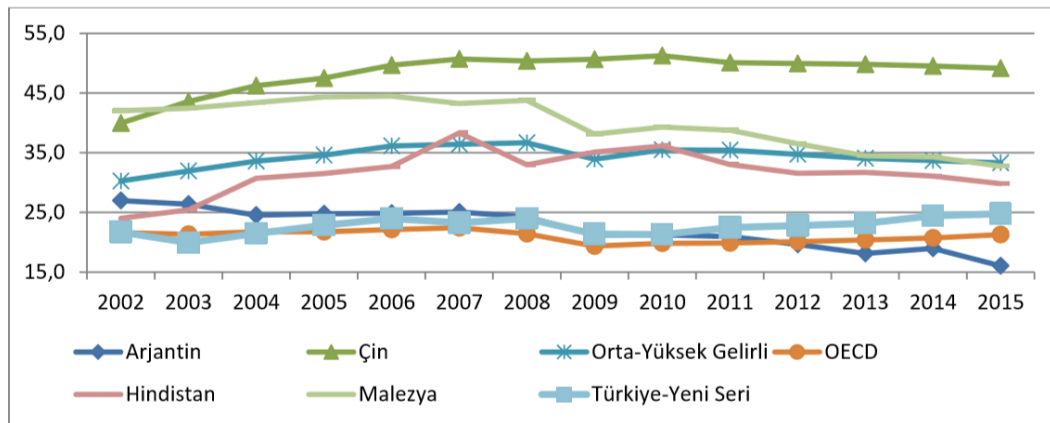
3.7.3. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Tasarruf Oranlarının Türkiye İle Karşılaştırılması

Dünyada ülkelerin tasarruf oranlarını etkileyen pek çok etken olmasının yanında yurtiçi tasarruf oranlarının düşüklüğü de toplumları buldukları gelişmişlik düzeylerine göre farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Fakat genel itibariyle yurtiçi tasarruflar, ülkelerin makroekonomik dengeleri için oldukça önemlidir. Bu nedenle dünyada bazı seçilmiş ülkelerin (gelişmiş-gelişmekte/OECD veya harici) tasarruf oranlarının belirlenip Türkiye ile kıyaslamasının yapılması BES’in tasarruf ile ilişkisinin ülkeler bazında değerlendirilmesinde fayda sağlayacaktır.

Tablo 3.9. Seçilmiş Ülkelerin Tasarruf/GSYH Oranları (Dünya Bankası; Akt. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Ve Stratejik Araştırmalar Dairesi, 2017)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Arjantin	24.2	21.2	21.2	21.0	19.7	18.1	19.0	16.0
Brezilya	21.4	18.4	20.8	21.0	20.1	19.4	18.1	16.4
Çin	50.4	50.7	51.3	50.1	49.9	49.8	49.5	49.2
AB	23.2	20.7	21.2	21.8	21.6	21.8	22.4	23.1
Orta-Yüksek Gelirli Ülkeler	36.7	33.9	35.5	35.4	34.7	34.1	33.7	33.3
OECD	21.4	19.4	19.8	19.9	20.1	20.4	20.7	21.3
Kore Cum.	33.0	33.2	35.2	34.5	33.8	34.1	34.5	35.4
Hindistan	33.0	35.1	36.2	33.0	31.5	31.7	31.1	29.8
Malezya	43.8	38.1	39.3	38.8	36.5	34.5	34.3	32.7
Meksika	22.2	21.4	20.9	21.0	21.9	20.8	20.5	20.6
Türkiye	24.0	21.4	21.3	22.5	22.8	23.2	24.4	24.8

2008 ile 2015 yılları arasında ülkelerin tasarruf oranlarının seyri incelendiğinde Arjantin, Brezilya, Hindistan, Malezya, Meksika'nın tasarruflarında dalgalanmaların olduğu ve özellikle 2015 yılında bu oranın 2008 yılına göre belirgin bir şekilde düştüğü gözlenmektedir. Bu durumun nedeni dünya finansal krizi olabilir. Ancak Türkiye'nin toplam tasarruf oranı 2015 yılında %24,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, aynı yıl için OECD ve Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Şekil 3.16. Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Tasarruf/GSYH Oranları (Dünya Bankası, TÜİK; akt. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi, 2017)

Türkiye’de tasarruf oranlarının eksikliği eski verilerle karşılaştırılınca daha az göze çarpıyor olsa da halen Türkiye’nin tasarruf oranları Orta-Yüksek Gelirli Ülkelerin tasarruf oranlarının altında seyretmektedir. Bundan dolayı politika yapıcıların ve ülke kalkınma programlarının öncelikli hedeflerinden olan yurtiçi tasarrufların artırılması çalışmaları geçerliliğini korumaktadır.

Tablo 3.10. Gelişmiş Ülkelerde BES Reformu Öncesi ve Sonrası Tasarruf Oranları (<https://data.worldbank.org> , Asiltürk, 2018; Akt: Asiltürk, 2018)

Ülkeler	Bireysel Emeklilik Sistemi Reform Tarihleri	Reform Tarihinden Önce Ort. Tasarruf Oranları (%)	Reform Tarihinden Sonra Ort. Tasarruf Oranları (%)	Açıklamalar
İngiltere	1998	19,1	14,7	Üç boyutlu sosyal güvenlik sistemi (s.g.s.) içerisinde zorunlu özel emeklilik sistemi
Hollanda	1996	27,5	29,4	Üç boyutlu s.g.s. içerisinde zorunlu özel emeklilik sistemi.
ABD	1974	23,5	19,5	Çok parçalı kamu ile zorunlu mesleki özel emeklilik sistemi ve gönüllü BES.
Almanya	1997	22,8	25,1	Üç boyutlu s.g.s. içerisinde gönüllü özel emeklilik sistemi.
Fransa	2003	22,1	21	Üç boyutlu s.g.s. içerisinde zorunlu mesleki özel emeklilik sistemi ve gönüllü BES.
İtalya	2004	22,4	21,1	Üç boyutlu s.g.s. içerisinde gönüllü özel emeklilik sistemi.
Kanada	1996	22,7	24	Üç boyutlu s.g.s. içerisinde zorunlu özel emeklilik sistemi.
Ortalama		22,9	22,1	

Tablo 3.10. bazı gelişmiş olan ülkelerin yurtiçi tasarruf oranlarının ortalamaları gösterilmektedir. Bazı ülkelerin reformlardan sonra tasarruflarında azalmalar olduğu belirlense de birçoğunun emeklilik fonları dünyada önemli bir ekonomik güç halini almıştır. Bu gelişmiş ülkelerden bazılarının fonları daha önceden de açıklandığı gibi, Danimarka (205,9), Hollanda (178,4), İzlanda (167,7), Kanada (166,9), ABD (132,9), İsviçre (123,0), Avustralya (122,2), İngiltere’de (97,4) gibi çok yüksek miktarlara ulaştığı ifade edilmişti.

Ancak İtalya, Fransa ve Almanya'daki bireysel emeklilik fonlarının diğer gelişmiş ülkelere göre daha düşük seyretmesinin nedeni; özel hayat sigortalarının varlığı, zorunlu mesleki sigortalarının bulunması ve BES'in gönüllülük esaslı olması gibi spesifik nedenlerin varlığıdır. Ancak bahsedilen bu ülkelerde BES fonlarının düşük olmasının en önemli ortak nedeni, bu ülkelerde uygulanan devlete ait sosyal güvenlik sistemlerinin getirisinin ve sağladığı imkanların insanların emekliliklerinde yüksek seviyede refahlık vermesi halkın emeklilik dönemlerinde ayrı bir bireysel emeklilik programında tasarruf yapmalarını ortadan kaldırmaktadır (Asiltürk, 2018).

Tablo 3.11'de gelişmekte olan bazı ülkelerin reform tarihleri, reformlardan önce ve sonraki tasarruf oranları ile emeklilik sistemlerine yönelik uygulama biçimleri gösterilmektedir.

Tablo 3.11. Gelişmekte Olan Ülkelerde BES Reformu Öncesi ve Sonrası Tasarruf Oranları (%) (Tapia, 2008; Özel ve Yalçın, 2013; <https://data.worldbank.org>; Akt. Asiltürk, 2018)

Ülkeler	Bireysel Emeklilik Sistemi Reform tarihleri	Reform Tarihinden Önce Ort. Tasarruf Oranları (%)	Reform Tarihinden Sonra Ort. Tasarruf Oranları (%)	Açıklamalar
Arjantin	1994	20,6	19,5	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi.
Brezilya	1977	20,1	20,3	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek olarak zorunlu özel emeklilik sistemi getirilmiştir.
Bulgaristan	2002	23,6	15,1	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek olarak zorunlu özel emeklilik sistemi getirilmiştir.
Şili	1980	13,8	25,3	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi.
Kolombiya	1994	19,3	18	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi.

Tablo 3.11. (devam)

Macaristan	1998	17,8	24,2	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi ve gönüllü BES.
Polonya	1999	19,3	19,6	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi ve gönüllü BES.
Meksika	1997	21	22	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek zorunlu özel emeklilik sistemi ve gönüllü BES.
Tayland	1998	25,2	32,2	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek olarak zorunlu ve gönüllü özel emeklilik sistemi getirilmiştir.
Malezya	1991	26,6	41,7	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek olarak zorunlu özel emeklilik sisteminde reform yapılmıştır.
Türkiye	2003	19,1	23,9	Devlet sosyal güvenlik sistemine (s.g.s.) ek gönüllü/ otomatik katılım sistemli özel emeklilik sistemi.
Ortalama		20,5	23,8	

Tablo 3.11’de gelişmekte olan ülkelerin yurtiçi tasarruf oranlarının ortalamaları incelendiğinde reformdan önce 20,5 olan tasarruf ortalamalarının 23,8’e yükseldiği görülmektedir. Türkiye, Macaristan, Şili, Polonya, Tayland, Brezilya ve Meksika’nın yurtiçi tasarruf oranları arttığı tespit edilmektedir. Özellikle Şili, Macaristan, Tayland ve Malezya’daki artış oldukça iyi seviyededir. Tasarruf oranlarında artış olma bu ülkelerde tasarrufların artmasının sağlayan başka nedenler bulunsa da bu ülkelerin bireysel emeklilik sistemlerinde uygulamaya geçirdikleri reformların tasarrufları artırıcı etkisinin olduğu da görülmektedir. Arjantin, Bulgaristan ve Kolombiya’nın tasarruf oranlarının düştüğü görülmektedir. Bu ülkelerdeki tasarruf azalışları BES’te gerçekleştirdikleri reformların çok etkili olmadığını ve bu ülkelerin bahsedilen dönemlerde yaşadıkları finansal ve siyasi krizlerin tasarruflara büyük etkide bulunması şeklinde açıklanabilir.

Nitekim Türkiye de son 20 yıl içerisinde finansal ve siyasi birçok kriz atlatmış ve bu krizler ülkenin ekonomik durumunu oldukça etkilemiştir. Bu durum hanehalkı ve ulusal tasarruflara da fazlasıyla yansımıştır. Bu nedenle BES'te gerçekleştirilen reformlar Türkiye'de BES'teki tasarrufların az da olsa artmasını sağlamış olsa da tasarruf açığını karşılamada önemli bir etki oluşturamadığı belirlenmiştir. Zira tasarruf açığı her geçen yıl derinleşmektedir. Bu nedenle en son uygulamaya geçirilen otomatik katılım sistemi ve bu çalışma yazılırken konuşulmakta olan bireysel emeklilik sisteminin zorunlu olması düşünceleri tasarrufların artırılması ve tasarruf açığının giderilmesi yönünde önlem stratejileri olarak görülmektedir.

BES'in tasarruf açığını karşılamada etkili olduğu ve bu konuda olumlu bakış açıları olsa da literatürde tasarrufları artırmadığı hatta düşmesine neden olduğu görüşleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda bireysel emeklilik fonlarına yönelen tasarruflar nedeniyle bireyler özel ve farklı yerlere yaptıkları tasarruflarını azaltabilmekte ve bu durum ulusal tasarruflarda bir değişikliğin oluşmamasına neden olabilmektedir. Hatta sistem nedeni ile gelecekte ek gelir elde edeceğini düşünen katılımcılar tasarruf etmeyi bırakıp tüketimlerini artırabilmektedirler. BES'in ulusal tasarrufları artırıcı ve tasarruf açığını karşılamada etkili olamamasına neden olan başka bir faktör de bireylerin zorunlu bireysel emeklilik ödemelerinden dolayı sosyal güvenlik prim ödemelerinde azalmaların meydana gelmesi ve bu durumun kamu tasarruflarında azalmalara neden olmasıdır. Ulusal tasarrufları artırmada etken olmadığı düşünülen diğer bir faktör ise Devletin BES'te uyguladığı vergisel teşviklerin kamu için önemli bir harcama olup kamu tasarruflarını düşürmesine neden olmasıdır. Bireysel emeklilik fon büyüklüğü çok iyi olmayan veya çok iyi performans göstermeyen ülkelerde verilen vergisel teşvikler önemli bir harcama olup dengesizliğe neden olabilmekte ve ulusal tasarrufları düşürebilmektedir.

3.7.4. BİREYSEL EMEKLİLİK FONLARININ TASARRUFLAR İÇERİSİNDEKİ YERİNİN İNCELENMESİ

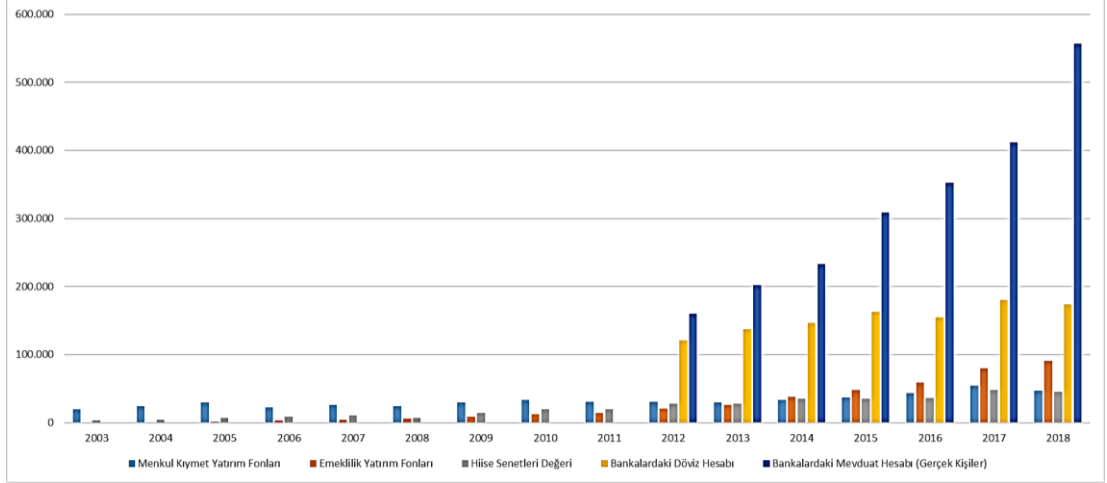
Türkiye'de bireylerin finansal varlıklarını tasarruf etmede hangi tür yatırım araçlarını kullandığı ve bu yatırım araçlarındaki portföy değerlerinin tespit edilmesi BES'in tasarruflarda tercih edilme durumuna projeksiyon tutacaktır. Tablo 3.12. ve

Şekil 3.17. beraber incelendiğinde mevduat hesaplarındaki miktarın tüm yatırımların önüne geçtiği görülmektedir. Özellikle 2011 yılından beri mevduat hesapları diğer yatırım portföylerine açık ara fark atmaktadır. İkinci sırada bankalarda tutulan döviz hesapları diğer ve önemli bir yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak, BES dahilinde yapılan tasarrufların hanehalkı finans türleri içindeki oranının oldukça düşük olduğu ve iyi bir büyüklüğe ulaşamadığı tespit edilmektedir.

Tablo 3.12. Yatırım Portföy Miktarları (Milyon TL) (TCMB ve SPK, 2019)

Yatırım Türü	Menkul Kıymetler Yatırım Fonları	Emeklilik Yatırım Fonları	Hisse Senedi Değeri	Bankalardaki Döviz Hesabı	Bankalardaki Mevduat Hesabı (Gerçek Kişiler)
2003	19.858	-	2.840		
2004	24.444	296	4.520		
2005	29.374	1.219	7.181		
2006	22.012	2.821	8.615		
2007	26.381	4.559	10.347		
2008	23.979	6.042	6.774		
2009	29.608	9.105	14.421		
2010	33.220	12.018	19.656		
2011	30.219	14.345	19.490		
2012	30.688	20.358	27.905	120.697	160.025
2013	30.183	26.186	27.913	137.635	201.711
2014	33.315	37.771	35.223	146.333	232.882
2015	37.188	47.918	35.041	162.574	308.647
2016	43.755	58.439	35.990	154.237	352.095
2017	54.208	79.531	43.361	179.919	411.438
2018	45.806	91.110	45.131	173.920	556.170

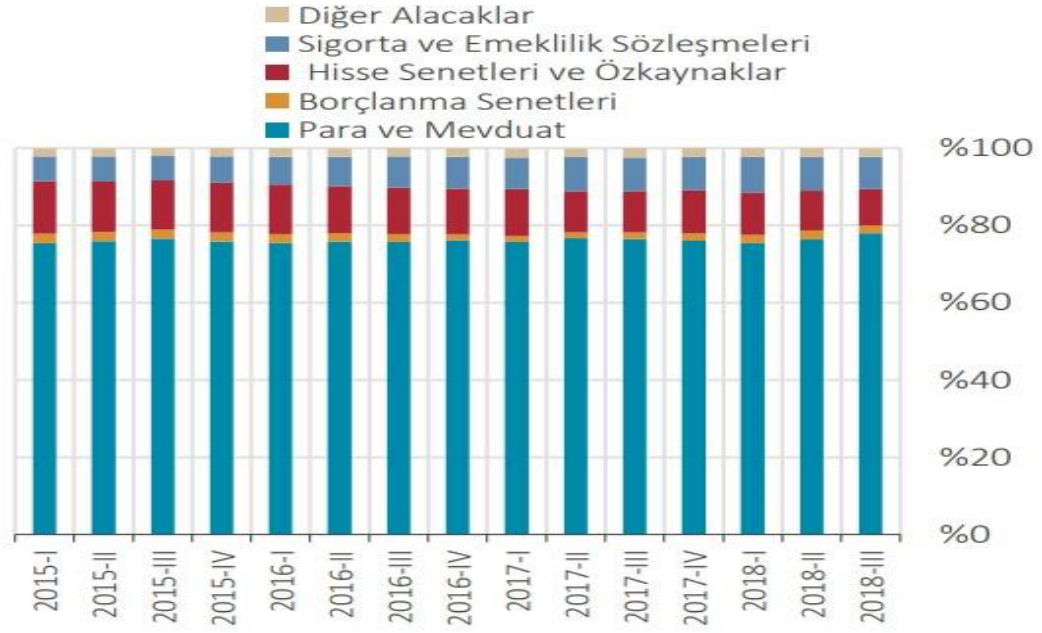
BES yatırım portföy miktarlarının özellikle 2011 yılına kadar çok küçük miktarlarda artış gösterdiği ancak bu yıldan sonra yapılan teşvik düzenlemelerinin ardından az da olsa artışlarında bir hareketlenme olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 3.17.).

Şekil 3.17. Yatırım Portföy Değerleri Grafiği

Hanehalkı tasarruflarında BES'in yatırım aracı olarak tercih edilmemesinin nedenlerinden biri de fonların getirisinin düşük görülmesi ile fon işletim giderlerinin yüksekliğidir. Bireyler tasarruflarını değerlendirme de en karlı yatırım aracına yönelme eğilimindedirler. BES fonlarının performansının düşük görülmesi fon işletim masraflarının katkı payından düşülerek performansa sokulması ve Türkiye'de işletim masraflarının pek çok gelişmiş ülkeye kıyasla çok yüksek seviyede seyretmesi BES'e tasarruf amaçlı yönelimlerin önünde engel oluşturmaktadır.

Bu kapsamda işletim masraflarını azaltıcı iyi örneklerin kullanılması, fon tutarlarının performanslarını artırıcı tedbirlerin alınması ve fonlardan elde edilen getiri miktarlarının BES katılımcıları tarafından kolayca erişilmesi sistemin tasarruf amaçlı tercih edilmesini artıracaktır. Son yıllarda EGM'nin bu verileri sistematik ve kapsamlı olarak tutup internet sitesinde sürekli ulaşılabilir hale dönüştürmesi sistem için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3.18. Hanehalkı Finansal Varlıkların Araç Dağılımı (GSYH'deki %) (TCMB, Finansal Hesap Raporu 2018 – III)

Türkiye’de hanehalkının finansal açıdan varlıklarının GSYH içerisindeki yüzdelik oranlarına bakıldığında da durum yukarıda açıklananlar ile paralellik göstermektedir. Şekil 3.18. incelendiğinde 2015- 2018 yılları arasında mevduatların % 80'lere ulaştığı ve bireysel emeklilik oranlarının GSYH içindeki payının ise sigorta sözleşmelerinden arındırıldığında ortalama % 5'lere ulaşabildiği tespit edilmektedir. Yukarıda incelenen varlıklar kayıtlı varlıklar olup Türkiye’de kayıt dışı tasarrufların da payının azımsanmayacak kadar büyük olduğu öngörülürü bulunmaktadır. Bu yastık altı olarak nitelendirilen altın, TL ve dövizlerin BES’e çekilmesine yönelik yapılacak çalışmalar sistem için iyi bir avantaj olabilir (Dünya Bankası, 2012).

3.8. OTOMATİK/ZORUNLU KATILIM SİSTEMİ ile İLGİLİ BULGULAR

BES kanunu kapsamında 2017 senesinde uygulamaya başlayan otomatik katılım mevzuatı ile kamuda ve özelde işyerlerinde çalıştırılan tüm sigortalı bireylerin kademeli olarak sisteme zorunlu ve otomatik olarak katılımlarını öngörmektedir. Ancak bu zorunluluk belirli bir süreyi kapsamakta ve sisteme dahil olduktan iki ay sonra gönüllü olarak sertifikaların sonlandırılarak sistemden çıkma

hakkını tanımaktadır. Tablo 3.13. EGM'den elde edilen mart ayı verilerine göre otomatik katılım sistemi sertifikaları oranlarını göstermektedir.

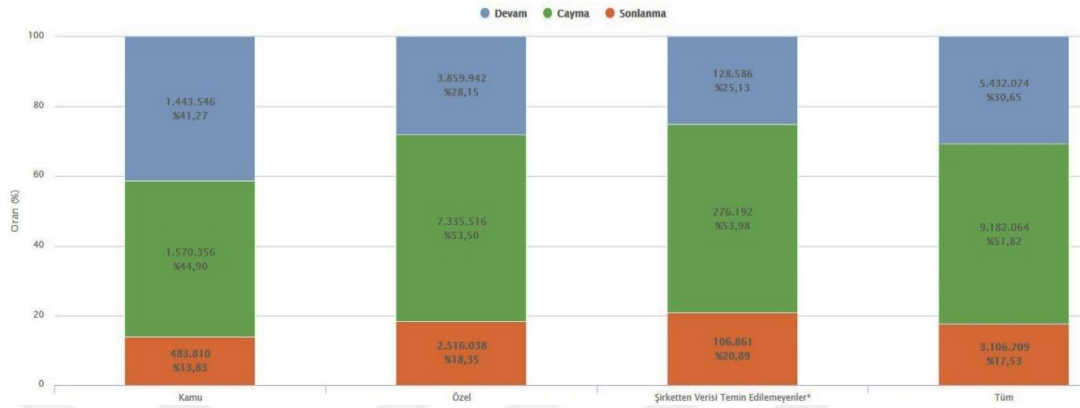
Tablo 3.13. Otomatik Katılım Sistemi Sertifikaları Oranları (EGM, 2019)

OKS Sertifikaları																
SEKTÖR	İşyerinde Çalıştırılan Sigortalı Sayısı (Özel Sektör)	TÜM SERTİFİKALAR (T)				DEVAM EDEN SERTİFİKALAR (D)				SONLANAN (Çayma Dahil) SERTİFİKALAR (S)				DEVAM ORANI (D / T)		
		İşveren Sayısı	Sertifika			İşveren Sayısı	Sertifika			İşveren Sayısı	Sertifika			En Az Bir Çalışanı Devam Eden İşveren Sayısı	Sertifika Oranı	Ödenen Katkı Toplamı
			Adedi	Oranı (Genel Toplam İçindeki)	Ödenen Katkı Toplamı (TL)		Adedi	Oranı (Genel Toplam İçindeki)	Ödenen Katkı Toplamı (TL)		Adedi	Oranı (Genel Toplam İçindeki)	Ödenen Katkı Toplamı (TL)			
Kamu	Kamu Toplam	38.639	3.497.712	%19,7	2.849.912.273	34.219	1.443.546	%26,6	2.160.127.996	35.801	2.054.166	%16,7	689.784.276	%88,6	%41,3	%75,8
Özel	1.000 ve Üzeri	867	3.385.449	%19,1	1.462.687.378	865	883.300	%16,3	780.193.373	864	2.502.149	%20,4	682.494.005	%99,8	%26,1	%53,3
	250-999	4.355	3.044.009	%17,2	1.057.251.241	4.333	767.187	%14,1	547.909.761	4.341	2.276.822	%18,5	509.341.480	%99,5	%25,2	%51,8
	100-249	10.454	2.526.438	%14,3	695.910.445	10.327	712.672	%13,1	367.629.522	10.396	1.813.766	%14,8	328.280.923	%98,8	%28,2	%52,8
	50-99	14.350	1.321.830	%7,5	304.394.268	13.868	390.150	%7,2	166.823.575	14.141	931.680	%7,6	137.570.693	%96,6	%29,5	%54,8
	10-49	109.152	2.298.495	%13,0	405.707.334	89.888	739.277	%13,6	206.479.362	102.867	1.559.218	%12,7	199.227.972	%82,4	%32,2	%50,9
	5-9	63.116	361.940	%2,0	44.802.381	39.386	143.225	%2,6	20.045.575	47.864	218.715	%1,8	24.756.806	%62,4	%39,6	%44,7
	Şirketten Varsı Temin Edilemeyenler (*)	7.935	773.335	%4,4	281.876.486	6.275	224.131	%4,1	156.213.142	7.217	549.204	%4,5	125.663.344	%79,1	%29,0	%55,4
	Özel Toplam	210.229	13.711.496	%77,4	4.252.629.533	164.942	3.859.942	%71,1	2.245.294.311	187.690	9.851.554	%80,2	2.007.335.223	%78,5	%28,2	%52,8
Şirketten Varsı Temin Edilemeyenler*	1.168	511.639	%2,9	151.714.631	1.824	128.586	%2,4	70.763.811	1.687	383.053	%3,1	80.951.119	%93,6	%25,1	%46,6	
Genel Toplam		250.816	17.720.847	%100,0	7.254.256.737	200.985	5.432.074	%100,0	4.476.186.119	225.378	12.288.773	%100,0	2.778.070.618	%80,1	%30,7	%61,7

Tablo 3.13'e göre; şu an %19,7'si kamu ve %77,4'ü özel işyerlerinden olmak üzere toplamda 17 milyon 720 bin civarında sertifika oluşturulmuş bu sertifikaların yaklaşık 5 milyon 432 bini sisteme devam ederken 12 milyon 288 bini sertifikalarını sonlandırarak sistemden çıkmıştır. Devam eden sertifikalardan %41,3'ü kamu çalışanlarının, %28,2'si ise özel işyerlerinde çalışanlar olduğu görülmektedir. Sonlandırılan sertifikaların çok büyük oranı olan %80,2'sinin özel işyerlerinde çalışan katılımcıların olması dikkat çekici bir durumdur. Kamu çalışanlarında sistemde kalma eğiliminin özel yerlerde çalışanlarda olmamasının birçok nedeni olabilir. Eğitim düzeyi, gelir seviyesi, sistemde farkındalık akla gelebilecek ilk faktörlerdendir. Ancak bu konunun derinlemesine irdelenip gerekli tedbirlerin alınması sistem açısından önemli olacaktır.

Şekil 3.19. otomatik katılım sistemine katılan katılımcılardan devam edenlerin, cayanların, sertifikalarını sonlandıranların miktarlarını ve oranlarını göstermektedir. Bu sütun grafiği, kamu, özel ve toplamda sisteme devam etme açısından bireylerin eğilimlerinin çok da istenen düzeyde olmadığını değerlendirme

adına durumu daha net göstermektedir. OKS ile sisteme katılanların %70'i sistemden vazgeçmiş yalnızca %30'u şu anda kalmayı tercih etmiştir. İlerleyen zamanlarda sistemde kalma istekleri konusunda herhangi bir bilgi olmamakla birlikte sistemde kalmalarını sağlayacak teşvikler ve çalışmalar bu noktada önemli görülmektedir.

Şekil 3.19. Otomatik Katılım Sisteminde Gerçekleşme Oranları (EGM, 2019)

EGM (2019)'nin OKS verileri ışığında cinsiyet faktörüne göre sistemde kalma arasında çok büyük bir farklılık görülmemektedir. Kadınlar ve erkeklerin sistemde kalma eğilimleri birbirine yakındır. Ancak sağlanan fon tutarları açısından kadınların paylarının erkeklerden daha yüksek olduğu yapılan tespitlerdendir. Bu durum psikolojik açıdan kadınların tasarruf eğilimlerinin erkeklerden daha yüksek olmasıyla açıklanabilir.

3.9. FİNANSAL OKURYAZARLIK EĞİTİMİ ve BES'E DAİR FARKINDALIK OLUŞTURMA

İnsanların gelir kazandığı dönemlerde tasarruflar için iyi bir stratejik plan gerçekleştirilememesi gelirin olmadığı veya azaldığı hayatının ileri zamanlarında maddi sorunlar yaşamasına ve hayat kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle bireylere tasarruf yapmanın önemli olduğunun farkında olunmamasına bankalardan kolayca ulaşılabilen kredilerin varlığı da eklenince insanlar tüketim alışkanlıklarını değiştirememeye karşı karşıya kalmaktadır. Bireylerin tasarruf eğilimleri kendisinin ve ailesinin geçmiş tasarruf kültürüne ve maddi şeyleri sahiplenme isteklerine göre değişiklik göstermektedir. Hanehalkının mali kaynakları iyi yönetebilme becerisini kazanması ve hayatının ilk zamanlarından itibaren bunun

farkında olması özel tasarrufların artmasını sağlayabilir. Yapılacak finansal okuryazarlık eğitimleri ve çeşitli reklam- tanıtım amaçlı bilgilendirmeler BES'e mevcut ve yeni çeşitli tasarrufların çekilmesini sağlayabilecektir. Devlet bu gereksinimlerin farkında olmakla birlikte bu konuda 2011 senesinde Merkez Bankası ve SPK sponsorluğu ile konferans gerçekleştirmiştir. Şu an sistemde olan altı milyon sekizyüzbin civarındaki katılımcıya ve otomatik katılım ile sisteme girmiş üyelere verilecek finansal okuryazarlık eğitimleri hem bu katılımcıların katkı paylarını artırmasına hem de bulunulan ortamda akran etkisinin gelişerek yeni katılımcıların sisteme eklenmesini sağlayacaktır. Ayrıca sistemde devlet vergi teşviklerinin ve otomatik katılım sisteminde zorunlu kalma süresinde yapılacak yenilikler de tasarrufları daha çok artırabilecektir. Bu noktada bireylere sermaye piyasası, piyasanın tasarrufları koruma sistemleri, riskler ve getiriler ile ilgili yapılacak bilgilendirmeler ve çeşitli faaliyetler sistem için önemli olduğu öngörülmektedir (Dünya Bankası, 2012).

Zira literatürde konu ile ilgili yapılmış çalışmalarda da yukarıda ifade edilenleri doğrular nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Erdemci (2018), BES'e bireylerin tutumu ve gösterdikleri davranışlarını araştırdığı çalışmasında, bireylerin BES bilgi seviyeleri ve BES'e olan yaklaşımlarının sisteme yönelik gösterdikleri davranışsal finans yönelimleri üzerinde etken olduğunu ve aralarında pozitif bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3.10. TÜRKİYE'DE BES'İN GÜÇLÜ YÖNLERİ ZAYIF YÖNLERİ ve ÖNERİLER

Bireysel emeklilik sisteminde yapılan vergisel teşvikler, devlet katkısı, fonların değerlendirme şekilleri ve en son olarak da gerçekleştirilen otomatik katılım sistemi ile bireylerin tasarruf eğilimlerine olan etkisi açısından değerlendirilerek sistemin güçlü yönleri olduğu kadar zayıf yönlerinin de varlığının tespiti sistemde yapılacak değişiklikler ve geliştirici çalışmalar için sunulacak önerilere zemin hazırlayacaktır. Bu nedenle öncelikle BES'in güçlü ve zayıf yönlerini ifade edip çeşitli öneriler geliştirilmiştir (Altun, 2017).

3.10.1. Güçlü Yönleri

- Bireysel emeklilik tercihlerinde davranışsal açıdan değerlendirildiğinde tüketme isteklerinin ileriye dönük yatırım isteklerine göre galip gelmesi nedeniyle kişiler tutarsız davranabilmektedir. Bu nedenle insanların BES tercihleri konusunda sisteme girme ve kalma konusunda devlet politikalarının geliştirilmesi isabetli olmaktadır. Bu nedenle BES'te otomatik katılımın benimsenmesi ve katılıma zorunluluk getirilmesi ile iradesi ile tasarruf yapmaya yönelemeyen kişiler için ileriye dönük tasarruf yapma şansı tanıyarak emeklilik dönemlerinde refah seviyelerini artmasına neden olacaktır. Otomatik katılım sisteminde cayma ve sistemden çıkma hakkı olsa bile bazı insanlar umursamadıklarından dolayı sistemde kalma eğilimi göstermektedirler. Bu durum katılımı hiç düşünmeyen bazı bireylerin sistemde otomatik olarak tutulmasını sağlamaktadır.

- BES'in kurumsal yapısı itibari ile bireylerin tasarruf seçenekleri açısından kolay ve hazır bir tasarruf aracı olması güçlü bir özelliktir. Ayrıca vergi teşvikleri yerine devletin sağladığı katkıların olması gelir vergisi ödemeyen veya az ödeyen kesimler düşünüldüğünde iyi bir cazibesi bulunmaktadır.

- BES'te sağlanan devlet katkılarının %25 ile sınırlandırılması düşük geliri kişilerde yüksek geliri kişilere göre gelir etkisi yerine tasarruf etkisi oluşturabilmektedir. Ayrıca işletmelerin işgörenleri için sisteme yaptıkları katkıların vergi matrahında %15 indirim yapılması bazı işletmelerin BES'e katkı yapmasına imkan sağlayacaktır.

- Türkiye'de inanç yönünden hassasiyeti olan insanların faiz kaygısından dolayı, BES'i tasarruf aracı olarak kullanmayı en iyi birikim yolunun altın olarak saklama gereksinimi duymaktadır. 2008'de yapılan son değişikliklerle kamu iç borçlanma senetlerinin oluşturduğu fonların mecburiyeti kaldırılarak altın, hisse senedi, kira sertifikası, menkul kıymet yatırım fonları gibi faizsiz yatırım fonu imkanı sunularak dini hassasiyeti olan veya altın şeklinde yatırım yapmak isteyen kesimi sisteme çekme ihtimalini artırmaktadır.

3.10.2. Zayıf Yönleri ve Politika Önerileri

- Ülkemizde BES ile ilgili en büyük problem sistemde yapılan birikimlerin enflasyon veya başka nedenlerden dolayı tatmin edici kazançlar sağlamadığı

gerekçesi ile sisteme olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Daha önceki zamanlarda bireylerden yapılan zorunlu kesintilerin iyi yönetilememesinden dolayı getirilerinin düşük olması ve bu birikimlerinde günden güne alım gücünün zayıflaması insanların sisteme olan güveninde hasarlar oluşturmuştur. Bu noktada ihtiyaç olan bir takım uygulamalara gereksinim duyulmaktadır. Bunlar öncelikle tanıtım, şeffaflık, denetim ve kontroldür. İnsanlar BES'teki hangi şekilde yapılan yatırımın ne kadar getirisinin olduğuna kolayca ulaşırsa tasarruf yöntemlerinde değişikliğe gitmeyecek ve sistemden ayrılmayacaktır. Ayrıca zorunlu katılımın emekliliğe kadar uzatılması ve sistemden çıkışların engellenmesi başka bir seçenek olmakla birlikte bu durumda da bazı sıkıntılar oluşabilmektedir. Zorunluluk katılım paylarının minimize edilmesine ve tasarrufların azalmasına neden olabilmektedir. BES ile ilgili her alanda yapılacak reklam ve tanıtım çalışmaları BES'e katılımı artırarak teşvikte bulunabilir. BES'in verilerini tutma ve yayınlama konusunda yetkili olan EGM'nin de sistemdeki fonların getirileri hakkında daha net ve açıklayıcı rakamlar sunması da teşvik oluşturabilecektir.

- BES ile ilgili yapılan araştırmalarda Türkiye'de işletim giderlerinin birçok gelişmiş ülkeye oranla çok yüksek seviyelerde olduğu ve buna giriş aidatı, yönetim giderleri de eklenince fonların getirilerinin bireylere yansımada oluşan düşük kazanç sisteme katılımı düşürmektedir (Özel ve Yalçın, 2013). Özel emeklilik şirketlerinde serbest rekabet sisteminin geliştirilerek ihale sistemi ile fon yönetici şirketlerinin belirlenmesi kesintilerde azalmaya neden olabilecektir. Bu konuda deneyimli ülkelerden alınacak iyi örnek uygulamaları da başka bir seçenektir.

- Türkiye'de özellikle alt grup gelir düzeyinde olan birinci ve ikinci %20'lik dilimdeki sınıfların tasarruf oranlarının negatif görünmesi bu gelir sınıfları için tasarruflarını yükseltici önlem ve teşviklere gereksinim olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sistemde gerçekleştirilecek zorunluluk ya da teşvik uygulamalarının bu gelir seviyesinde bulunanların tasarruf oranlarını yükselteceği ve tasarruflarını bireysel emeklilik sisteminde değerlendirerek ileriki zamanlarda da hanehalkının gelir oranlarında iyileşmeye katkı sağlarken ulusal seviyede de ekonomik faydalar getirecektir.

- Türkiye'de düşük gelirli grupların BES'i tasarruf eğiliminde tercih olarak görmemesinin nedenlerinden birisi de finansal okuryazarlık eksikliğidir. BES üyelerine verilecek finansal eğitimler sistemde kalmaya neden olabilmekle birlikte

bu verilecek eğitimlerin ekonomik götürüsü kazançların önüne geçebilir. Bu nedenle üyelere kazançları ve fon getirileri hakkında düzenli gönderilecek raporlar sistemde kalmayı artırabilecektir.

- BES’te tasarruf artırma amaçlı bireylerin psikolojik motivasyonlarının davranışa yönelmesi sağlanabilir. Üyelere dönem başında bir taahhütte bulunma formu doldurtulup yıl boyunca planları dahilinde tasarruf yapma imkanı tanınabilir. Bu planda zorakilik olmasa da insanlar sözlerini tutma konusunda tasarruf davranışı geliştireceklerdir.

- Ülkemizde devlet katkısından tamamen faydalanabilmek için on yıl ve 56 yaş sınırı bulunmaktadır. Bundan dolayı ev almak veya çocuklarının eğitimi için erken yaşta tasarruf yapmaya başlayanlar bireysel emeklilik sistemini tasarruf aracı olarak çok da fazla kullanmamaktadır. Bu konu da çocuklarının eğitim çağında geri çekilecek şekilde devlet teşvikli çocuk hesapları ve ev alacaklara çeşitli geri ödeme imkanları sunarak sınırlandırılmış ödeme yapma şansı gibi hesapların geliştirilmesi gibi farklı mevzuatların oluşturulması tasarruf yapacakları sisteme çekebilir.

- Ülkemizde aynı anda birkaç emeklilik sistemine dahil olunmakla birlikte zorunlu devlet emeklilik sisteminden özel emeklilik sistemine geçiş mümkün değildir. Geçişlere izin veren veya aynı anda birden fazla sisteme katkı yapılmasını sağlayan kompleks bir sistem kullanılması tasarruf eğilimlerini artırabilir. Otomatik katılımla sisteme katılan bireylerin kesintilere alışması gerekliliğine binaen iki aylık sistemde kalma zorunluluğu daha çok artırılabilir.

- BES’te gelir düzeyi belirli bir seviyenin üstünde olanlar için katılım zorunluluğu getirilerek ikramiye verilmesi mevzuatı geliştirilebilir. İkramiye şeklinde toplu para alan bireylerde BES’e karşı farkındalık oluşturup çevresinde de akran etkisine neden olabilir. Ayrıca BES’e ödenen katkı paylarında da otomatik yükseltme sistemi yapılarak bireylerin sistemde birikimleri artırılarak daha çok tasarruf yapmaları sağlanabilir.

- BES’te sunulan devlet katkısında belirli bir sınırlandırmanın olması gelir seviyesi iyi olan katılımcılar için çok da iyi fırsatlar vermemektedir. Bu nedenle gelir seviyesine göre farklı miktarlarda teşvik fırsatları tanınabilir. Ancak bu tür artırımların kamuya ek masrafı olması bir sorundur. Ayrıca gelir seviyesi iyi durumda olan kesimlerin çok farklı yatırım ve tasarruf yapma türleri bulunmaktadır. Bu nedenle tasarruf planlarında köklü bir değişiklik yapmaları çok kolay

olmayabilmektedir. Devlet desteklerinin ÷lkede bütçe açıkları ile yapılması borçlanmayı artırmakta olduğundan bu noktada da iyi finansal planlar yapılmalıdır.

- Türkiye hanelerinde çalışan kadınların tasarruf yapma eğilimi daha yüksek olduğu gör÷lmekle birlikte kadın istihdamında ciddi bir sorun bulunmaktadır. Geliştirilecek politikalarla hanelerde çalışan kadınların sayısı artırılarak tasarruf oranlarının artırılması ve bu konuda kadınları BES'e çekme noktasında çeşitli uygulamalar yapılması önemli olacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Her ülke, ister zorunluluk esaslı olsun ister gönüllülük esaslı olsun, ister devlet teşebbüsü isterse özel teşebbüs içersin emeklilik sistemlerinin ülkelerin çıkarlarına göre düzenlenmesi ve geliştirilmesi faaliyetleri sürekli devam etmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin hem bireylere hem de ülke ekonomisine sağladığı faydalar ile birlikte BES fon büyüklüklerinin özellikle bazı kalkınmasını tamamlamış ülkelerde inanılmaz boyutlara ulaşması birçok ülkenin emeklilik sistemlerinde reformlara gitmesine ve sistemi katılımcılara cazip hale getirmeye çalışmaktadır. Türkiye de farklı yıllarda farklı yönergelerle BES'te sürekli değişikliklere giderek sistem katılımcı sayılarını artırmaya ve BES fon miktarlarını yükseltmeye çalışmaktadır. Vergisel teşvik reformları, faizli ve faizsiz fon yatırım seçenekleri, otomatik katılım sistemi bu konuda yapılan çalışmalardan en önemlileridir. Ancak dünya genelinde BES ile ilgili resmi rakamlar incelendiğinde Türkiye'nin henüz yolun başında olduğu görülmekte ve yapılan vergisel teşvik ve katkı payı uygulaması gibi reform çalışmalarının katılımcı sayılarını belli bir oranda artırsa da istenilen seviyeye henüz ulaşamadığı görülmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin tasarruflarla ve tasarruf açığı ile ilişkisi uzun yıllardır araştırılmakta olan popüler konulardan biri olmakta ve bu olguların birbirini farklı şekillerde etkilediği yapılan pek çok analizde tespit edilmiştir. Bu noktada bireysel emeklilik sisteminin tasarruf oranlarına etkisinin ve tasarruf açığını karşılamadaki durumunun ülkeden ülkeye değiştiği de ulaşılan sonuçlardandır. Bu durumun oluşmasına, ülkelerin bireysel emeklilik sistemini uygulama şekilleri, ülkedeki diğer emeklilik sistemlerinin durumu, ekonomik göstergeler, bireysel emeklilik fonlarının büyüklüğü, ülke vatandaşlarının tasarruf yapma davranışları gibi nedenler sayılabilir.

BES fonlarının ulusal tasarrufu artırmada ve tasarruf açığını karşılamada etkisini belirleyen faktörlerden olan sistemde yapılan reformlar ve reformların içerikleridir. Genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan bazı seçili ülkelerin tasarruf

yapma oranlarının ortalaması incelendiğinde birçok ülkenin bireysel emeklilik reformlarını gerçekleştirdikten sonra tasarruf oranlarında artışların olduğu gözlenmektedir. Tasarruf oranlarındaki bu artışın nedeni ülkelerin ekonomik durumlarındaki iyileşmelerin etkisinin yanında şüphesiz ki bireysel emeklilik sisteminin tasarruflarının da payı olduğu görülmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin zorunlu veya gönüllü olması da sistemin ulusal tasarruflara ve tasarruf açığına nasıl etki ettiğini belirleyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sistemin zorunlu olması BES’te biriken tasarrufların artmasını sağlamaktadır. Ancak bu artış ulusal tasarruflara net olarak yansımayaabilmektedir. Nitekim zorunluluk esaslı BES bireylerin gönüllü yaptıkları tasarruflarında azalmalara neden olabilmekte ve bu da ulusal tasarrufların istenilen seviyelere ulaşmasını engelleyebilmektedir.

BES uygulama şekli sistemde kalma ve vazgeçme şartları ve verilen vergisel teşviklerin niteliği BES fonlarının ulusal tasarrufu artırmada ve tasarruf açığını karşılamada etkisini belirleyen diğer bir faktör olduğu görülmektedir. BES fonlarının büyümesine etki eden bu faktörler aynı zamanda verilen devlet teşvikleri nedeni ile kamu harcamalarının artmasına neden olabilmektedir. BES fonlarının istenilen performansı gösterememesi verilen teşvik harcamalarının karşılanmasını sağlayamamakta ve bu dengesizlik tasarruflara yansımaktadır.

Bireysel emeklilik sisteminin bazı ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de gönüllülüğe dayalı olarak faaliyet göstermesi katılımcıların sistemde bulunma sürelerine de etki etmektedir. Sistem içinde kalma süresinin artırılamaması, bireysel emeklilik fon miktarının arzu edilen seviyelere erişmesini engellemektedir. Bu karşılıklı etkileşme sebebiyle üyelerin arzularına bağlı olarak, ifade edilen süreye kadar sistemde kalınması, bu sisteme olan talebin azalmasına neden olmaktadır.

Hanehalkı gelir seviyesinin düşük olmasından kaynaklanan nedenlerden ötürü; Türkiye’de gönüllü tasarruf yapısına yönlendiren sistemlerin verimli olmadığı gözlenmektedir. Kamusal teşviklerle birlikte gönüllü tasarruf oluşturma algısı yerleştirmek amaçlansa da bu fikrin tabanda istendiği kadar karşılık bulmadığı fon büyüklük miktarlarında da anlaşılabilir. Sistemde sertifika sahibi olanların kendilerine verilen devlet teşviklerine rağmen bu teşviklerin tümünden faydalanmadan kısa süreler içerisinde sistemden çıkmak istemeleri Türkiye

ekonomisinde hedeflenen bireysel emeklilik fon miktarına erişilmesini zorlaştırmaktadır.

Türkiye'nin BES'te arzu edilen seviyeye ulaşamamasının pek çok faktöre bağlı olduğu bilinmekle birlikte öncelikle bireylerin tasarruf eğilimlerinde BES'in yerinin ve etkisinin belirlenmesi atılan adımların doğru şekilde şekillenmesini sağlayacaktır. Ancak bireylerin tasarruf eğilimlerinin kompleks bir yapısı bulunmakla birlikte zamana ve şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Tasarruf eğilimleri yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir seviyesi, finansal okuryazarlık ve gelecek hedefleri doğrultusunda değişiklik gösterdiği gibi tasarruf teşviklerinin de bireyleri farklı tasarruflara yöneltebilmektedir. Türkiye toplumunda fonların daha önceki yıllarda devlet tarafından daha iyi değerlendirilemediği gerekçeleri ile sisteme olan güvensizlik, tasarruflarını daha iyi getirisi olduğu gerekçeleri ile yastık altı altın veya bankalarda mevduat hesaplarında bulundurma istekleri, dini faktörler, bu konuda farkındalığın oluşmaması gibi nedenler BES'in hanehalkı finansal yatırımları arasında çok küçük bir oranda kaldığını göstermektedir.

Türkiye son 15 yıl sürekli büyüme kaydetmekte ve buna bağlı olarak bireylerin tüketim eğilimlerinin arttığı ancak yoksulluk oranlarının düşürülmesinde istenilen seviyeye ulaşamadığı gözlenmektedir. Bu kapsamda yoksullukla mücadele çalışmalarında sosyal devlet anlayışı ile birçok sosyal yardımın yapıyor olması Türkiye'deki bireylerin BES'e katılım oranlarına etkisini bir miktar açıklamaktadır. OECD ülkelerinin yoksulluk oranları incelendiğinde Türkiye'de yoksulluk oranları OECD ortalamasının üstünde görülmektedir. Bu durum bireylerin BES için tasarruf eğilimini etkilemektedir.

Ayrıca elde edilen resmi verilerde banka kredilerine kolay erişim, ülkenin ekonomik büyüme rakamlarının iyi olması ve kişilerin tüketim alışkanlıkları nedeniyle son yıllarda Türkiye özel tasarruflarda görülen düşme ve yatırımların eksik olması tasarruf açığına neden olmaktadır. Cari açığın giderilmesinde doğrudan yatırımların etkisinin çok büyük olması nedeniyle BES'in zorunlu, otomatik katılım gibi seçeneklerle hanehalkı kayıtlı ve kayıtdışı tasarrufları sisteme çekilmeye çalışılmaktadır. Ancak otomatik katılımı sisteme katılanların çoğu sistemde kalmayı sonlandırmakta ve sistemden çıkmaktadır. Özellikle sistemden çıkan özel işyerleri çalışanlarının oranı devlet çalışanlarına göre daha çok olduğu görülmektedir. Sisteme

devam edenler için sistemde kalmaya teşvik mekanizmalarının işletilmesi ve bundan sonra sisteme dahil olacaklar için sistemdeki kesintilere alışma adına iki ay kalma mecburiyetinin yükseltilmesi önemli bir adım olacaktır.

Türkiye’de BES’e katılan üyelerin demografik özellikleri incelendiğinde yıllara göre farklı dağılımların gerçekleştiği görülmektedir. Eğitim seviyesine göre üniversite ve lise seviyesinde eğitim almış bireyler BES’e katılım yaparak tasarrufta bulunmayı tercih ederken, 25-34 ile 35-44 yaş aralığındaki bireylerin tasarruf için BES’i daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Eğitim yıllarının uzaması, devlet emeklilik yaşlarının artması ve başka pek çok neden yetişkin ve yaşlıların daha çok BES’e katılmasını sağlamıştır. Hem eğitim seviyesine göre hem de yaşlara göre BES’e katılan üye sayısı incelendiğinde vergisel teşvik reformlarından dolayı 2012 senesinde bir ivme gerçekleştiği tespit edilmektedir. İllere göre BES’e katılım oranları incelendiğinde Büyükşehirlerin ve sanayi istihdam yönünden gelişmiş yerlerin önde olduğu görülmektedir. BES katılımcı oranının en yüksek olduğu iller arasında İstanbul diğer illere göre açık ara önde olduğu yapılan tespitlerdendir. Türkiye demografik özellikler açısından BES’e katılımı için çok uygun bir eğilim gösterme avantajına sahiptir. Bu avantajın değerlendirilmesi sistemin büyümesi açısından önemlidir.

Bireylerin tasarruf eğilimlerinde BES’i yatırım aracı olarak çok fazla tercih etmemelerinin nedenleri arasında; fon getirileri konusunda çok fazla bilincin olmayışı, devlet teşviği kapsamında uygulanan devlet katkısından faydalanamamak veya bilgi sahibi olmamak, fon işletim giderlerinin çok yüksek olması ve mevduat hesaplarında yapılan yatırımların getirisinin daha çok olduğu düşünceleri yer almaktadır. Sisteme bireyleri çekmek ve sistemde kalmalarını sağlamak amacıyla geliştirilen vergisel teşviklerdeki eksikliklerin giderilerek bu sistemde başarılı olan ülkelerden alınacak iyi örneklerin sisteme dahil edilmesi hedeflenen rakamlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Sistemde bulunan mevcut katılımcılar ve sisteme çekilmesi hedeflenen katılımcılar için sistemin finansal getirileri, güvenilirliği ve riskleri konusunda yapılacak finansal okuryazarlık eğitimleri ve geliştirilecek çeşitli tasarrufu özendirme ve farkındalık oluşturma faaliyetleri sistemin büyümesi ve istenilen seviyelere ulaşması adına önemli stratejik adımlardan olacaktır.

Türkiye’de bireysel emeklilik fon miktarlarının yükselmesi, mali yönden daha çok fonun finans sektöründe değerlendirilmesine ve uzun vadeli yatırımlar için kaynak sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu da Türkiye’nin iktisadi büyümesine, istihdamda artışa ve toplumsal olarak refah seviyesinde yükselmeye sebep olacaktır. Bu durum aynı zamanda sistemde bulunan bireylerin emekliliklerinde hayat kalitelerini ve standartlarını pozitif etkileyecektir. Bireysel emeklilik sisteminin mikro ve makro düzeydeki faydaları sistemin yeni bir sosyo-ekonomi politikası olarak yaygınlaşmasına neden olmuştur. Fakat bu yeni sosyo-ekonomi politikasının beklentileri karşılayabilmesi, bu sistemi etkisi altına alan belirsizliklerin ortadan kalkması ile mümkün olacaktır. Bu doğrultuda iktisadi ve finansal istikrarın muhafazası, devletin sosyal güvenlik yükünün hafifletilmesi dolayısıyla ekonomik istikrarın oluşturulması ve mevcut/potansiyel girişimciler için yeni yatırım sahalarının geliştirilmesi şarttır. Bu gelişmeler neticesinde tasarruf oranlarının çoğaltılması ile güçlü bir bireysel emeklilik fon varlığına ulaşılması mümkün olabilecektir. Bu bağlamda güçlü bir bireysel emeklilik sistemi tasarruflar üzerinde ve tasarruf açığının karşılanmasında olumlu katkılar sağlayabilecektir. BES’in ulusal tasarrufları yükseltme açısından sağlayacağı faydalar göz önüne alındığında tabana yayılmış derinliğe sahip bir bireysel emeklilik sisteminin Türkiye’nin iktisadi değerleri bakımından önemli sosyo-ekonomik kazançlar getireceği açık olarak görülmektedir. Türkiye’de son olarak hayata geçirilen otomatik katılım sistemi ile BES’te yeni bir sayfa açılmaya çalışılmıştır. Şu an BES ile ilgili kamuoyunda konuşulan yenilik ve değişmelerin yapılacağı ifadeleri de ulaşılamayan tasarruf oranlarını yakalamak ve tasarruf açığının karşılanmasında BES fonlarının önemli bir kaynak olduğunu gösteren bir kanıt ve halen bu konuda çalışmaların devam ettiğini anlatan bir çabanın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma Türkiye’de tasarruf açığının karşılanmasında bireysel emeklilik sisteminin şu anki performansının fotoğrafını ortaya koymuş ve bazı seçilmiş ülkelerle tasarruf ve BES fonlarının kıyaslaması yapılarak Türkiye’deki BES’in güçlü ve zayıf yönlerinden bahsedilmiştir. Bu konu ile ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılara ve BES ile ilgilenen katılımcılara, konu ile ilgilenen uzmanlara aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- BES'in tasarruf açığına karşılama önemi, en son veriler olan otomatik katılım sistemi göstergeleri kullanılarak yeniden incelenebilir.
- Tasarruf açığının karşılanmasında BES ile ilgili yapılmış nedensellik analizleri ve diğer tüm araştırmaların bir metaanalizi çıkartılabilir.
- BES'te yapılan reformların özel ve kamu tasarruflarına etkisi çeşitli analizlerle incelenebilir.
- BES'te başarılı olan ülkelerle Türkiye'nin tasarruf ve BES göstergelerinin karşılaştırıldığı daha ayrıntılı incelemelerin yapıldığı başka araştırmalar yapılabilir.
- Tüm dünya ülkelerinde BES fon tasarruflarının ulusal tasarruflarda oranlarının incelendiği yeni bir araştırma gerçekleştirilebilir.
- BES mevcut katılımcılar ve potansiyel katılımcılara yönelik tasarruf durumları ve algılarının tespit edilmesine dair bir araştırma gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ.A. ve Kitapçı, İ. (2008). Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim. *Maliye Dergisi*, 154, Ocak-Haziran, s.78.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu. Erişim adresi: <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.
- Al, H. (2002). *Özel Emeklilik Fonları ve ABD Uygulaması*, Activeline, Mayıs-Haziran, s: 37.
- Alper, Y. (2002). Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik. Çimento İşveren, S.2, ss17-18.
- Altay, M. (2013). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: Aydın İli Örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, ss.26,51-55.
- Altun, T. (2017). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Sağlanan Kamusal Teşvikler Hanehalkı Tasarruflarını Artırabilir mi? Teorik Yaklaşımlar Temelinde İnceleme, 32. Uluslararası Maliye Sempozyumu, *Maliye Dergisi*, 173, ss.301-330.
- Anton, J.I., Bustillo, R.M. ve Fernandez Macias, E. (2014), *Supplementary Private Pensions and Saving: Evidence From Spain*, PEF, 13(4), ss.367-388.
- Apak, S. ve Taşçıyan, K. H. (2010). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi*, *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 2 (2), ss.121-129.
- Asiltürk M. T. (2018). Bireysel Emeklilik Sisteminin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye İle Farklı Gelişmişlik Düzeyindeki Ülkeler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Babat, S. (2013). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi’nin Gelişimi: Fırsat Eşitliği Perspektifinden Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Başar, S., Eren M. ve Bozma G. (2016). *Bireysel Emeklilik, Tasarruf Oranı ve Cari Açık Arasındaki İlişkiler: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama*. International Conference On Eurasian Economies, Session 2D: Finans II.
- Bernheim, B.D. ve Rangel, A. (2005). Behavioral Public Economics: Welfare and Policy Analysis with Non-Standard Decision Makers, NBER Working Paper, No.11518.
- Börsc S.A., Reil H.A. ve Schunk, D. (2007). *The Savings Behaviour of German Households: First Experiences with State Prommted Private Pensions*. Mannheim Research Institute for The Economics of Aging (MEA) Discussion Papers No. 136.
- Buzlupınar, E. (1996). Emeklilik Fonları Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı Türkiye Üzerine Değerlendirmeler, SPK Yayınları No:47 Ankara, s6.
- Can, Y. (2010). *Bireysel Emekliliğin Türkiye’deki Durumu ve Gelişimi*. Ekonomi Bilimler Dergisi, Cilt 2 Sayı 2, s.140.
- Çelik O. ve Erer E. (2018). Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Ege Akademik Bakış Dergisi, 18(2). ss.289-305.
- Çoban, A. ve Çoban, O. (2016) “Historical Development of Individual Pension System: A Theoretical Analysis” *Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking*, 5(2): 1992-2008.
- Çolak, Ö.F. ve Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi Bankacılar Dergisi, 82, ss.1-43.
- Demir, Y. ve Yavuz, A. (2004). *Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasalarına Etkisi Ve Sistemin Gelişmesinde Vergisel Teşviklerin Önemi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 9 (1), s.285

- Demirbilek, İ. (2012). *Türkiye' de Bireysel Emeklilik Uygulamaları*, (Ed) Fuat Erdal, Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No.2513, Eskişehir, (140).
- Derelioğlu, D. (2000). *Türkiye'de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları*, TÜGİAD, İstanbul, 2000, s.18.
- Dünya Bankası (1994) *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*, Washington DC.
- Dünya Bankası (2012). *Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü Türkiye Ülke Ekonomik Raporu*, Rapor No. 66301.
- EGM, (2019). *İstatistikler*. Emeklilik Gözetim Merkezi Resmi Sitesi Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>, Erişim tarihi: 05.04.2019.
- EGM, (2019). *BES 2005-2017 Arası Gelişim Raporları*. Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/yillik-gelisim-raporlari/>, Erişim Tarihi: 25.03.2019.
- EGM, (2019). *BES Devlet Katkısı*, Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/devlet-katkisi/> Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- EGM, (2019). *BES Devlet Katkısı Rehberi*, Erişim adresi: https://www.egm.org.tr/Sites/1/upload/files/DevletKatkisiRehberi_012019-917.pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- EGM, (2019). *Otomatik Katılım Sistemi İstatistikleri*. Erişim adresi: <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>, Erişim tarihi: 05.04.2019.
- Eğilmez, M. (2013). *İç Tasarruflarla Cari Açık İlişkisi*, <http://www.mahfiegilmez.com/2013/03/ic-tasarruflarla-cari-ack-iliskisi.html> (15.06.2019).
- Ekin, N.A. ve Akgeyik, Y.T. (1999). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*, İTO Yayınları, Yayın No: 69, İstanbul. ss.72-79.
- Emeklilik Yatırım Fonları Performans Raporu Aralık 2017, (2018). Ludens İleri Finansal Hizmetler ve Danışmanlık, s.14.

- Engen, E.M., Gale, W.G. ve Scholz, J.K. (1994). *Do Saving Incentives Work?*, Brookings Papers on Economic Activity, 1, ss.85-180.
- Erdem, T. (2013). Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Değişikliklerin Eleştirisi, TBB Dergisi.
- Erdemci, Ç. (2018). Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum Ve Davranışları: Eskişehir İli milli Eğitim Bakanlığı Bünyesindeki Öğretmenler Üzerine Bir İnceleme. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Ergenekon, Ç. (2000a). *Sosyal Güvenlik Fonları ve Sermaye Piyasası*, İktisat dergisi, Nisan, Sayı 400, s.7.
- Ergenekon, Ç. (2000b). Emekliliğin Finansmanı, Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi, TUGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-2, İstanbul. ss.118, 172.
- Ergenekon, Ç. (2001). *Emekliliğin Finansmanı*. İstanbul: Emin Ofset Matbaacılık Ltd, 2001, s.89.
- Erol, A. ve Yıldırım, A. E. (2004). *Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi*, Yaklaşım Yayınları: Ankara. s.199.
- Guariglia, A. ve Markose, S. (2000). Voluntary Contributions to Personal Pension Plans: Evidence From The British Household Panel Survey, Fiscal Studies, 21(4), ss.469-488.
- Gustafsson, B.A. ve Klevmarken, N.A. (2016). *The political economy of social security*. Elsevier Science Publishers B.V, North-Holland, Vol. 179, ss.1-9.
- Gülcan, N. (2017). *Bireysel Emeklilik Sistemi Fakındalığı: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(21), ss.369-383.
- Gümüş, E. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durumu, Sorunlar ve Öneriler, Seta Analizi, 24, ss. 4-21.
- Gümüş, S. ve Tütüncü, M. (2012). Hizmet, Hizmet Pazarlaması, Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Pazarlama Stratejileri, İstanbul: Hiperlink Yayınları. ss.30-32.

- Gürbüz O. ve Ekinci S. (2003). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasalarında Beklenen Etkiler*, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(1), s.217.
- Güvel, E. ve Alper G.A. (2010). *Sigortacılık*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.166.
- Güzel, A. ve Okur, A.R. (2004). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları. ss.577, 613.
- <https://www.pwc.com.tr/tr.html>, Erişim Tarihi:15.03.2019.
- <http://sigortabireyselemeklilik.blogspot.com/2011/11/dunyada-bireysel-emeklilik-sistemi.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- <http://www.blogger.com/post-create.g?blogID=1665422966094151630-ftnref5>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- Ippolito, R.A. (1986). *Pensions, Economics and Public Policy*, Pennsylvania/America, ss.12-13.
- Işık, A., Ay, H., Meriç, M. ve Baran, T. (2011). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergisel Avantajlar ve Uygulamalar*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (1), s.27.
- Kalkınma Bakanlığı, (2019). Erişim adresi: <http://www.sbb.gov.tr/?l=7a0b8e4a-dd0f-43b1-880c-e682b9d15cc3&i=568#>, Erişim Tarihi: 05.04.2019.
- Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi (2017). *Türkiye’de Yurtiçi Tasarrufların ve Tüketimin Gelişimi*. Raportörler: Gülin Özsan, Batül Pektaş Erdem, Sezai Ata, Haziran 2017.
- Karagöl, E.T. ve Özcan, B. (2014). *Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf*, SETA Analiz, s.92.
- Karakoç, A. (2018). *Bireysel Emeklilik Sistemi İçin Vergi Avantajı Sağlayan Devlet Katkısının İncelemesi*, İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Korkmaz, E. (2006). *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul. s.161.

- Korkmaz, E., Akgeyik, T.Y., Binhan E., Oktayer, N., Susam, N. ve Şeker, M. (2007) *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Sayı.21, İstanbul. ss.58,62-63.
- Mavlutovaa, I., Titova, S. ve Fomins, A. (2016). *Pension System in Changing Economic Environment: Case of Latvia*, ScienceDirect Procedia Economics and Finance 39, Rome, Italy, s.220.
- Meffert, H. (1998). *Marketing-Grundlagen Marktorientierter Unternehmensführung. Konzepte, Instrumente, Praxisbeispiele*, 8.Aufl., Gabler Verlag: Wiesbaden.
- Modigliani, F. (1990), *Recent Declines in the Saving Rate: A Life Cycle Perspective*, The Collected Papers of Franco Modigliani (MIT Press, 2005, Cambridge), ss.107-140.
- Murphy, P.L. ve Musalem, A.R. (2004). *Pension Funds and National Savin*, Policy Research Working Paper, 1(1), ss.1-46.
- OECD. (1997a). *Institutional Investors Statistical Yearbook*, Paris, 1997.
- OECD. (1997b). *Private Pensions Systems: Regulatory Policies*, Note by the Secretariat.
- OECD. (2019). *Income Inequality*. Erişim adresi: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, Erişim tarihi:14.04.2019.
- Onay E. (2016). *Bireysel Emeklilik Sistemine Devlet Teşviki Etkisinin Analizi*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Çorum.
- Özel, Ö. ve Yalçın, C. (2013). *Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme*. TCMB Çalışma Tebliği, 13 (04), ss.1-35.
- Özer, A.C. ve Gürel, H. (2014). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi ve BES' e Katılımda Devlet Katkısının Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 25, ss.159-166,
- Özmen B. (2016). *Bireysel Emeklilik Sistemi, Devlet Katkısı Ve Makroekonomik Göstergeler Arasındaki Etkileşim: Türkiye Örneği*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Pension Markets in Focus. (2010). *OECD Statistical Tables*, No.6, Erişim adresi: <http://www.oecd.org/daf/fin/privatepensions/pensionmarketsinfocusno6statisticaltables.htm>, Erişim tarihi:19.03.2019.

Pension Markets in Focus (2011) *OECD Issue: 8* Erişim adresi: <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/48438405.pdf>, Erişim tarihi: 20.02.2019.

Pension Markets in Focus (2018). *OECD Global Pension Statistics*. No.15, 2018. Erişim adresi: <http://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/Pension-Markets-in-Focus-2018.pdf>, Erişim tarihi:20.02.2019.

Pinera, J. (2000). *Reform of Pension System*. Price Water House Coopers: New York, ss.13, 26.

Pitt-Watson, D. (2011). *Tomorrow's Investor*. Pensions, Vol. 16, pp. 191-205.

Resmi Gazete. (2001). 4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu. Sayı: 24366.

Resmi Gazete. (2001). 4697 Sayılı Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Sayı: 25546.

İstanbul Ticaret Odası. (2007). Sosyal Güvenlikte yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik, İstanbul.

Sayılı M. (2013). Tax Advantage vs . Contribution Matching in Turkey Who Benefits From The Policy Change in Individual Pension System? Department of Economics Koc University, Degree of Master of Arts. Istanbul.

Sezgin, Z., Sevim, C. ve Kalyoncu, F. (2015). Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi, Temmuz, 5(2), ss.228-240.

Shefrin, H.M. ve Thaler, R.H. (1988). *The Behavioral Life-Cycle Hypothesis*, *Economic Inquiry*, 26, ss.609-643.

Sözer, A.N. (2000) Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Açısından Yeniden Yapılanmalarına İlişkin Bir Model Önerisi, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, c.5, s.639.

SPK, Sermaye Piyasası Kurulu. (2019). *2018 Yılı faaliyet Raporu*.

- Murat Ş. ve Memiş T. (2000). *Özel Emeklilik ve Türkiye için Sistem Önerisi*. TUGİAD, 2000, s.29.
- Şener, O. ve Akın, F. (2010). Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye’de Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28 (1), ss.291-312.
- Tantan, S. (2001). Sosyal Güvenlik Kapsamında Emeklilik Sisteminde Reform Arayışları ve Özel Emeklilik Fonları. İstanbul: Beta Yayınları. s.42.
- Tarlabaşı H. (2018). Banka Çalışanları Perspektifinden Bireysel Emeklilik Sistemine Yatırımcı Algısının Ölçülmesi: Sivas İli Örneği. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.
- TCMB (2019). Finansal Hesap Raporu 2018 - III
- Tufan, İ. (2005). Ampirik Araştırma Yöntemleri Teorik ve Pratik. Antalya.
- Tuncay, C. (2004). *Bireysel Emeklilik Sistemi Neler Getiriyor?* Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), s.198.
- Uluçay, H. (2018). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ünlüer C. (2016). Sosyal Güvenlik Sisteminin Tamamlayıcı Bir Parçası Olarak Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sistemi ve Devlet Teşviklerinin İncelenmesi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Ünüvar, S. (2006). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve İş Tatmini*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. s.34.
- Vinken, W. (2001). Pensions in The Netherlands, Private Pension Systems Administrative Cocts And Reforms, Private Pension Series: OECD. s.256.
- Weis, C. ve Steinzmetz, P. (1995). Marktforschung, 2. Aufl., Herausgeber C. Weis: Modernes Marketing Für Sudium und Praxis. Kiehl: Ludwigshafen.
- Yazıcı, S. (2016). *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Uygulaması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yıldırım, İ. (2011). *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu. Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Asp?MevzuatKod=1.5.4632&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=4632>, Erişim tarihi: 02.03.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Sekman, 1989 yılında Ergani’de doğdu. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nden 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitime başladı. 2014 yılında Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı’nda Vergi Müfettiş Yardımcısı olarak göreve başladı. Halen bu görevine devam etmektedir.